

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DİSİPLİNLERARASI BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI
BALKAN ARAŞTIRMALARITEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**RUS KAYNAKLARINA GÖRE 1877-1878
OSMANLI-RUS SAVAŞI'NDA PLEVNE MÜDAFAASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TURAL NOVRUZLU

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. AŞKIN KOYUNCU**

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI
BALKAN ARAŞTIRMALARI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**RUS KAYNAKLARINA GÖRE 1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NDA
PLEVNE MÜDAFAASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tural NOVRUZLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Tural NOVRUZLU tarafından Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU yönetiminde hazırlanan ve **28/11/2022** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’nda Plevne Müdafaası**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Disiplinlerarası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU
(Danışman)

.....

Prof. Dr. Ali SÖNMEZ

.....

Doç. Dr. Ferhat BERBER

.....

Tez No :10522975

Tez Savunma Tarihi :28/11/2022

.....
Doç. Dr. Yener PAZARCIK
Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Tural NOVRUZLU

28/11/2022

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. AŞkın KOYUNCU'ya ve çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.”

Tural NOVRUZLU
anakkale, Kasım 2022

ÖZET

RUS KAYNAKLARINA GÖRE 1877-1878 OSMANLI RUS SAVAŞI'NDA PLEVNE MÜDAFAASI

Tural NOVRUZLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU

28/11/2022, 96

Rumi takvimine göre 1293 yılına tekabül ettiği için literatürde 93 Harbi olarak adlandırılan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, takriben on bir ay sürmüştür. Bu savaş her ne kadar Osmanlı-Rus Savaşı gibi adlandırılrsa da Romanyalılar, Bulgarlar, Sırp, Kafkas Hristiyanları, Karadağlılar gibi topluluklar da Rusların yanında savaşa katılmıştır. Savaş, sonuçları itibariyle, etkileri bugün de devam eden evrensel neticeler doğurmuştur. Jeopolitik konumu son derece önemli olan Plevne, çeşitli Rus askeri strateji uzmanlarınca en fazla on gün içerisinde işgal edileceği hesaplanmasına karşın, Gazi Osman Paşa'nın önderliğinde 145 gün direnmiştir. Osman Paşa'nın Plevne'deki kahramanca direnişi Rus ordusuna pahalıya patlamış, bu mücadelede 22500 asker ve 5 aylık zaman kaybetmiş ve çok kolay şekilde İstanbul'a ulaşacakları fikri pekişen Ruslar için hızlı bir zafer imkânı ortadan kalkmıştır. İşte tüm bu sebeplerle, Plevne Savaşları Türk Harp Tarihi açısından son derece önemli bir yere sahiptir. Çalışmamıza konu olan Plevne Müdafasını Rus Basını yakından ve büyük merakla izlemiş, yayınlarında bu savaşa geniş yer vermişlerdir. Gazete ve dergiler, savaş muhabirlerini, ressamlarını bu cepheye göndermiş, Osman Paşa komutasındaki Türk ordusunun direnişini belgelemişlerdir. Ruslar Plevne ismindeki bu küçük bir kasaba için yüzlerce ciltlik kitaplar yayınlamışlardır. Bu tezde, Rus Ordusu'nda görev alan birçok komutan, din adamı, ressam, subay ve dönemin gazetecilerinin yazıları günlükleri hatıratları ve mektuplarının analiz edilmesiyle Plevne mücadeleleri ve kuşatmasının birincil kaynaklardan anlatımı amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: 93 Harbi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Plevne Müdafası, Osman Paşa.

ABSTRACT

ACCORDING TO RUSSIAN SOURCES, THE DEFENSE OF PLEVNE IN THE OTTOMAN-RUSSIAN WAR 1877-1878

Tural NOVRUZLU

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Department of Interdisciplinary Regional Studies

Balkan Studies Master's Thesis

Co-supervisor: Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU

28/11/2022, 96

The Ottoman-Russian War of 1877-78, which is called the 93 War in the literature because it corresponds to the year 1293 according to the Rumi calendar, which lasted approximately eleven months. Eventhough this war is called the Ottoman-Russian War, communities such as Romanians, Bulgarians, Serbs, Caucasian Christians and Montenegrins joined the war on the side of the Russians. The war, in terms of its consequences, had universal consequences, which the effects continue today. Plevne, whose geopolitical position is extremely important, resisted for 145 days under the leadership of Gazi Osman Pasha, although it was calculated by various Russian military strategists that it would be occupied in a maximum of ten days. The heroic resistance of Osman Pasha in Plevne was costly for the Russian army, 22500 soldiers and 5 months of time were lost in this struggle, and the Russians, whose idea that they would reach Istanbul very easily, was reinforced, and the possibility of a quick victory disappeared. For all these reasons, the Battle of Plevne has an extremely important place in Turkish War History. The Russian Press followed the Plevne Defense, which is the subject of our study, closely and with great interest, and they gave wide coverage to this war in their publications. Newspapers and magazines sent their war correspondents and painters to this front and documented the resistance of the Turkish army under the command of Osman Pasha. The Russians have published hundreds of volumes of books for this tiny town called Plevne. In this thesis, it is aimed to explain the struggles and siege of Plevne from primary sources by analyzing the writings, diaries,

memoirs and letters of many commanders, clergy, painters, officers and journalists of the period who served in the Russian Army.

Key words: 93 War, 1877-1878 Ottoman-Russian War, Defense of Plevna, Osman Pasha.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

KAPSAM, YÖNTEM, KAYNAK VE ARAŞTIRMALAR.....	1
---	---

İKİNCİ BÖLÜM

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI ÖNCESİ BALKANLARDAKİ DURUM

2.1. Panslavizm ve Rusya	8
2.2. Balkanlarda Kriz	10
2.2.1. 1875 Hersek İsyanı.....	10
2.2.2. 1876 Bulgaristan İsyanı.....	13
2.2.3. Sırbistan ve Karadağ'la Savaş.....	16
2.3 Rusya'nın 1876 İstanbul (Tersane) Konferansı Arifesinde Bağımsız Bulgaristan Devletlerinin Kurulması İçin Bölgedeki Girişimleri	17
2.4. İstanbul Konferansı (23 Aralık 1876).....	21
2.5. Londra Protokolü (31 Mart 1877).....	24
2.6 93 Harbi Öncesinde Bulgaristan Prensiği ve Şarkî Rumeli Nüfusu.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NIN BAŞLAMASI

3.1. 93 Harbi Öncesi Büyük Güçlerin Tutumları.....	30
3.2. Savaş Öncesi Osmanlı Devleti'nin Durumu.....	31
3.3. Savaş Öncesi Rusya ve Rus Ordusu'nun Durumu.....	33
3.4. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne Savaş İlamı (24 Nisan 1877).....	40
3.4.1. Rus Ordusu'nun Tuna'yı Geçmesi.....	40
3.4.2. Rus Ordusu'nun Tuna'yı Geçmesiyle Bölgede Yaptıkları Katliamlar.....	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUS KAYNAKLARINA GÖRE PLEVNE SAVUNMASI

4.1. Plevne'nin Önemi.....	49
4.2. Osman Paşa'nın Plevne'ye gelişi.....	49
4.3. Birinci ve İkinci Plevne Muharebeleri.....	50
4.4. Romanya'nın Fiilen Savaşa Katılması.....	56
4.5. Rus Ordusunun Lofça Saldırısı ve Üçüncü Plevne.....	57
4.6. Plevne Kuşatması.....	61
4.7. Huruç Harekâtı (10 Aralık 1877).....	65
4.8. Osman Paşa'nın Esaret Günleri.....	67
4.9. 1877-1878 Türk- Rus Savaşına Katılan Çeşitli Askerler, Savaş Muhabirleri, Ressamlar ve Rahiplerin Savaşla İlgili Gözlemleri	69
4.10. Plevne'nin Düşmesiyle Rus Birliklerinin Bölgede İlerleyişi.....	82
4.11. Plevne Muharebelerinin Sonuçlarının 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na etkileri.....	82
4.11. Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları (1878)	83
4.12. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşıyla Zorunlu Göçler.....	86

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA	92
EKLER	I
Ek 1. Albay Gazenkampf'ın Elyazması.....	I
Ek 2. Albay Gazenkampf'ın Elyazması.....	II
Ek 3. 31 Temmuz 1877'de Eski Zagra ve Juranly'deki muharebeler.....	III

Ek 4. Vereşagin'in Plevne saldırısı öncesini tasvir ettiği <i>Plevne'de Saldırı Öncesi</i> isimli tablosu	IV
Ek 5. Batı Müfrezesinin 24 Ekim 1877'deki konumu ve Plevne kuşatmasının tamamlanması.....	V
Ek 6. Huruç hareketi.....	VI
Ek 7. Vereşagin'in <i>İki Başıbozuk</i> isimli tablosu.....	VII
Ek 8. Vereşagin'in 1. Plevne Muharebesi sonrası çizdiği <i>Kazananlar</i> isimli tablosu	VIII

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1.	Teplov'a göre Tuna Vilâyeti ve Filibe ve İslimye Sancaklarının nüfusu (1877)	25
Tablo 2.	Osmanlı Hükümeti'nin V. Teplov'un çalışması ve Bulgar Eksarhlığı rakamlarından hareketle hazırladığı rapordaki Tuna Vilâyeti ile Sofya, Filibe ve İslimye Sancaklarının 1877 yılındaki nüfusu.	26
Tablo 3.	Ruşuk İngiliz ve Fransız konsoloslarına göre Tuna Vilâyeti nüfusu	27
Tablo 4.	1870'lerde Tuna Vilâyeti ile Filibe ve İslimye Sancakları nüfusu.	27
Tablo 5.	Savaşın başlamasıyla Rusya Güney Ordusu aşağıdaki unsurlardan oluşmaktaydı	40
Tablo 6.	6 Mayıs 1877 Çarın emriyle Güney Ordusuna eklenen ve cepheye demiryolu ile gitmeleri emredilen birliklerin tablosu aşağıdaki gibidir.	41
Tablo 7.	Çeşitli kaynaklara göre 1877-1878 arası Türk sığınmacıların sayısı	87

RESİMLER DİZİNİ

Resim No	Resim Adı	Sayfa
Resim 1.	Rus Ordusunun Tuna'yı geçmek için yaptığı köprü (Gazenkampf, 1908: 47).	43
Resim 2.	Birinci Plevne Muharebesi (Belyayev,1956:106).	52
Resim 3.	İkinci Plevne Muharebesi (Belyayev,1956:122).	54
Resim 4.	Üçüncü Plevne Muharebesi (Belyayev,1956:175).	60
Resim 5.	Batı Müfrezesinin 24 Ekim 1877'deki Konumu ve Plevne Ablukasının tamamlanması (Belyayev, 1956:120).	63
Resim 6.	10 Aralık 1877'ye kadar Plevne yakınlarındaki Rus ve Türk tahkimatları ve Osman Paşa'nın ordusunu huruç harekâtı (Belyayev, 1956:195).	66
Resim 7.	Osman Paşa ile Çar II. Aleksandr'ın karşılaşması (Red'Action 2017: 3).	68
Resim 8.	Bulgar Halk (Slav halklarının resimli ansiklopedisi. Petersburg, 1877).	74
Resim 9.	Resam Dmitrev Orenburgski'nin kaleminden Grandükün Tırnova şehrine girişi (Vereşagin, 2007: 46)	76
Resim 10.	Ressam Verşagin'in çizdiği “Unutulmuş” tablosu (Vereşagin, 2007: 28)	79

SİMGELER VE KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
C.	Cilt
çev.	Çeviren
Ed	Editör
Haz.	Hatırlayan
s.	Sayfa
S.	Sayı
TTK	Türk Tarih Kurumu
v.d.	Ve diğerleri
nr.	Numara
Yay.	Yayınları/Yayınevi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

20. Yüzyıla kadarki Rus tarihi, bir nevi Türk-Rus savaş tarihidir. İki imparatorluk 18. yüzyılda dokuz kez savaşımıştır. 19. yüzyılın dördüncü ve son Osmanlı-Rus savaşı olan 93 Harbi, Napoleon Savaşları (1796-1815), Kırım Savaşı (1853-1856) ve Sedan Savaşı (1870-1871) ile birlikte buldukları yüzyılın en büyük çatışmalarından biridir (Rüştü,2017:17).

1853'deki Kırım hezimetinden sonra orduda köklü modernizasyona giden Rusya Osmanlı Devleti'ne karşı daha organize bir şekilde harekete geçmiş ve savaş hazırlığına başlamasıyla, Balkan Yarımadasında bulunan Ortodoks dinine bağlı Slavlar üzerindeki etkisini arttırma amacı ve bu kapsamda yaptığı kışkırtmalar 93 Harbi'nin başlama sebepleri arasında sayılabilir (Greene, 2018;.10). Bu savaşın belirtileri, özellikle 1870'lerden itibaren Rusya'da Panslavizm akımının güçlenmesi ve Balkanlarda Temmuz 1875'te Hersek'te başlayıp bir yıl içinde Bulgaristan'a da sıçrayan ayaklanmaların Osmanlı tarafından sert bir şekilde bastırılmasını sebep gösteren Batılı büyük güçler ve özellikle Rusya, Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarına müdahalelerini artırmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştı. 2 Mayıs 1876 tarihli ayaklanma Bulgarların Osmanlı yönetimine karşı giriştikleri son ayaklanmadır. Bu ayaklanma Rumi takvime göre 20 Nisan 1876'da meydana geldiği için Bulgar tarihine "Nisan ayaklanması" (Aprilsko vıstaniye) olarak geçmiştir (Şimşir, 1989: LXXXVI). "Bulgar milletinin Osmanlı Devleti'ne karşı ulusal kurtuluş savaşının zirve noktası" (vrıhna toçka) olarak nitelendirilen bu ayaklanma 500 yıllık Osmanlı hükümdarlığı altında yaşayan Bulgarların en önemli ayaklanması olarak nitelendirilebilir. (Kinov,1963 :106). 93 Harbine gidilen süreçte 1876 Bulgar ayaklanmasının önemli bir yeri vardır.

Bulgar ayaklanması çok çabuk bastırılmıştır. Hiçbir ayaklanma bölgesinde Bulgarlar, bir haftadan fazla dayanamamışlardır. Karşılaşma yapmamız gerekirse, Hersek isyanı, Bulgar ayaklanmasına nazaran daha önemli olarak değerlendirilebilir. Fakat bu ayaklanmanın yankıları bakımından Avrupa'da, Hersek ayaklanmasından daha çok ses getirmiştir.

Rusya, Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtarak savaşa teşvik etmiş, ancak yapılan savaşı Türklerin kazanmasından sonra, olaylara bir çözüm bulmak maksadıyla, İstanbul'da Fransa, Rusya, İngiltere, Almanya, Avusturya, İtalya ve Osmanlı Devleti'nin iştirakıyla bir konferans düzenlenmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin

egemenliğine ve toprak bütünlüğüne aykırı talepler sebebiyle, bir anlaşma sağlanamamıştır. İstanbul Konferansı'nın toplandığı esnada (23 Aralık 1876), I. Meşrutiyet ilan edilerek, bu toplantıdan Osmanlı Devleti lehine bir netice çıkarılmak istense de Avrupalı güçleri ikna edememiştir. Konferansa katılan ülkeler İstanbul'da bir çözüm yolu bulunamaması üzerine, Londra'da toplanarak, 31 Mart 1877'de Londra Protokolü'nü imzalamışlardır.

Hemen hemen İstanbul (Tersane) Konferansı'ndaki tekliflerin aynısı olan bu kararları da Osmanlı Devleti reddetmiştir. Bununla birlikte harekete geçen Rusya, Avrupa hukukunu ve Osmanlı idaresindeki Hristiyanların haklarını savunma bahanesiyle, 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmiştir.

Savaş öncesi ve sonrası savaşa katılan Rus savaş muhabirleri, asker, gazeteci, devlet adamları, din adamları tarafından kayıtlara geçen günlük, anı, mektup ve hatıratlardan yararlanarak yazmayı hedeflediğim çalışmam beş bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde kapsam, yöntem, kaynak ve araştırmalar incelenecektir. İkinci bölümde genel olarak 93 Harbine gelen süreç, bölgedeki krizler (Balkan krizi), Osmanlı Devleti'ne karşı başlayan isyanlar (Hersek İsyanı, Nisan Ayaklanması, Sırp, Karadağ İsyanları) ve 93 Harbi öncesi bölgedeki sorunları çözmeye yönelik atılan adımlar (Tersane Konferansı, Londra Protokolü) incelenerek okuyucuya sunulması hedeflenmektedir. Üçüncü bölümde Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi, Rus birliklerinin Tuna'yı geçişi ve Avrupa'nın büyük güçlerinin savaşa olan tutumları değerlendirilerek, savaş öncesi Osmanlı ve Rus ordusunun durumu irdelenerek, savaş esnasındaki Rus posta servisinin durumu ve yaşanan sıkıntılar ele alınacaktır. Dördüncü ve son bölümde ise savaşın kilit şehri olan Plevne mücadeleleri ve Osman Paşa'nın bölgeye gelişi ve faaliyetleri incelenerek, 1877-1878 Türk- Rus Savaşına katılan askerler, savaş muhabirleri ve rahiplerin bölgede bulunan halk hakkında izlenimlerine yer verilecektir.

Türkçe literatürde kaynak ve araştırmalar bölümünde de değineceğim 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na ilişkin yazılmış pek çok tez, makale, kitap mevcuttur. Ancak, biz Rus kaynaklarına dayalı olarak Plevne Müdafaasını incelemeyi hedefledik. Bu sebeple çalışmamızın büyük bölümü Rusça kaynaklardan yapılan çevirilere dayalıdır. Bu bağlamda 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaş'ına katılan Rus subaylarının anı ve mektuplarını, savaş muhabirliği yapan gazetecilerin ve din adamlarının yaptıkları çalışmaları, günlükleri, fotoğraf ve dergilerde yer alan haberlerini araştırmacıların dikkatine sunmak çalışmamın temel amaçları arasındadır.

Kapsam, Yöntem, Kaynak ve Araştırmalar

Bu çalışmadaki temel amacım 93 Harbinde askerlerin, din adamlarının, savaş muhabirliği yapan gazetecilerin savaş esnasındaki faaliyetlerini, günlüklerinde yer alan haberlerini okuyuculara ulaştırarak, bu alanda yapılacak çalışmalara katkılar sunmaktır. Çalışmamın ana konusu olan Plevne Müdafaasını Rus Basını yakından ve büyük merakla izlemiş, yayımlarında bu savaşa geniş yer vermişlerdir. Gazete ve dergiler, savaş muhabirlerini, ressamlarını bu cepheye göndermiş, Osman Paşa komutasındaki Türk ordusunun bu direnişini belgelemişlerdir. Ruslar Plevne ismindeki bu küçük kasaba için yüzlerce ciltlik kitaplar yayınlamışlardır.

Çalışma, 1877-1878 Rus-Türk savaşının katılımcıları tarafından yazılan birincil kaynakları içermektedir. Bunlar; anılar (notlar), günlükler, otobiyografiler, mektuplar (kişisel mektuplar) olarak dört gruba ayrılabilir. Dönemin savunma bakanı ve tarihçi "D.A Milyutin'nin savaşın seyri ile ilgili el yazmaları", "Albay M.A. Gazenkampf 'ın günlüğü" önemlidir. Yine çalışmada savaşa katılan, ancak karargâhtan uzak, daha çok cephede görev alan er, subay gibi, askeri personellerden oluşan, daha düşük rütbeli askeri kaynaklar da incelenmiştir.

1877-1878 Rus-Türk Savaşı'nın tarihi hakkında önemli bir dizi kaynaklar arasında bulunan subay, asker, ressam gazeteci gibi savaşa katılanların anı, hatırat, notları kadar bölgede orduya destek için savaşa katılan din adamlarının kaleme aldıkları hatıratlar ve mektuplar da bölge halkı hakkında ilginç ve önemli bilgiler içermektedir. Öncelikle 3. Grenadier Tümeni Komutanlığı ve 9. Sibiryaya Grenadier Alayında bulunan Vakha Vasilyevich Guryev'in (1830-1890) kaleme aldığı "Письма священника с похода 1877–1878 гг." (1877-1878 Savaş Sürecinde Bir Rahibin Mektupları) dır. Yine 1877-1878 Rus-Türk savaşının 130. yıldönümü ile bağlantılı olarak 2007'de yeniden yayınlanan " Письма" (*Mektuplar*) çalışmasına ek olarak, 2. Grenadier Tümeni 8. Moskova Grenadier Alayında savaşa katılan Rahip Anton Andreevich Lebedev ve 14. Piyade Tümeni Komutanlığı ve 56. Zhytomyr Piyade Alayı ile savaşa katılan Başrahip Alexander Ioannovich Tsitovich'in hatıraları incelenmiştir.

Rus ordusuyla çeşitli cephelerde görev alan savaş muhabirlerinin notları da kaynak açısından son derece önemlidir. Onlar yazdıkları yazılarla Rus toplumuna adeta savaşı yaşatmışlardı. Önde gelen savaş muhabirleri arasında Maksimov, Krestovsky ve Nemirovich-Danchenko yer almaktadır. Tüm bu kaynaklar savaşın öncesi ve savaş

esnasında orduların durumu ve toplumun ruh halini, davranışlarını ayrıntılı bir biçimde ele alması açısından önemlidir.

93 Harbi sırasında Rusya’da yazılarının en çok okunan savaş muhabiri olan Danchenko, 350 makale ve savaş notlar yayınlamıştır. Yazıları Novoe Vremya ve Niva Gazetelerinde yayınlanmıştır. Özellikle Novoe Vremya Gazetesi Rusya’nın İstanbul elçisi İgnatiyev’in kontrolünde ve devlet tarafından maddi ve manevi olarak desteklenmekteydi. Ruslar Balkan Slavları ve ülkenin bu coğrafyadaki politikaları hakkında haberlere yoğunluk vererek gazeteyi propaganda aracı olarak kullanmaktaydılar.

Çalışmama kaynak olacak Rusça eserlerden biri orijinali Bulgarca olup daha sonra Rusçaya çevrilen 1976 yılında yayınlanmış, Цонко Генев (Tsonko Genov)’un “Русско-турецкая война 1877-1878 гг. и подвиг освободителей” (*Kurtarıcıların Başarısı ve 1877-1878 Rus-Türk Savaşı*) kitabıdır. Eserde 1877-1878 Rus-Türk savaşının 19. yüzyılın en büyük olaylarından biri olduğunu ve bu savaşın Balkan halkları, özellikle de Bulgaristan için adeta bir “Kurtuluş Savaşı” olduğu üzerinde durulmaktadır.

Yararlandığım bir başka Rusça eser, yazar Николай Беляев (Nikolay Belyayev)’in, 1956 yılında yayınlanan “Русско турецкая война 1877–1878 гг” (Rus-Türk Savaşı 1877-1878) adlı eseridir. Belyayev bu eserde, 19. Yüzyılda Balkan Yarımadasında yükselen milliyetçi duyguların bu coğrafyada doğurduğu sonuçları ve 1877-1878 Rus-Türk Savaşı’nı ayrıntılı bir biçimde aktarmaktadır. Faydalandığım bir başka Rusça kaynak olan Костин Борис Акимович (Kostin Boris Akimovich)’in 2000 yılında yayınlanan “Скобелев” (Skobelev) adlı kitabıdır. Eserde Ruslar tarafından “Белый генерал” (Beyaz General) olarak anılan General Mikhail Dmitrievich Skobelev’in hayatı ve Türkistan’daki başarılarının yanı sıra, Slav birliğinin oluşturmasında (Panslavizm) ortaya koyduğu katkılardan söz edilmiştir.

1877-1878 Türk-Rus Savaşı’nı resimleriyle bize yaşatan, doğrudan savaşa katılan ve olayları resmeden 19. Yüzyılın önde gelen ressamlarından Василий Верещагин (Vasili Vereşagin)’in, “Воспоминания О Русско-Турецкой Войне 1877-1878 Г. Скобелев” (*Rus-Türk Savaşı Hatıraları, Skobelev*) adlı eserini de kaynak olarak kullandığım eserler arasında yer almaktadır.

Elbette burada konuyla ilgili bütün kaynakları belirtmek mümkün değildir. Fakat, çalışmamda savaşa tanıklık etmiş asker, yazar, din adamı ve eserleri üzerinden çıkarımlara yer verileceğinden, özellikle bu alandaki kaynaklar üzerinde incelemeler yapmayı amaçladım. Kullandığım kaynaklardan Rahip Vakha Vasilyevich Guryev’in, Rahip Anton

Andreevich Lebedev'in ve Başrahip Alexander Ioannovich Tsitovich'in hatıratları, incelediğim bu alanda yapılmış diğer çalışmalardan Türkçe tez, makale, kitaplarda kaynak olarak bulunmadığından, yazmış olduğum tezimin benden sonraki çalışmalara kaynak olarak değerlendirilebilir.

Türkçe literatürde 93 Harbi ve Plevne Müdafaası ile ilgili kitapları incelediğimizde; Türkçe literatürde 93 Harbiyle ilgili kitapları incelediğimizde; Bilal Şimşir'in 3 ciltten oluşan "Rumeli'den Türk Göçleri", Akdes Nimet Kurat'ın "Türkiye ve Rusya; 18. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri" ve "Rusya Tarihi", Yuluğ Tekin Kurat'ın "1877-78 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri" ve "Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği", Nedim İpek'in "Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri" ve "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", Justin McCarthy'nin "Ölüm ve Sürgün", Fahir Armaoğlu'nun "19. Yüzyıl Siyasi Tarihi", Mithat Aydın'ın "Balkanlar'da İsyân Osmanlı-İngiliz Rekabeti Bosna-Hersek ve Bulgaristan'daki Ayaklanmalar 1875-1876", Mehmet Arif'in "93 Osmanlı Rus Harbi ve Başımıza Gelenler", Kemal Karpat'ın "Osmanlı Nüfusu", Hikmet Süer'in "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi", Hüner Tuncer'in "19. Yüzyıl Osmanlı Savaşları", Ali Kemal Meram'ın "Türk-Rus İlişkileri Tarihi" Yahya Okçu'nun "Türk-Rus Mücadelesi", Emre Gör'ün "1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Osmanlı Kumandanları", Turhan Şahin'in "Öncesiyle Sonrasıyla 93 Harbi", Murat Çulcu'nun, "Şu Bizim 93 Harbi" ve Süleyman Kocabaş'ın "Tarihte Türk-Rus Mücadelesi: Kuzeyden Gelen Tehdit", Kezban Acar'ın "Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimi'ne Kadar Rusya Tarihi", Kemal Beydilli'nin "Balkanlar'da Dönüm Noktası 93 Bozgunu ve Sonrası", Aleksandr Borisovic Şirokorad'ın "Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşı, Kırım-Balkanlar 93-Harbi ve Sarıkamış" Mahir Aslan'ın "Bir Rus Ajanının Gözünden Plevne Hatıraları", İbrahim Edhem'in "Plevne Hatıraları Kod:T-41", William Von Herbert'in "Plevne Müdafaası", Hüseyin Ünal'ın "Plevne Düşerken" ve "Plevne Müdafaası", Mehmed Niyazi'nin "Plevne" eserleri bu alanda önde gelen çalışmaları oluşturmuşlardır.

Genel olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile ilgili ele alınmış yerli ve yabancı birçok çalışma mevcuttur. Savaşta kilit rol üstlenen Plevne Mücadeleleri, bu çalışmalarda alt başlık olarak değinildiği görülmektedir. Tez çalışmama konu olan Osmanlı-Rus Savaşı ve Plevne Mücadeleleri ile ilgili ilk tez çalışması, Hakan Seyfettin Yükselen'in 2006 senesinde, "*The defence of Plevna*" (Plevne Müdafaası) isimli, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda yayınlanan yüksek lisans tezidir. Bu alanda

yapılan bir başka çalışma da İsmail Bülent Elalmış'ın 2020 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda yayınlanan "*The role of the Ottoman infantry defens in Plevna*" (Plevne savunmasında Osmanlı piyadesinin rolü) isimli yüksek lisans tezidir.

Çalışmanın ana noktasını oluşturacak ve Rusçadan Türkçeye çevirilerle savaş notlarını aktaracağım temel eserlerden biri Albay M. A. Gazenkampf'ın "*Мой дневник 1877-78*" (*Günlüğüm 1877-78*) ismindeki günlüğüdür. 1908 yılında yayınlanan eser Albay Gazenkampf'ın, savaş alanındaki diğer savaş muhabirlerinden sorumlu olduğu için özellikle ilgi çekicidir (Gazenkampf, 1908:3) Günlüğü, yalnızca bu çalışmanın konusuyla ilgili zengin olgusal materyalleri değil, aynı zamanda analitik görüşleri de içerir. Günlüğü, muhabirlerle ilgili olanlar da dahil olmak üzere belirli olayların kişisel değerlendirmeleri açısından zengindir. Gazenkampf karargâhtaydı, yüksek komutayı tanıyordu, önemli kararların nasıl ve kim tarafından alındığını biliyordu. Örneğin, sadece bu günlükte, savaş muhabirlerinin orduya kabul etme kararının nasıl ve hangi koşullar altında verildiğine dair bir açıklama buluyoruz (Gokov, 2007:3) Günlükte çalışmamıza temel konu olan Plevne savunmasını ayrıntılarıyla aktararak, savaş sonrasında Türk esirlere yapılan muameleleri de öğrenebiliyoruz.

Büyük bölümü Rusça yayınlanmış birincil kaynaklardan yaptığım çevirilerle yazdığım tezimi, bu alanda benden sonra çalışma yapacak araştırmacıların kullanımına sunmak, akademik boşluğun giderilmesi ve konuyu zenginleştirmek için kaynak oluşturması araştırmamın önemini oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI ÖNCESİ BALKANLARDAKİ DURUM

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren, Balkan coğrafyasında karışıklık ortamı hakimdi. 1875'te Hersek'te başlayarak yayılan isyanı, Bulgaristan'a Osmanlı Devleti için büyük bir sorun yaratmıştır. Batılı Devletler, Balkanlarla çıkarları oranında ve Avrupa güçler dengesi çerçevesinde soruna müdahil olmaya başlamışlardır. Bu da sorunun uluslararası bir sonuç doğurmasına ve daha sonra da Osmanlı-Rus Savaşının çıkmasının başlıca sebeplerinden birini teşkil etmiştir. Bölgedeki krizlerin meydana gelmesinde önemli bir neden de Panslavizm hareketiydi.

Rusya'nın İmparator I. Alekseyeviç Petro döneminden bu yana, sıcak denizlere inme hayali bulunmaktaydı. Fakat tam bu noktada karşısında, eskiye göre zayıf da olsa son 4 asırdır Avrupa'da söz sahibi olan, Osmanlı Devleti gibi büyük bir güç bulunmaktadır. Rusya, amacına ulaşmak için, tüm kozların kullanmıştır. Bir taraftan doğrudan savaşarak, öteki taraftan Balkanlar'da bulunan Ortodoks grupları, özellikle de Slavları isyana teşvik ederek, Osmanlı Devleti'ni yıkmak için elinden geleni yapmıştır. Aslında Rusya bu hareketiyle, daha önce 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile elde etmiş olduğu konumunu daha da perçinlemiş oluyordu. Fakat diğer Avrupalı güçler Rusya'nının bu girişiminden rahatsızdır. Çünkü Rusya'nın Akdeniz'e inmesi, İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarının zarar görmesi demektir. Bunun üzerine her iki ülke de Rusya'yı Balkanlar'da engellemek için harekete geçmişlerdir. Balkan toplumları üzerinde kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda faaliyetlerini arttırmışlardır. Artık Balkanlar, Osmanlı Devleti'nin bir parçası olmasının yanında aynı zamanda büyük devletlerin de egemenlik ve nüfuz mücadelesini gerçekleştirdiği bir alan haline gelmiştir.

Bu sürecin ortaya çıkmasına yol açan tek etken olarak sadece ve sadece büyük güçlerin emperyalist politikalarını görmek yanlış olur. Çünkü bunda, 1789 Fransız Devrimi ile Osmanlı Devleti'nin sürekli hale gelen askeri yenilgilerinin de büyük payı bulunmaktadır. Belki de asıl belirleyici etken bu son iki gelişmedir. Özellikle süregelen askeri yenilgiler, Balkan halklarında Osmanlı Devleti'nin de yenilebileceği fikrinin ve duygusunun oluşmasına yol açmıştır. Özellikle ayanların çıkarttığı isyanların, saldırıların yarattığı kargaşa ve düzensizlik, insanları canından bezdirmiştir. Böyle bir gelişme ise bilhassa

Hristiyan toplumlarda, çetelerce çözüm olarak sunulan bağımsızlık reçetesinin yer bulmasına ortam hazırlamıştır. Artık savaşların, isyanların biri bitmeden diğeri başlayacak ve Osmanlı İmparatorluğu yıkılana kadar bu durum böyle devam edecektir.

2.1. Panslavizm ve Rusya

Panslavizm kavramı, ilk olarak 19. Yüzyılın başlarında doğmasına karşın, düşünce olarak gün yüzüne çıkışı öncelere dayanmaktadır. Balkanlardaki Slavlarında, Slav birliği düşüncesi 17. yüzyıldan itibaren görülmeye başlandı. İtalya ile kültürel ve ticari ilişkiler kuran Dubrovnikli ve Hırvat alimler, Slav birliği ve bağımsızlık düşüncesini filizlendirmeye başlamışlardı (Ortaylı, 2003:66). 1626 tarihinde, Şair İvan Gunduliç, "Osman" adlı lirik şiirinde;" "O lijep, o drag, o slatk svobodo" (Gundulic, 1826:43). (Ah güzel, ah sevgili, Ah tatlı özgürlük.) diye başladığı şiirde "*Polonya Kralı'nın liderliğinde bu tarihi görevi başaracağız*" satırlarıyla Slav'ların birliğinden ve kurtuluşundan bahsetmiştir. Hırvat Rahip Juraj Krijaniç ise "Политика России" (Rusya'nın Siyaseti) isimli kitabında, Slavları ayağa kaldıracak tek gücün Rusya olduğunu savunarak, Slavların bir araya getirilip, özgürleştirilmelerinden bahsetmektedir. Krijaniç'in Rusya Çarı Mihayloviç'e gönderdiği mektuplarda Rusya'nın Slav milletlerini desteklemesinin siyasi olarak şu an için çok zor olduğu, bu yüzden, hiç değilse kültürel yardımlar için girişimde bulunmasının gerektiği belirtmiştir. Katolik bir misyoner olan Krijaniç, Rusya'da bulunduğu dönemde birçok sıkıntı yaşamış (Puşkarev,1984:6) ve onunla alakalı ortaya atılan eleştirilere rağmen, ilk Slav filolojisi çalışması sebebiyle Panslavist çevrece destek almıştır. Krijaniç'in Rus dili üzerine yaptığı araştırmalar Rusça dil bilgisi alanında ilk çalışmalar olarak gösterilmektedir.

Fransız devrimine kadar Slav Birliği düşüncesi yeterince etkili olmadığı görülür. Fransız devrimiyle birlikte, tüm uluslarda olduğu gibi Slavlar üzerinde de etkilerini kısa bir zamanda göstermiş, bu devrimle birlikte milliyetçi düşünce akımları daha sistematik ve ayrıntılı bir hal almaya başlamıştı. Almanlarla düzenli olarak mücadele halinde olmaları ve onlar karşısında öz benliklerini korumaya çalışmaları sebebiyle, Çekler arasında Panslavizm'in etkisinin daha fazla gelişmeye başladığı görülür. 19. yüzyıl başlarında Alman romantizminden ve Pangermenizm fikrinden etkilenen Çekler, Slav birliği üzerine daha kapsamlı ve bilinçli hareketlere girişmişlerdir. Tarihte büyük bir Germanya olduğu gibi, buna karşı olarak, kendi özgürlüklerini korumak için Alman milliyetçiliğinin önüne kendi

milletlerini koyarak büyük bir Slav Birliği olduğunu da kanıtlamaya yönelik bir amaç yütmüşlerdir. Böylece Alman egemenliğinde yaşayan Slav düşünürler arasında Slavcılık fikri ortaya çıkmıştır. Slav milletlerinin tarihi, dili, etnografyası, edebiyatı araştırılıp incelenmeye başlanmıştır (Şimşir, 1989:34). Slavcılık ilk olarak bilimsel bir özellik taşıyor ve halktan uzak, yalnız düşünürler arasında kalıyordu. Daha sonra Slav Birliği düşüncesi, saf bilimsel karakterden sıyrılarak siyasal bir akıma evrildi. Bütün Slavları aynı çatı altında toplama düşüncesi (Panslavizm) şeklini aldı (Karal, 1988:55).

Panslavizmin bilinçli öncüleri iki Slovak yazar olan Jan Kollar (1793-1852) ve Pavel Jozef Šafárik'di (1795-1861). Şair olan Kollar, Şiirlerinde "Büyük bir Slav İmparatorluğu" hayalini dile getirmiş, "Biz Slavlar ya birlik olup birleşir ya da yok oluruz", "Diđer milletler gibi artık sıra bizlerde" söylemleriyle bütün Slavları bu düşünce etrafında birleşmeye çağırmıştı. Kollar, "O literární vzájemnosti mezi kmeny a nářečími slavskými" (Slav Kavimlerinin Dilleri Arasındaki Karşılıklı Münasebetler) adlı bir kitap ve "Slávy Dcera" (1824 Slav Kızı) isminde kitaplar yazmıştı. "Slav Kızı" adlı kitabı, Slavlar arasında çok sevilmiş ve milliyetçi hislerinin uyanmasında çok büyük rol oynamıştır. Bu eser yeni doğan Panslavizmin İncili oldu (Şimşir, 1989:35). Teorisyen olan Šafárik, Panslavizm teorisini kurarak Jan Kollar'ı tamamladı. Çek'ler arasında başlayan bu milliyetçi uyanış çabaları, batı Slavları arasında suretli bir şekilde yayılarak, Avusturya Slavlarından Osmanlı Slavlarına bulaştı. Sloven, Hırvat, Sırp ve az sayıda Bulgar düşünürü bu düşünceden etkilendi. Sırpçılık, Bulgarcılık düşüncelerinin esas noktası olarak iyice gelişmiş ve zamanla siyasi bir önem kazanmaya başlamıştır (Şimşir, 1989:36).

Panslavizm akımı, Rusya'nın dışında ortaya çıktıktan ve geliştikten sonra, sonuçta onu da etkiledi. Kırım Savaşı'na kadar uzunca bir süre Panortodoksizm'den kurtulamamış Rusya, tüm bu gelişmelere, Ortodoksların kurtarıcısı kimliği ile müdahale etmeye çalışmıştır. Kırım Savaşı'yla birlikte Slav Birliği siyaseti benimseyen Rusya, kısa sürede Slavcılık hareketini geliştirerek emperyalist politikalarının temel taşı oluşturacak olan bu düşüncenin baş aktörü olacaktır. Kırım Harbi'nde Avrupa'nın önde gelen devletlerinin Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması, Rusya'da büyük bir yankı uyandırmasıyla, Panslavizm'in sözcülüğünü üstlenen Pogodin, Avrupalı devletlerin, özellikle de Avusturya'nın düşmanca tutumu karşısında tüm Slav halkları birleşmeye davet eden propaganda çalışmalarında bulunmuştur. Pogodin "Rusya önderliğinde, Osmanlı ve Habsburg İmparatorluklarının yıkıntılarında İstanbul merkezli bir "Slav Devleti"

oluşturulmasını " teklif ederken, bir taraftan da yol haritasını da belirlemekten kaçınınmıyordu (Kurat, 1953:255).

Rusya'nın genişleyip yayılmasını hedefleyen Slav Birliği düşüncesi, ilk olarak Osmanlı Devleti'nin, ikinci olarak da Avusturya-Macaristan İmparatorluğunu, dolayısıyla Balkan coğrafyasını hedef almıştı. Rusya, Kırım Savaşı ve 1856 Paris Antlaşmasında aldığı hezimet ile birlikte, bu bölgede uğradığı kayıpları Panslavizm'in yardımı ile karşılamak üzere harekete geçmiştir. Bu arada 1859'da merkezi Moskova olmak üzere ve daha sonra da birçok yerde şubeleri olan "Slav yardım komitesi" açılmıştır. Rusya, bunların da aracılığı ile Osmanlı İmparatorluğu himayesindeki Slav ve Ortodoks halklara çeşitli yardımlar yapmaya ve ilk olarak da bu milletlere bağımsızlık verilmesini isteyeme başladı (Uçarol,2000:278). Sonuç olarak Rusya, 1870 tarihine gelindiğinde, Panslavizm düşüncesini sistemleştirerek, Doğu Avrupa'ya bağlı geleneksel siyasetini hayata geçirmek üzere, bunu yeni bir araç olarak kullanmaya başladı (Uçarol,2000:344).

2.2. Balkanlarda Kriz

2.2.1. 1875 Hersek İsyanı

Panslavizm düşüncesini kullanarak Slav toplulukları vasıtasıyla 1858'den beri Balkan coğrafyasında provakatif girişimlerde bulunan Rusya, Londra Antlaşması'yla birlikte bu tür girişimlerini arttırınca ilk olarak vergi meselesi yüzünden Hersek ayaklanması ortaya çıktı (Aydın,1992:7). Bu isyan, diğer Balkan milletlerinde de görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti'nin idare baskısına karşı silahlı bir protesto niteliğinde ortaya çıkmıştı. Halk, Osmanlı Devleti'nden yeniliklerin yapılmasını istemesine karşın, Osmanlı Devleti'nin tek başına yapacağı reform hareketine itibar etmemekte ve bunun ancak Avrupalı devletlerin garantörlüğü ve denetimi altında yapılırsa gerçekleşmesini talep ediyordu. Temmuz 1875 tarihinde Hersek'te Mostar'ın güneydoğusunda Nevesin kazasında gerçekleşen ayaklanmada isyancılar bölgeyi ele geçirerek bölgede bulunan Müslüman halkı katlederek her şeylerini yağmalamışlardır (Aydın,2005:5). Doğal olarak Müslüman halkın da can ve mal güvenliğini korumak için karşılık vermesiyle isyan mahalli karakterinden ayrılıp bir din ve mezhep savaşı haline dönüşmüştür.

Osmanlı Devleti bu dönemde, kendi idaresindeki bir halkın ayaklanmasını bastırmada bile güçlük çekmekteydi. Babiâli başlangıçta isyanı ciddiye almayarak siyasi bir

amaç güdümediği düşüncesiyle, Karadağ'ı tahrik etmemek ve Rusya'ya hareket alanı yaratmamak adına zor kullanmak yerine arabulucular göndererek asilerin isteklerini gerçekleştirileceği sözüyle sorunu çözmeye çalışmıştır. İsyancılar, Osmanlı Devleti'nin bu hamlesiyle, kendilerine karşı zor kullanmamasını, Slav komitelerinin girişimleri ile Rusya ve Avusturya gibi başat güç olan ülkelerin etkisiyle isyan alanını genişletmişlerdir. Sonuç olarak Nevesin'deki isyan temmuz ayında tüm Hersek ile Bosna'nın bazı bölgelerine yayılmıştı (Karal, 1988:75).

Büyük Devletlerin aracılığından ve içişlerine karışmalarından endişelenen ve bunun önünü almak isteyen Osmanlı hükümeti, 20 Eylül 1875 tarihli Fermanı'nı, 2 Ekim 1875 iradesini ve 12 Aralık 1875 Fermanı'nı yayımladı (Tuncer, 2019:120). 1875 Ekim'inde Babiâli, vergileri indireceğine, yönetimdeki yolsuzlukların üstesinden geleceğine ve Bosna ile Hersek'in Osmanlı Devleti nezdinde sürekli bir temsil heyeti bulundurabilmesine olanak sağlayacağına söz verdi. 12 Aralık 1875 tarihli fermanla da modern yöntemlere göre bağımsız mahkemelerin kurulması, vergilerin daha adaletli bir şekilde düzenlenmesi, din konusunda hoşgörülü davranılması, gayrimüslimlerin devlet işlerinde çalışabilmesi ve köylü halkın devletten ve özel kişilerden toprak satın alabilmesi öngörülüyordu. Rusya, Osmanlı Devleti'nin yapacağı reformların sonucunda İmparatorluk sınırları içinde yaşayan Hıristiyanların durumunun iyileştirilebileceğine inanmıyordu. Ruslara göre tek yol, Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslimlere özerkliklerinin verilmesiydi. Çünkü Osmanlı Devleti, söz vermiş olduğu ıslahatları yapabilme ve uygulayabilme gücüne artık sahip değildi. Avusturya-Macaristan ile öteki Büyük Güçler de Osmanlı Devleti'nin söz konusu yenilikleri gerektiği biçimde yapabileceği konusunda kaygılıydı. Fakat bu devletlerin amacı ıslahatları bahane ederek, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmayı, onu parçalamayı ve denetimleri altına almaktı.

Avusturya-Macaristan, Rusya ve Almanya Hükümetleri, Osmanlı Devleti'nin uyuşuğu olan asilerle Babiâli'yi görüşmelere yöneltebilmek amacıyla, 1875 Ağustos ayında Hersek'teki yerel konsoloslarını isyan alanına göndermek yönünde bir teklifte bulunmuş ve Osmanlı bu teklifi kabul etmişti. Oysa böyle bir teklifin yapılması, bir devletin kendi himayesindeki hükümlanlık haklarıyla örtüşmemekte ve böyle bir teklife onay verilmesi de Osmanlı Devleti'nin bir iç sorununa Avrupa devletlerinin müdahalesini onaylaması anlamına gelmekteydi.

Avusturya Dışışleri Bakanı Kont Andrassy, Rusya ile Almanya Dışışleri bakanlarının da onaylarını aldıktan sonra, Babali'ye verilmek için bir nota hazırladı. Bu nota, Paris Antlaşması'nı imzalamış olan ülkelerden Fransa, İngiltere ve İtalya'ya da onaylatılarak 30 Aralık 1875 tarihinde bu devletlerin İstanbul'daki diplomatları tarafından Babiâli'ye iletilmiştir (Karal,1988:81). Notanın oluşmasındaki sebep, Babiâli'nin, 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanlarıyla vermiş olduğu vaatleri yerine getirememiş olmasıydı. Notanın, Babiâli'nin içişlerine karışmak amacıyla değil, devam eden ayaklanmanın hızlıca yatıştırılması gerektiği için hazırlandığını öne sürölmekteydi.

Kont Andrassy, öteki Avrupa devletlerine de danıştıktan sonra, 30 Aralık 1875 tarihinde bu notayla Babiâli'ye Hıristiyan toplumun özgürce dini ritüellerini gerçekleştirmeleri, iltizam usulünün kaldırılması, çiftçilerin durumunun iyileştirilmesi, alınacak verginin yerel ihtiyaçlar için harcanması ve yeniliklerin yapılmasının takibi için Müslümanlar ile Hıristiyanlardan oluşan bir komisyonun kurulması teklifinde bulunmuştu (Baltalı,1987:199).

Müslümanlar ile Hıristiyanlardan oluşan bir komisyonun kurulması teklifi bu notanın en önemli maddesiydi. Çünkü bu maddeye dayanarak Büyük Güçler, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma yetkisine sahip olabileceklerdi. Babiali, 11 Şubat 1876'da Andrassy Notası'nın son maddesi dışındaki diğer maddelerini olduğu gibi kabul etti. Bu notanın altında yatan esas düşünce, Hersek isyancılarının siyasal özgürlüklerin kazanmaları değil, Avusturya-Macaristan'ın, diğer Avrupa devletlerinin de onayıyla savaşımadan Bosna ile Hersek'i işgal edebilmesiydi. Bu notayla Hersek isyanı, artık Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu olmasının ötesinde Avrupalı Devletlerin bir çıkar oyunu haline gelmişti (Baltalı,1987:207).

Bölgede girişilen diplomatik çabalar başarısızlıkla sonuçlanınca 1876 Mayıs ayında Berlin'de "Doğu Sorunu" nedeniyle Rus, Alman ve Avusturya-Macaristan Şansöyeleri arasında bir konferans toplanmıştı. Bu konferansta Rusya Başvekili Prens Gorchakov, Bismarck ve Andrassy ile görüşerek Berlin Memorandumunu oluşturdu. Bu memorandumda, Osmanlı himayesi altında yaşayan gayrimüslim halkların güvenliğinin tehlikede olduğu varsayımından yola çıkılarak, Avrupalı devletlerin bu tehlikenin olduğu bölgelere kendi güçlerini gönderebilmeleri ve bu bölgelerde güvenliği sağlayacak tedbirleri alabilmeleri öngörölmekteydi.

Berlin Memorandumu'yla, Bosna-Hersek'te Avusturya Macaristan ile Rusya'nın himayeleri altında bir reform programının uygulanabilmesi sağlanacaktı. Konsolosların kontrolü altında yapılacak bu yenilik hareketlerinde Osmanlı Devleti başarısız olursa eğer, gerekli önlemleri almak için Avrupalı devletler müdahalede bulunabileceklerdi.

Üç İmparatorluk Şansölyesi'nin "Doğu Sorunu"na ilişkin Berlin'de almış olduğu bu kararlara İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri katılmaya çağrılmış; Fransa ile İtalya Hükümetleri bu kararları onayladıklarını bildirirken, İngiltere bunları reddetmişti. İngiltere bu kararları reddederken, isyancıların ateşkes karanına uymaları konusunda ciddi endişesi olduğunu, ateşkesten önce Sırbistan ile Karadağ'ı isyana yardım etmekten vazgeçirmenin gerektiğini fikrini savunmaktaydı. Ayrıca İngiltere Başbakanı Disraeli, Osmanlı Devleti'nin, kendisinden istenen yenilikleri yürütmek gücünde olmadığı, bu yenilikleri yapmaya çaba gösterdiği takdirde ise gücünün daha da zayıflayacağı ve ülkede anarşinin hüküm süreceği görüşündeydi. Berlin Memorandumu, daha çok Andrásy'nin eseri idi. Andrásy'nin iddiasına göre, eğer Osmanlı Devleti bu memorandumu kabul etmezse, Sırbistan ile Karadağ'ı açık bir savaşa girmesini önüne geçmek çok güç olabilecekti. Sonuç olarak İngiltere'nin kabul etmemesiyle, Berlin Memorandumu Osmanlı Devleti'ne bildirilmemişti (Karal,1988:83).

2.2.2. 1876 Bulgar İsyanı

1856 Paris Antlaşması'ndan sonra Bulgar halk içerisinde artan Slav birliği düşüncesi sonucunda hızlanan Bulgar Eksarhlığı oluşturma mücadelesini 1868'de Girit'te filizlenen Rum ayaklanmasını kolaylaştırdı. Sadrazam Ali Paşa Yunanlıları diğer Ortodoks Hıristiyanlardan ayırmak amacıyla İstanbul'daki Rus elçisi İgnatiyev'in de etkisiyle Slavcılık politika çerçevesinde, Bulgar Kilisesi'nin Rum Kilisesi'nden ayrılmasına karar verdi. 11 Mart 1870'te Bulgarların Balkan dağları ile Tuna arasında Niş, Varna ve Pirod dışında tüm şehirlerde kiliselerini kurabilecekleri Bulgar Eksarhlığı'yla alakalı ferman yayınlandı.

Kilise bağımsızlığını elde eden Bulgarların sonraki hedefi siyasi bağımsızlıktı. Bulgarlar 1860'larda bir dizi komite isyanı çıkarmış ancak başarısız olmuşlardı. Esas olarak Bulgarlardan çok Rusları ilgilendiren "Panslavist Ayaklanma" olarak da isimlendirebileceğimiz 2 Mayıs 1876 tarihli ayaklanma Bulgarların Osmanlı yönetimine karşı giriştikleri son ayaklanmadır. Bu ayaklanma Rumi takvime göre 20 Nisan 1876'da

meydana geldiği için Bulgar tarihine “Nisan ayaklanması” (Aprilsko vıstaniye) olarak geçmiştir (Şimşir,1988:34). “Bulgar milletinin Osmanlı Devleti’ne karşı ulusal kurtuluş savaşının zirve noktası” olarak nitelendirilen bu ayaklanma beş yüz yıllık Osmanlı hükümdarlığı altında yaşayan Bulgarların en önemli ayaklanması olarak nitelendirilebilir. (Kinov,1963:106). 93 Harbine gidilen süreçte 1876 Bulgar ayaklanmasının önemli bir yeri vardır. Panslavistler sadece Bulgaristan’la yetinmeyip bütün Balkanlar’da isyan çıkarmak istiyordu (Aydın,1992:81).

1875 tarihli Bulgar isyan denemesinin olumsuz neticelenmesiyle, Bulgar Merkez İhtilal Komitesi fiilen çözümlenerek silahlı ayaklanma düşüncesinden vazgeçmişti. Fakat Rus Slavcılarının eğittikleri ve onlardan etkilenen genç bir ihtilalci grup tekrar silahlı isyan girişiminde bulunmayı amaçlıyordu. Hersek ayaklanmasının içinden çıkılmaz bir hale gelip, uluslararası bir sorun haline gelmesi sonucunda oluşan kriz ortamı büyük Bulgar ayaklanması girişimine uygun bir ortam olarak düşünülmüştü. Bu sırada Mahmud Nedim Paşa’nın sadrazam olması da İgnatiyev’e aradığı olanağı sağlamıştı. Bir isyan durumunda Avrupa’daki önemli devletlerin dikkatleri Bulgar sorunu üzerine çekilerek, Bulgarların çıkarına uygun bir şekilde Rusya’nın ve belki büyük devletlerin işe karışmaları sağlanabilirdi (Şimşir, 1989:3).

20 Nisan’da başlayan ayaklanmada Otluk köyü ve Pazarcık çevresinde yer alan Bulgar köylerinde, Türklere ait evlerin yakılması ve onlara çeşitli eziyetler yapılmasıyla katliama giriştiler. Kısa sürede Filibe’deki bütün köylere ulaşan ayaklanma daha sonra Sofya civarlarında ortaya çıktı. Mahmud Nedim Paşa, Rus diplomat İgnatiyev’in sorunun büyütülmemesi gerektiği yönündeki tavsiyesine uyarak Bulgaristan Türklerini isyancılar ile baş başa bırakmıştı. Bulgaristan’daki Türkler canlarını ve mallarını korumak için isyancıların yöntemlerine başvurunca bölge kan ve ateş içinde kaldı (Karal,1988:98). Daha sonra kışkırtılan Bulgar köylülerin de saldırıları ve isyanın genişlemesi sonucu öldürülenlerin sayısı kısa sürede binlere ulaştı.

Bundan böyle şiddet ve onun kutsanması Bulgar isyanının temel felsefesi olacaktır. İsyanın önderlerinden Zahari Stoyanov anılarında, Türk-Bulgar düşmanlığını yaratabilmek için hem Türk hem de Bulgar köylülerine saldırılarda bulduklarını, yangınlar çıkardıklarını anlatmaktadır.

“Smolsko köyünün sakinleri, gözyaşı dökerek köylerinin yakıldıklarını bize anlatıyorlardı. Köylerinin canavar Çerkezler tarafından yakıldığını

düşünmekteydiler. Bizi alkışlar eşliğinde karşılamışlardı. Zavallı köylüler köylerinin bizim yaktığımızdan haberleri bile yoktu. Onları koruyacağımızı düşündükleri için sevinçliydi. Zavallılar! Bizim onların katili olacağımızdan haberleri yoktu” (Ergeç, 1989: 68).

Ayaklanmanın Filibe’ye kadar ulaşmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti bölgeye hem asker gönderip hem de gönüllü birlikler oluşturdu. Tatarpazarcık’ın 35 kilometre kuzeyindeki İstrelca köyünü zapteden 3.000 civarında asi üzerine oluşturulan bu birlikler gönderildi. Ayaklanmayı haber yapan Edirne gazetesinde asilerin Filibe’den 4 Müslüman ve 6 Hıristiyan, Tatarpazarcık kazasındansa 6 Hıristiyan ve 9 Müslüman köyü yaktığı vurgulamaktaydı (Hacisalihoğlu, 2008: 42). Rusya tarafından silahlandırıldığı bilinen 55 Bulgar köyünün erkekleri Türk köylerine saldırdılar ve bine yakın Türkü vahşice katlettiler. Müşir Abdülkerim Nadir Paşa, iki tümenle isyancıların üzerine yürüdü ve 39 gün sonra 4500 isyancı etkisiz hale getirilerek isyan bastırıldı. Bu haber Avrupa gündeminde Türklerin on binlerce Bulgar’ı katlettikleri, sayısız Bulgar köyünü yağmalayıp yıktıkları şeklinde ağır bir Türk karşıtı propagandası halinde gösterildi (Hacisalihoğlu, 2008: 43).

Osmanlı topraklarında özerk bir Slav devleti oluşturmak ve Bulgarları Osmanlı Devleti’nden koparmak düşüncesiyle hazırlanan bu ayaklanma, sosyo-ekonomik sebeplerden daha çok politik bir ayaklanmaydı. Yurtdışından tasarlanmış dışarıdan gönderilen ihtilalciler tarafından çıkarılmıştır. Kırım savaşından sonra Panslavist’lerin yoğun çalıştıkları bölgelerden Filibe ve Tatarpazarcık kazaları, ayaklanmanın en fazla görüldüğü yerlerdir. Rusya’nın İstanbul büyükelçisi İgnatiyev’i arkasına alan Bulgar kökenli Filibe Rus Viskonsolosu Nayden Gerov, ayaklanmanın bu bölgede hazırlanmasında rol almıştı (Şimşir,1989: CXV).

İsyanı hazırlayan Panslavistler, milletler çatışması açısından stratejik önemi olan Filibe ve çevresine özel önem vermişlerdir. Doğudan gelen Türklük, güneyden gelen Hellenizm ile kuzeydeki Slavlık bu bölgede mozaik oluşturuyordu. Dolayısıyla bölgede çıkan Bulgar ayaklanmasıyla Slavcılar Türklere ve Hellenizm’e üstünlük sağlamayı amaçlamışlardır (Şimşir,1989: CXV).

Ayaklanmada, yurtdışından gönderilen ihtilalci Panslavistler kadar Bulgar öğretmenler ve papazlar da geniş yer tutmaktaydı. Bir bölüm papaz ile çoğu öğretmen Rusya’da yetiştirilerek gönüllü ve bilinçli olarak ayaklanmaya katılmıştır. Buna karşın köylü halk eğitimsiz ve gönülsüz olarak bu ayaklanmaya sürüklenmiştir. Türklere karşı çeşitli

propagandalarla silahlanan köylü halk Panslavizm ideolojisine kayıtsızdı. Dolayısıyla bu kitlenin ayaklanmaya katılması bir olup bitti sonucu olmuştur. Hatta bir kısım köylüler silah tehdidi ile ayaklanmaya katılmak zorunda kalmışlardır. Korku ve tehdit ile ayaklanmaya katılanların sayısı 7.000-8.000 kişiyi bulmuştur. (Şimşir,1989: CXVII). Ayaklanma asla bir kitle hareketi halini almamıştır. Büyük kitlenin desteğinden yoksun olduğundan dolayı ayaklanma temelsizdir. Bulgar ayaklanması çok çabuk bastırılmıştır. Hiçbir köy veya ayaklanma bölgesinde Bulgarlar, bir haftadan fazla dayanmamışlardır. Karşılaştırma yapmamız gerekirse Bulgar ayaklanması bir yıla yakın zamandır bastırılmayan Hersek ayaklanmasına nazaran yankıları bakımından Bosna Hersek ayaklanmasından çok daha önemlidir.

2.2.3. Sırbistan ve Karadağ'la Savaş

1870'lerin başlarında, yerel halkların gerçekleştirdikleri bir dizi isyan neticesinde Balkanlar'daki Osmanlı hakimiyeti giderek sarsılmaktaydı. Bosna-Hersek ayaklanması ve Osmanlı Devleti'nin isyancıların isteklerini yerine getirmesi Sırbistan ve Karadağ emaretlerine bağımsızlıklarını kazanmak veya en azından muhtariyet ayrıcalığını artırmak için ümitlendirmişti. Ayaklanmaların ilk gününden itibaren Sırlar ve Karadağlılardan oluşan ve bu bölgeye gönderilen gönüllüler, gerilla savaşına destek olarak isyanların uzamasına sebep olmaktadır. Öte yandan Belgrad'da basın Sırların, Hırvatların, Slovenlerin ve Bulgarların, Rusya ve Avusturya'nın da teşvik ve tahrik ettiği, özgür bir yönetim altında toplanması görüşünü savunan yazılar yayınlamaktaydı (Karal, 1988:14). Yine bu dönemde, Avrupa'daki başat güçlerin ve Balkan uluslarının Osmanlı üzerindeki baskıları da artmıştı. 1867'de Sırbistan'daki Rus nüfuzu zirveye çıkmış, Rus Savaş Bakanı Milyutin 1867-1868'de Sırp askerlerine eğitim vermek için uzmanlar göndermişti. Panslavizm etkisiyle Sırlar "Büyük Güney Slav İmparatorluğu" hayalleri kurmaya başlamışlardı. İgnatiev ve onun etkisi altındaki Belgrad konsolosu Andrei Nikolaiveiç'in girişimlerine, Hersek Ayaklanması da eklenince, Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olmuştu.

Rusya, Slavcılık çatısı altında Herseklileri ve Bulgarları isyana teşvik etmekle Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlı Devleti'ne saldırtmakla, Balkan uluslarına Türk ordusunu yıpratmak görevini veriyordu. Sonradan duruma müdahale ederek, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kendi zaferini kolaylaştırmayı planlıyordu.

Osmanlı Devleti'yle Sırbistan ve Karadağ arasındaki savaş, Sırbistan'ın doğu askeri güçlerinin Yenipazar ve Niş'e saldırmasıyla başladı (Armaoğlu,2017:505). Hersek'e saldırıda bulunan Karadağ'ın başarılı olmasına karşın Sırlar ilerleme kaydedememişti. Rusya'nın ise savaşa karışmasından başka bir alternatifi yok gibiydi. Önde gelen Rus Panslavist İvan Aksarov bütün Slavlar için yardım çağrısında bulunmuş, bunun sonucunda 5000 gönüllü asker toplanmıştı. Bulgarlar 2.800 kişilik bir gönüllü asker göndermişti. Fakat tüm bu takviye kuvvetler bozguna mâni olamamıştı. Üst üste aldığı başarısız sonuçlar üzerine Sırbistan, 24 Ağustos 1876'da Avrupalı Devletlerinin Belgrad sefirlerine müracaat ederek Osmanlı Devleti ile bir barış antlaşması yapılması için arabuluculuk görevi üstlenmelerini talep etti. Yunanistan'ın bile Osmanlı Devleti için "Hasta Adam" tabirini kullandığı bir dönemde, Osmanlı Devleti'nin Sırlar ve Karadağlılar karşısında gösterdiği direnç ve başarı, Avrupa'da büyük şaşkınlığa sebep olmuştu (Uçarol,2000:329).

Avrupalı devletlerin arabuluculuğu neticesinde yapılan müzakerelerde, Osmanlı Devleti'nin öne sürdüğü şartları kabul edilemez bulan İngiltere tarafından bir mütareke şartnamesi hazırlanmıştı, fakat İngiltere'nin hazırladığı program da Sırbistan ve Karadağ tarafından kabul edilmemiş, 25 Eylül 1876'da müttefikler yeniden Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa başlamışlardı (Uçarol,2000:330). 3 Ekim 1876'da başlayan savaş, 29 Ekim 1876 tarihinde Sırp Ordusu'nun ağır bir yenilgi almasıyla son buldu. Yaşanılan büyük hezimet sonrasında Sırp Prens Milan, Çar II. Aleksandır'a çektiği telgrafta "Sırbistan'a bir Tanrı, bir de siz yardım edebilirsiniz." diyor ve Rusya'dan yardım talep ediyordu. Çar II. Aleksandır'ın talimatı üzerine Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi İgnatıyev, 31 Ekim 1876'da Babıali'ye 48 saat süreli bir ultiatom vererek, kayıtsız şartsız iki ay sürecek bir ateşkes istemişti. Eğer ateşkesin reddedilmesi halinde İstanbul'u tüm sefirlik görevlileriyle terk edeceğini ve bu hareketin sorumlusunun Osmanlı Devleti olacağını bildiriyordu. Rusya'nın adeta savaş tehdidi üzerine Babıali ateşkesi kabul etmek zorunda kaldı (Kara1,1988:24).

2.3. Rusya'nın 1876 İstanbul (Tersane) Konferansı Arifesinde Bağımsız Bulgaristan Devletinin Kurulması İçin Bölgedeki Girişimleri

Rusya, yayılmacı Panslavist politikaları gereği olarak, 19. yüzyıl boyunca Bulgar milliyetçiliğini destekleyip, himaye etti. Rusya'da eğittikleri Bulgar gençleriyle, Yunan kültürel hakimiyetine karşı Bulgar kimliğini savunmak ve ona sahip çıkmak şeklinde ortaya çıkan Bulgar milliyetçiliği hareketinin, Slavlık ve Hristiyanlık ruhuyla Müslüman Türklere

karşı gelişmesini temin ettiler. Yukarıda belirtildiği üzere 1876 yılında İstanbul'daki Rus Büyükelçisi İgnatıyev ve Filibe'deki Rus Konsolosu Gerov'un planladığı bir ayaklanma gerçekleştirildi. Ayaklanma Bulgar halkından yeterince bir kabul görmedi ve Osmanlılar tarafından kolayca bastırıldı. Bununla beraber o günlerde Balkanlar'daki diğer gelişmeler ve ayaklanmanın bastırılması esnasındaki bazı olayların Batı kamuoyunda Bulgarlar lehine ve Osmanlı Devleti aleyhine uyandırdığı tepkileri ustaca kullanan Ruslar, "ezilen Bulgar halkını korumak gerekçesiyle Avrupa Devletlerinin de pasif desteğini alarak Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmeyi planlıyordu (Turan, 1998: 308).

1876'daki İstanbul Konferansı'nın arifesinde, Rusya'da gelecekteki Bulgar devleti için iki proje geliştirildi. Bunlardan ilki Rusya'nın İstanbul Konsolosu Kont N. P. İgnatıyev'in talimatıyla, Rus diplomat A. N. Tseretelev ve ABD diplomatik misyonu sekreteri Eugene Schuyler tarafından derlenen, Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun özerk bir eyaleti olarak ayrılmasını sağlama projesiydi. İkincisi ise N.P. İgnatıyev'in kendisi tarafından geliştirilen bölgeyi iki eyalete bölerek, Bulgaristan'a idari özerklik kazandırılması hedefiydi (Konoveev, 1978:26).

Yazar Stoyanov'a göre 18. yüzyılın başından itibaren Rusya'nın kalıcı dış politika çıkarları şunları içeriyordu: Güney denizine erişim sağlamak ve Batı Avrupa'nın Orta Doğu'daki emellerini engellemek. Bunu başarmak için Osmanlı İmparatorluğu ile koruyucuları arasındaki iletişimi kesmek gerekiyordu. Karadeniz kıyılarında kalıcı mevcudiyet, Kırım Hanlığının yıkılması, Boğdan ve Eflak'ın özerk statüsünün güçlendirilmesi, 19. yüzyılın başında Sırp devletinin restorasyonu ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması. Bütün bunlar St. Petersburg'un planlarının yerine getirilmesi anlamına geliyordu. Balkan halklarının ve St. Petersburg'un ortak çıkarları, Rusya ile yeniden canlanan Ortodoks devletler arasındaki ilişkileri Doğu sorununa çözüm arayışında önemli bir siyasi faktör haline getiriyordu (Stoyanov, 2020: 13).

Rusya'nın planlarında Bulgarların uzun süre olmayışının iki nedeni bulunmaktadır. İlk olarak bu durumun sebebi Bulgaristan'ın coğrafi konumudur. Balkan Yarımadası'nın merkezinde "kapalı" olan Bulgarlar, bölgedeki en kalabalık halk olmalarına rağmen, Rus siyasetinin planlarına en zor şekilde uyuyorlardı. St. Petersburg'un bu tavrının ikinci nedeni, gecikmiş Bulgar Rönesansı ve gelişmekte olan Bulgar ulusunun 19. yüzyılın ortalarına kadar yetersiz faaliyet göstermesiydi. Açıkçası, Bulgarlar, diğer Balkan halklarının gerisinde kaldıkları için uzun bir süre Rusya'nın stratejik planlarına dahil edilmedi (Stoyanov, 2020:

14). 1876 Nisan Ayaklanmasından önce, Bulgar sorununu ilgilendiren ve çözümünü diploması veya askeri yollarla, Bulgar halkının siyasi statüsünü değiştirebilecek bir çözüm önerecek tek bir yabancı proje yoktu. Bulgar muhacir cemiyetlerinin faaliyetleri, komitecilerin (çetecilerin) sınırlı faaliyetleri ve 1868 sonunda Paris Konferansı'nın Girit sorununa ilişkin mesajı, Büyük Güçleri Bulgar sorununu siyasi gündeme almaya zorlayamadı. Nisan ve Mayıs 1876'daki ayaklanma sonucunda 30.000 çocuk, kadın, yaşlı ve erkeğin öldürüldüğü iddaları sonucunda, durum değişerek büyük güçlerin diploması, kamuoyunun baskısı altında bu sorunla uğraşmak zorunda kaldı (Stoyanov, 2020: 15). Mayıs 1876'da Berlin'de Rus diplomatlar Bosna, Hersek ve Bulgaristan için özerklik fikrini ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü durumunda bağımsız siyasi varlıklar olarak gelişmelerini öne sürdüler (Konoveev, 1978:26).

Bulgarlar için özerklik fikri, Rus siyasi çevrelerinde giderek daha ilgi çekici hale geldi. Eylül 1876'da Livadya'da Doğu Sorunu'nun ağırlaşması ve bunu çözmek için askeri bir harekât olasılığı ile ilgili istişareler başladı. Kont N.P. İgnatiev Bulgarların çıkarlarını savunarak özerk bir prenslik statüsü önerdi (Stoyanov, 2020: 16).

Başta İngiltere ve Rusya olmak üzere büyük güçlerin inisiyatifiyle İstanbul Konferansı toplandı (Aralık 1876-Ocak 1877). Konferansın amacının şu olması gerekiyordu:

- 1) Mağlup Sırbistan ve Karadağ ile muzaffer Türkiye arasındaki ilişkileri düzeltmek;
- 2) Bosna, Hersek ve Bulgaristan'ın statüsünü değiştirmek için bir eylem planı taslağı.

Konferans fikri, Rus siyasi çevrelerinde Ağustos 1876 gibi erken bir tarihte ortaya çıktı, ancak ilerleyen tarihlerde İngiltere'de önerildi (Tatışev, 1911: 196). Bu, Bulgar meselesini gündeme alan ve buna bir çözüm taslağı öneren ilk uluslararası forumdu. (Hristov, 1968:80). Konferansın başlamasından çok önce, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rus temsilciler, St. Petersburg'un emriyle, uluslararası forumda sunulan Bulgaristan'ın geleceği için iki proje geliştirdiler.

İlk proje N. P. İgnatiev, Prens A. N. Tseretelev ve ABD'deki diplomatik misyon sekreteri Eugene Schuyler tarafından geliştirildi. Bulgaristan'da Nisan ayaklanmasının bastırılması sırasında vahşet iddialarını araştıran komisyonun üyeleriydiler. N. P. İgnatiev, A. M. Gorchakov'a yazdığı bir raporda şunları bildirdi: “Amerikan misyonu sekreterini bu

çalışmaya dahil ederken, kişisel katılımını planlarımıza uygun bir anlamda kullanmayı ve onunla temas halinde olan İngiliz gazetecileri, özellikle Bulgar davasına temel hizmetler sunan Daily News muhabirini etkilemek için kullanmayı düşündüm. İngiliz basınında makul düşüncelerin hâkim olmasına ve Bulgaristan'a yeni gelmiş deneyimli ve ilgisiz kişilerden gelen görüşlerinin İstanbul'da toplanmış diplomatların gözünde önemli olmasına katkıda bulunacaklarını umuyorum.” (Stoyanov, 2020: 17).

Ayrıca, Rus diplomat taktik planını ortaya koyarak, bu projenin, İngiliz önerilerinin herhangi bir siyasi "arka amaç" olmaksızın sadece halkların refahı ile ilgilenen uzmanların bir projesi olarak değerlendirildikten sonra konferansta sunulacağını yazmıştır. Taktik nedenlerle, projenin yazarları arasında Eugene Schuyler'in adı ilk sırada yer almıştır. Proje, Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun özerk bir eyaleti olarak sayılmasını hedeflemekteydi. Projeye birlikte Tuna Vilayeti, Sofya Vilayeti, Filibe Sancağı, Sliven Sancağı ve Makedonya'nın Bulgarların yaşadığı bölgeleri eyalete dahil ettiler. Proje altı bölümden oluşuyordu: yönetim, adalet, kültür ve eğitim, finans, silahlı kuvvetler ve bir uygulama. Projenin temel amacı, gelecekteki eyalete sınırlı idari özerklik vermektir (Hristov, 1968:81).

A.N. Tseretelev ve Eugene Schuyler'in projesi özerklik konusunda birçok kısıtlama üstlendi, ancak Rus politikacılar bunu onaylamadı. İngiltere ve Avusturya-Macaristan'ın onu kabul etmeyeceğine dair korkular vardı. Bu yüzden N.P. İgnatiev, gelecekteki Bulgaristan için başka bir proje geliştirdi. A. M. Gorchakov'a gönderilen raporun ikinci bölümünde, N. P. İgnatiev şunları yazmıştır: “Lord Hazretlerinin telgrafından sonra alelacele hazırlanan ikinci taslak konferansta kabul edilmemesi ve İngiltere tarafından yapılan tekliflerin bizim görüşümüze uymaması halinde muhtemelen yedekte kalacaktır. Bu projeye göre, Bulgaristan iki eyalete veya vilayete bölünecektir ve Osmanlı idaresi bölgede sadece göstermelik devam edecektir. Rumların çekingenliğini koruduğu ve itirazları ortadan kaldırdığı büyük bir özerk Bulgar prensliği ortaya çıkarabiliriz. Aslında bu proje bölgedeki milletlere tam özerklik vadederek, Babıali tarafından atanan Osmanlı görevlilerini yönetimden tamamen uzaklaştırarak, yerel bir milis kuvvetine ve aşağı yukarı yakın gelecekte siyasi özerk bir devletin yaratılmasına hazırlanmak için gerekli tüm önkoşullara izin verecekti. Tabii ki meslektaşlarıma sunmadan önce detaylarında önemli değişikliklere uğrayabilir.” (Stoyanov, 2020: 19).

Ayrıca, N. P. İgnatiev, her iki projenin de yabancı diplomatlardan gizli tutulması gerektiğini yazmıştır. “İkinci projenin tamamen gizli yürütülmesi özellikle gereklidir, çünkü planlarımızın en temel bölümünü içerdiğinden, düşman tarafından öğrenilirse yeni yol haritasının çizilmesi mümkün olmayacaktır” (Stoyanov, 2020: 19). N. P. İgnatiev'in projesi genel olarak Schuyler-Tseretelev projesini tekrarlardı, ancak kendisinin de belirttiği gibi temelde bazı farklılıkları vardı. Projede ayrıca Bulgarlara sınırlı idari özerklik verilmesi öngörülmüş, Bulgar toprakları, biri Rusçuk merkezli ve diğeri başkent Sofya'da olmak üzere iki ile bölünmüştü. Rusçuk ve Sofya illerinin başına, genel valiler yerleştirilecekti (Stoyanov, 2020: 20)

İgnatiev tarafından geliştirilen proje, Rus yönetici çevreleri tarafından olumlu karşılandı. Prens A. M. Gorchakov'un 12 Kasım 1876'da N. P. İgnatiev gönderdiği talimatta, projenin yeterli ve pratik olarak “uygulanabilir özerklik” sağladığını belirtiyordu. İgnatiev yazısına şöyle devam ediyor: “Eğer planladığımız doğrultuda bu proje başarılı olursa, bizi hem siyasi hem de maddi olarak rahatlayacak ve özellikle mali durumumuz üzerindeki etkisi acı verici bir olası askeri müdahaleden kurtaracak harika bir sonuç olacaktır” (Stoyanov, 2020: 20). Aynı zamanda, Osmanlı başkentinde yapılacak olan konferansın hazırlıkları için istişareler ve ön müzakereler başladı. Projeye Amerikalı bir diplomatı dahil etme hamlesinin İngiltere üzerinde hiçbir etkisi olmadı. Rus yazar Stoyanov'a göre “Tabii ki İngilizler mağdur Bulgar halkı değil kendi çıkarları doğrultusunda müttefiki olan Türkleri destekleyecekti” (Stoyanov, 2020: 21) Böylece bu projeler kısmi olarak askıya alındı.

2.4. İstanbul Konferansı (23 Aralık 1876)

Rusya'nın Balkanlar'daki bu krizi diğer devletleri dikkate almadan kendi çıkarları doğrultusunda tek başına halletmeye karar vermiş olması, Avrupa'yı harekete geçirmişti. Rusların bu ultiatomunu “kaba ve saygısızca” olarak adlandıran İngiliz Kraliçesi'nin ardından, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Derby de Kasım 1876 tarihli konuşmasında açıkça Rusya'ya gözdağı veriyordu. Ancak Rusya, artık İngiltere'nin bile tehditlerine aldırış etmeden Balkanlar'da Slavcılık siyasetine büyük bir sabır ve özveriyle devam ediyordu. Çar II. Aleksandır, Moskova'da yaptığı bir konuşmasında Slav kardeşleri Sırlar ve Karadağlılar için, gerekirse tek başına hareket etmeyi göze aldıklarını açıklamıştı. Çar, daha önce de bunu (2 Kasım 1876) Alman İmparatoru'na yazdığı mektubun da: “Benimle hareket edilmek istenmiyorsa, o zaman tek başıma hareket hakkına sahibim.” şeklinde dile getirmişti. Bu

gelişmeler üzerine İngiltere, Rusya'nın tek başına harekete etmesinin önüne geçmek için İstanbul'da Balkan krizini görüşüleceği bir konferans toplanmasına diğer devletleri de 4 Kasım 1876'da ikna etmişti (Armaoğlu,2017:510).

Böylece Avrupa büyük güçler, Osmanlı himayesinde yaşayan Hristiyanların kaderini tartışmak amacıyla, 23 Aralık 1876'da İstanbul'da toplanmıştı. İstanbul Konferansı ya da bir başka adıyla Tersane Konferansı, Osmanlı Devleti, İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Almanya katılımlarıyla toplandı. Konferansta Osmanlı Hükümeti'ni Dışişleri bakanı Saffet Paşa temsil etmekteydi. Osmanlı Hükümeti, konferansın toplandığı gün Meşrutiyet yönetimini ilan etmişti. Osmanlı, Meşrutiyet'i ilan etmekle birlikte konferansta alınacak kararlar üzerinde olumlu bir etki yaratmayı amaçlıyordu. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Hristiyan ve Musevi uyrukları da Meclis-i Mebusana temsilci göndererek yönetime katılma fırsatını yakalayacaktı. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin, artık Balkanlar'da yenilik çalışmaları yapmasına gerek kalmamış oluyordu.

Yapılan dokuz toplantı sonucunda Osmanlı Devleti'ne Sırbistan ve Karadağ'ın savaşa kadarki durumlarının tanınması ve sınırlarının genişletilmesi, Bulgaristan ve Bosna-Hersek'e çeşitli ayrıcalıklar verilmesi ve özerklik tanınması gibi şartlar teklif edilerek, bu şartların kabulü için de Osmanlı Devleti'ne bir haftalık zaman tanındı. Babıali, devletin bağımsızlığını hiçe sayan ve onur kırıcı olarak değerlendirdiği bu şartları reddetti. Böylece konferans 20 Ocak 1877 tarihinde dağıldı (Uçarol,2000:332). İstanbul Konferansı'nın kararlarından açıkça görüleceği üzere Osmanlı Devleti, artık içişlerinde de tümüyle Avrupalı devletlerin gözetimi ve denetimi altına alınması amaçlanıyordu. Sadrazamlığını Mithat Paşa'nın yaptığı Osmanlı Hükümeti, Büyük Güçlerin İstanbul Konferansı'nda ileri sürmüş olduğu bu önerileri reddedilmesiyle birlikte, söz konusu bu devletlerin İstanbul'daki elçileri İstanbul'u terk etmişti.

Konferanstan olumlu bir çözüm elde edilememesi Rusya'yı heveslendirmiş ve diğer katılımcı Avrupalı büyük devletleri de kendi safına çekmek için yeni adımlar atma yönünde harekete geçmişti. Başbakan Gorchakov, Büyük Güçlere bir nota göndererek Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyen tekliflerin büyük devletlerin ortak eseri olduğunu ve bunların kabul edilmemesinin bütün Avrupa'nın onurunu ve saygınlığını zedelediğini bildirmişti. "Şark Meselesi", artık sadece bir Rus ya da Slav sorunu değildi. Bu, büyük güçlerin tümünün sorunuuydu.

İstanbul Konferansı'ndan istediği sonucun alınmamasıyla birlikte, Rusya Başbakan Prens Gorchakov Resmî gazetede iki genelge yayınlamıştır.

Prens Gorchakov'dan Berlin, Viyana, Paris, Londra ve Roma'daki Rus büyükelçilerine gönderilen 23 Ocak 1877 tarihli genelgede şu ifadeler yer almıştır;

“Babıali'nin Avrupa'nın isteklerini reddetmesi, Doğu krizini yeni bir pozisyona sokar. Bu krizin en başından itibaren, İmparatorluk Kabinesi bunu, büyük güçlerin oybirliğiyle kabul edilmedikçe çözülmesi zor bir mesele olarak ele almaktadır.

Bunun bir sonucu olarak, Rusya krizi ortadan kaldırmak ve geri dönüşünü engellemek için Avrupa'yla ortak hareket için her türlü çabayı gösterdi. Genel bir anlaşma ve ortak eylem için temel teşkil edebilecek önerileri Avrupa kabinelerine sunmak amacıyla, bu sorunla doğrudan ilgilenen Avusturya-Macaristan hükümetiyle bir anlaşmaya girdi. Kont Andrassy'nin 18/30 Aralık, 1875 tarihli gönderisinde belirtilen bu öneriler, tüm büyük güçler tarafından da kabul edildi. Ancak bu anlaşma, uygulanmasına yönelik bir kararla tastik edilmediği için sonuçsuz kaldı ve bu nedenle Berlin muhtırası, kabineyi ortak bir hedefe ulaşmak için faaliyetin yeniden başlatmaya itti.

Oybirliğiyle anlaşma olmamasına ve diplomatik faaliyetin askıya alınmasına rağmen, Bulgaristan'daki kanlı olaylar, İstanbul'daki devrim ve Sırbistan ve Karadağ ile savaş nedeniyle krizin ağırlaşması karşısında, kabineler yeniden birleşti. İngiliz hükümetinin kışkırtmasıyla İstanbul'da toplanacakları bir konferansta tartışılacak zeminleri, garantileri ve tavizleri oluşturdular. Bu konferans, ön toplantılarda hem barış şartları hem de önerilen reformlar üzerinde tam bir anlaşmaya vardı. Konferanslarının sonuçlarını, Avrupa'nın kesin ve ortak arzusu anlamında Babıali'ye iletti, ancak kendi tarafında inatçı bir ret ile karşılaştı.

Böylece, bir yılı aşkın diplomatik çabadan sonra büyük Güçlerin Doğu'yu yatıştırma davasına verdikleri önemin derecesine tanıklık ettik. Doğu'daki durum sadece tatmin edici bir çözüme yaklaşmamakla kalmadı, hatta daha da kötüleşerek Avrupa'nın huzurunu tehdit etmeye ve yardım duygularını ve Hıristiyan halkların vicdanını rahatsız etmeye devam etti.

Bu görüşlere göre, Majestelerinin sonraki hareket tarzını belirlemeden önce, şimdiye kadar denediğimiz ve denemeye devam ettiğimiz kabinelerin mümkün olduğunca birlikte hareket etmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Büyük Güçlerin aklındaki amaç konferansta açıkça belirlenmiştir.

Türk hükümetinin reddetmesi Avrupa'nın saygınlığını ve huzurunu etkilemektedir. Bu ret karşısında nasıl bir yanıt vereceklerini ve şimdiye kadar bizimle birlikte hareket eden kabinelerin taleplerinin yerine getirilmesini nasıl sağlamayı düşündüklerini bilmemiz gerekmektedir” (23 января (4 февраля) 1877 г. Вестник Правительства) (23 Ocak (4 Şubat), 1877 tarihli Rus resmî Gazetesi)

2.5. Londra Protokolü (31 Mart 1877)

1876 İstanbul Konferansı'nın Balkan sorunu konusundaki başarısızlığından sonra, Rus-Türk ilişkileri keskin bir şekilde kötüleşti. Olaylar açıkça savaşa doğru gidiyordu. Ancak Rus hükümeti, Türkiye'yi büyük güçlere taviz vermeye zorlamak için bir girişimde daha bulunmaya karar verdi. Bu amaçla, Şubat 1877'de N. P. İgnatiev, Avrupa hükümetlerine özel bir göreve gönderildi. Kendisine, İstanbul Konferansı'nda alınan kararların onaylanacağı bir protokolü imzalamaları için Avrupalı devletleri ikna etmesi talimatı verildi. İgnatiev'in çabalarıyla 31 Mart 1877'de "Londra protokolü" imzalandı. Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve Almanya temsilcileri tarafından imzalanan bu protokolde, Sırbistan gibi Karadağ ile de ortak yolun bulunması, Osmanlı güçlerinin bölgede sadece güvenliği oluşturacak kadar bulundurulması ve geri kalanının terhis edilmesi, Balkanlar'da hızlı bir şekilde ıslahat çalışmalarının başlatılması ve bu ıslahatların Avrupa Devletlerince kontrol edilmesi gibi koşullar öne sürülürken, olumsuz bir sonuçta, bu protokolü imzalayan devletlerin gereken önlemleri alacakları da belirtiliyordu (Kurat, 1953:591).

Avrupa'nın önde gelen ülkelerinin Osmanlı Devleti'nin egemenlik haklarını hiçe sayması olarak nitelendirilen protokol şartları, Babıali tarafından tıpkı İstanbul Konferansı'nın öne sürdüğü şartlar gibi reddedildi (Meram, 1969:196).

2.6 93 Harbi Öncesinde Bulgaristan Prensliği ve Şarkî Rumeli Nüfusu

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Balkanlar ve Bulgaristan nüfusuyla ilgili gezginler, bilim insanları ve diplomatik temsilcilikler vs. tarafından genellikle Osmanlı sayım sonuçlarına ve mahalli kaynaklara bağlı olarak hazırlanmış, fakat çoğu çarpıtılmış çeşitli tahmin ve istatistikler bulunmaktadır (Koyuncu, 2013:196).

Balkanlardaki 1875 Bosna-Hersek isyanıyla başlayıp, 1875-1876 Bulgaristan ayaklanmaları ve 1876 Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşları ile devam eden karışıklıklara çözüm bulmak amacıyla toplanan 1876 İstanbul Konferansı'nda Rusya'nın Bulgaristan için bağımsızlık istediği bölgelere ilişkin iddialarını Bulgar Eksarhlığı sınırlarına ve Teplov, Kiepert vs. uzmanlar tarafından derlenen rakamlara dayandırdığı malumdur. Vladimir Teplov'un Rusya'nın siyasi hedefleri doğrultusunda hazırladığı çalışması bu anlamda en

meşhur örneklerden biridir (Koyuncu, 2013:197). Osmanlı Devleti'nden özerklik vermesi istenen bölgelerin savaş öncesindeki nüfus ve demografik yapısı şöyleydi;

Tablo 1. Teplov'a göre Tuna Vilâyeti ve Filibe ve İslimye Sancaklarının nüfusu (1877) (Koyuncu, 2013:197).

Sancak	Müslim	Yüzde	Gayrimüslim	Yüzde	Toplam
Ruşçuk	268.824	48,05	290.626	51,95	559.450
Vidin	39.723	10,65	333.317	89,35	373.040
Niş	72.188	16,68	360.559	83,32	432.747
Sofya	57.789	11,87	428.949	88,13	486.738
Tırnova	68.199	17,20	328.390	82,80	396.589
Tulça	103.328	47,07	116.203	52,93	219.531
Varna	64.621	58,48	45.875	41,52	110.496
Toplam	674.672	26,16	1.903.919	73,84	2.578.591
Filibe	318.052	33,6	628.770	66,4	946.822
İslimye	64.459	23,22	213.066	76,78	277.525
Toplam	382.511	31,24	841.836	68,76	1.224.347
Genel Toplam	1.057.183	27,8	2.745.755	72,2	3.802.938

Tepov'un tablosuna göre Tuna Vilâyeti ile Filibe ve İslimye sancaklarında 1.057.183 Müslüman nüfusa karşılık, 2.745.755 Gayrimüslim nüfus olduğu görülmektedir. Teplov, Gayrimüslim sayısını abartarak, Tuna Vilâyeti'nde Müslüman nüfus sayısını düşük göstermiştir.

Tablo 2. Osmanlı Hükümeti'nin V. Teplov'un çalışması ve Bulgar Eksarhlığı rakamlarından hareketle hazırladığı rapordaki Tuna Vilâyeti ile Sofya, Filibe ve İslimye Sancaklarının 1877 yılındaki nüfusu (Koyuncu, 2013:198).

Sancaklar	Bulgar	Yüzde	Gayr-i Bulgar	Yüzde	Toplam
Ruşçuk	201.025	36,20	354.324	63,80	555.349
Vidin	263.600	66,70	131.600	33,30	395.200
Tırnova	188.500	62,73	112.000	37,27	300.500
Tulça	40.570	17,68	188.930	82,32	229.500
Varna	36.000	32,70	74.100	67,30	110.100
Niş	283.500	65,69	148.100	34,31	431.600
Sofya	297.500	61,15	189.000	38,85	486.500
Toplam	1.310.695	52,25	1.198.054	47,75	2.548.749
Filibe	382.500	40,39	564.600	59,61	947.100
İslimye	100.500	35,03	186.400	64,97	286.900
Toplam	483.000	39,14	751.000	60,86	1.234.000
Genel Toplam	1.793.695	47,92	1.949.054	52,08	3.742.749

Tablo 2'ye göre savaş öncesinde Tuna Vilâyeti'nde Bulgar nüfusun Bulgar olmayan nüfusa oranı %52'ye %48 civarındadır. Ayrıca, Filibe ve İslimye sancaklarında ise bu oran %39,14-%61,86'dır.

Tablo 3. Rusçuk İngiliz ve Fransız konsoloslarına göre Tuna Vilâyeti nüfusu (Koyuncu, 2013:198).

	Müslüman	Yüzde	Bulgar	Yüzde	Diğer	Yüzde	Toplam
R.Dalyell (1869)	1.640.000	46,86	1.725.000	49,28	135.000	3,86	3.500.000
M. Aubaret (1876)	1.120.000	47,60	1.130.000	48,00	103.500	4,40	2.353.000

Tablo 4. 1870'lerde Tuna Vilâyeti ile Filibe ve İslimye Sancakları nüfusu.

	Müslüman	Yüzde	Gayrimüslim	Yüzde	Toplam
Prens Çerkaski	1.356.602	38,74	2.145.614	61,26	3.502.216
Jocelyn	1.172.594	38,80	1.849.890	62,20	3.022.484
Stavrides	1.333.338	40,31	1.973.946	59,69	3.307.284
İngiliz Konsolosları	1.694.000	46,16	1.976.000	53,84	3.670.000

Mithat Paşa'nın valiliği döneminde, 1866 yılında en son nüfus sayımına göre Tuna vilayetinin nüfusu 934.586 Müslüman ve 977.464 Gayri Müslim olmak üzere toplam 1.912.050 idi. Rusçuk'taki Fransız Konsolosu M. Aubert'in verdiği rakamlarda da 1.120.000 Müslüman ve 1.130.000 Bulgar şeklinde bir eşitlik vardır. 1876 yılında Rus görüşleri zaviyesinden bu bölge ile ilgili araştırmalar yapmak üzere Prens Çerkaski'nin başkanlığında kurulan Bulgaristan Komisyonu raporlarında da Tuna Vilayetindeki Bulgarların sayısının Müslümanlardan çok olduğu iddia edilmekle beraber Müslüman nüfusun bir milyonun üzerinde olduğu kabul edilmişti. İngiltere'nin Rusçuk'taki konsolosu Sir R. Dalyell 1869 yılında mahalli idarecilerden aldığı nüfusla ilgili bilgileri vilayette yaptığı gezilerle kontrol etmiş ve daha sonra Londra'ya gönderdiği gizli raporda Müslümanların nüfusunu 1.640.000,

Bulgarların nüfusunu ise 1.725.000 olarak göstermiştir. Bundan dolayı bu rakamdan savaştan sonra Romanya'ya bırakılan Tulca Sancağındaki Müslüman Türklerin sayısını düşüp ve fakat savaştan önce Edirne Vilayetine bağlı olan ve savaştan sonra üzerinde Doğu Rumeli Vilayetinin kurulduğu, 1885'te ise Bulgaristan Prenslığı ile birleşen Filibe ve Sliven Sancaklarının yaklaşık 400.000 civarında olan Müslüman nüfusunu da eklersek, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Bulgaristan Prenslığı ve Doğu Rumeli Vilayetinin kurulduğu topraklarda 1870'li yıllarda en az 1.600.000 Müslümanın yaşadığı görülür (Turan, 1998: 308).

Edirne vilayeti ve Rodop bölgelerinde Türkler zaten ağırlıktaydı ki, Rodoslarda pek çok şehre Bulgar nüfusun ilk gelişi 1912 yılında olmuştur.

Bağımsız Bulgaristan kurulmak istenen coğrafyanın demografik yapısı bu şekildeydi. Doğal olarak böyle bir ortamda bağımsız Bulgaristan kurmak çok zordu. Bunu hayata geçirmenin iki yolu vardı. Birincisi, diğer Hristiyanları Bulgarlaştırmak, ikincisi ise Türkleri asimile etmek ve bir şekilde azınlık haline getirmektir. Tehlikesi daha az olduğu için ikinci seçenek uygulamaya konmuştur. Zaten Avrupa kamuoyu Türklere karşı olumsuz duygu ve düşünceler içindedir. Dolayısıyla, yapılan saldırı, katliam ve insanlık dramlarıyla kimse ilgilenmeyecekti. Bu, bölgede kendi çıkarları doğrultusunda bir devlet kurmak isteyen Rusya ve Rusya'yı kullanarak bağımsız bir devlet kurmak isteyen Bulgar komitacılar için kaçırılmayacak bir fırsattı. Öyle de oldu. Rus ordusu ve komitacılar daha savaşın başından itibaren, özellikle sivillere yönelik saldırı ve katliamları, onları yerinden yurdundan kovmak ve nüfusu Bulgarların lehine çevirmek için araç olarak kullanmışlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1877-1878 OSMANLI-RUS SAVAŞI

Çarlık Rusya'nın en önemli endişesi, Osmanlı Devleti'nde yeni kurulan meşrutiyet yönetimiydi. Osmanlı Devleti'ndeki' parlamenter bir rejimin kökleşmesi, Rus yönetim sistemi için sürekli bir tehdit oluşturduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde parlamenter rejim başarılı olursa, Rusya'nın Balkan coğrafyasında Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan uyrukları lehinde “hamilik” yapması da önlenmiş olacaktı.

Ruslar açıkça savaş istiyorlardı. Ancak Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı başlatacağı olası bir savaşta Avrupa'nın diğer büyük güçlerini de kendi yanına çekmek istiyordu. İstanbul Konferansı'na katılan devletlerin Mart 1877'de Londra Protokolü'nün imzalanmasının da ana sebebi buydu. Söz konusu devletler, Londra Protokolü'yle, Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyanların durumlarının iyileştirilmesi konusunda ortak çıkarları olduğunu yeniden vurgulamaktaydı. Londra Protokolü'nü imzalayan devletler, Babıâli'ye, ıslahatları hemen gerçekleştirmesini teklif etmiş ve Osmanlı eyaletlerinde kaosun sürmesinin kendi çıkarları ve dolayısıyla Avrupa'nın çıkarlarıyla da örtüşmeyeceği konusunda uyarıda bulunarak, huzursuzlukların devam etmesiyle birlikte Hristiyanların çıkarları doğrultusunda ortak harekette bulunacaklarını beyan etmişlerdir.

Londra Protokolü uyarınca Osmanlı Devleti, gayrimüslim halkları için söz vermiş olduğu ıslahatları yerine getirecek ve böylelikle, Avrupa barışı korunacaktı. Protokolü imzalayan altı devlet, Babıâli'nin, Bosna-Hersek ve Bulgaristan için önceden kabul ettiği yeniliklerin uygulamasını görmek istediklerini belirtmiş ve ayrıca, bu reformların İstanbul'daki temsilcilikleri aracılığıyla denetleneceğini protokole kaydettirmişti. Avrupa'nın büyük güçlerinin Osmanlı topraklarındaki elçilerinin ve konsoloslarının ıslahatları denetleyecek olması, Osmanlı Devleti açısından son derece onur kırıcıydı. Bu nedenle ki, Osmanlı Hükümeti Londra Protokolü'nü reddetmişti. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu davranışı, Rusya'yla savaşın da önünü açmış oluyordu (Hüner,2019: 138).

3.1. 93 Harbi Öncesi Büyük Güçlerin Tutumları

İngilizler Osmanlı-Rus savaşına doğru giden siyasi süreçte Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yanaydı. İngiltere, 1787-1792 tarihli Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rus tehlikesini farkına varmıştı. Rusya'nın Osmanlı üstünde planları olduğunu ve boğazları ele geçirip Akdeniz üzerinden sıcak denizlere inmek istediğini fark etmişti. Rusya Akdeniz'e indiği takdirde İngiltere'nin sömürgelerinden biri olan Hindistan ile arasındaki bağlantıyı tehlikeye sokabilirdi. Bu sebeple Rusya'nın güneye inmesinin önünü alabilmek adına bölgede Osmanlı varlığı son derece önemliydi. İngiliz devlet adamı Lord Palmerston, Avrupa'daki özgürlüğün, istikrarın, güç dengesinin korunması adına Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün ve bağımsızlığının gerekli olduğunu belirtmişti (Durmaz, 2015:105).

Alman birliğinin kurulmasıyla birlikte Otto Von Bismarck'ın Rusya'ya karşı olan iktisadi yaklaşımının yanında, askeri ve siyasi anlamda da iş birliği çalışmalarının yapıldığını hatta her iki taraf arasında gizli bir anlaşma da imzalanmıştı. Böylelikle Almanya, İngiltere'ye göre daha uygun olan endüstri ürünlerini Rusya'ya satarken buna karşılık olarak Rusya'nın ham maddelerini kendi ülkesine getirebilecekti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda iki devlet arasında çok belirgin bir politik ortaklık olmamasına rağmen bu iki devlet bazı konularda anlaşabiliyordu. Almanya bu dönemde Rusya'ya çeşitli yardımlarda bulunmuştu. Berlin sefaretinden gönderilen bir mektupta Rus askerlerinin kışı sorunsuz geçirebilmeleri için Berlin'den kışlık elbise, çadır, askeri levazımat ayrıca Köln'den de askeri araç gereç aldıkları bildiriliyordu. Öte yandan Rusya, Almanya'nın Krupp fabrikasından 300 sahra ve 700 büyük çapta olmak üzere top satın almıştı. Bu bilgilere bakıldığında Almanların 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında izlediği Rus yanlısı politika açık bir şekilde görülmektedir. Fransa ve İngiltere gibi Avrupa'nın güçlü devletlerinin karşısında Almanya, Ruslar ile uzlaşmacı bir politika izlemiştir (Hakkı, 2011:13).

Bismarck'ın dış politikası, barışı uzun süre muhafaza ederek ülkesinin güçlenmesini sağlamak ve gerekirse bu nedenlerle diğer devletlerle anlaşma yoluna gitmek üzerine kuruluydu.

Üç İmparator Anlaşması: Almanya, Fransa'nın (1871 yenilgisinden sonra) her an saldırabileceğini düşünerek Fransa'yı yalnız bırakma politikası uyguladı ve bu da Bismarck'ın temel politikası içinde önemli bir yer edindi. Prusya ve Rusya dosttu. Bismarck yendiği devletlere el uzatmaktan çekinmemiştir. Bismarck'ın çalışmaları ile Almanya, Avusturya ve Rusya, arasında 1872 tarihinde üçlü ittifak yapıldı. 1873 Rus-Alman askeri

anlaşması Avusturya -Rusya anlaşması ile desteklendi. Bu anlaşma 1876 Balkan Krizine kadar sürdü. Bu çatışmayı fark eden Bismarck birini tercih etti. Tercih ettiği taraf Avusturya idi. Rus Gorchakov Alman düşmanlığı güderek ortamı gerginleştirdi. Bu durum 1879 Avusturya- Almanya ittifakına neden oldu. 1881'de üç devlet yine anlaşma yaptı ve 1884'te anlaşma resmen yenilendi. Bismarck'ın esas politikası Avusturya ile ittifak yapmaktı. Bunun yanı sıra Rusya ile anlaşmaktan da geri kalmamıştı. Bu anlaşma ile Almanya'nın güvenliği 1915'e kadar sürdü (Sürgevil,2012:184).

Avusturya-Macaristan da Osmanlı gibi farklı milletlerden oluşan bir imparatorluk olduğu için 19. yüzyıl bu imparatorluk için de zorlu geçmiş, milli ayaklanmalardan dolayı dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı. Bu dönemde Avusturya-Macaristan'ın hem tarihi hem siyasi konumunu korumak hem de Balkan coğrafyasında Osmanlı aleyhine bir genişleme gibi iki büyük siyaseti mevcuttu. Fakat Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında olası bir savaşa katılmaktan yana değildi. Osmanlı Devleti'nin Rusya veya başka devletler tarafından yıkılmasını istemiyordu. Osmanlı Devleti'nin mevcut durumunu korumasını kendi çıkarları için daha uygun görüyordu. Ayrıca Rusya'nın Balkanlardaki siyasetini yakından takip etmekteydi. Rusya'nın olası bir savaştan galip ayrılması bunun sonuçlarının kendisi için de tehlike arz edeceğinin farkındaydı. Avusturya-Macaristan savaşın iki devlet arasında kalması için de yoğun çaba gösterecekti. Savaşın her geçen gün genişlemesine rağmen hiçbir şekilde tarafsızlığını bozmayacaktı. Bununla birlikte Balkanlarda kendilerini ilgilendirebilecek bir gelişme olursa tarafsızlığı bozacaklarını beyan etmişlerdi (Yapıcı, 2012: 330).

3.2. Savaş Öncesi Osmanlı Devleti'nin Durumu

1853-1856 Osmanlı-Rus Kırım Savaşı'nın kazanılması ve 93 Harbi'nden yaklaşık bir yıl önce Sırp ve Karadağ savaşlarında alınan zaferler, kamuoyunda Osmanlı ordusuna karşı büyük bir güven yaratmasına karşın, zamanla sevk idaresindeki aksaklıklar eğitim yetersizliği gibi etkenler kendini hissettirmeye başlamıştı.

Abdülaziz döneminde Krupp firmasından alınan ve daha sonra II. Abdülhamid döneminde de alımına devam edilen top vb. silahlar, 19. Yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı ordusunun ağır silah ihtiyacını karşılayan önemli çalışmalardı. Ayrıca şirketin Türkiye temsilcisi Huber vasıtasıyla Boğazları korumak için kullanılmak üzere büyük çaplı kıyı muhafaza topları ile farklı çapta olan dağ topları, dağ havanları, satın alındı. Aynı zamanda

yerli top üretiminde de gelişmeler yaşanmaktaydı. Kuşatma tarzı muharebeden siper savaşlarına doğru giden savaşlardaki dönüşüme uygun, daha çok küçük çaplı topların üretimine yönelindi (Tetik ve Soyluer, 2013:109).

Plevne savaşlarındaki etkisinden dolayı orduda bulunan Krupp toplarına ayrı bir parantez açmak gerekir. Bunlar 8.7 cm.'lik Mantel çelik sahra toplarıydı. (Tetik ve Soyluer ,2013:111). Bu top ağız yerine kuyruktan dolduruluyordu ve bu özelliği onu dönemin ayrıcalıklı topları arasına katmaktaydı. Bu özelliği sebebiyle ağızdan dolma toplara nazaran çok daha pratik bir şekilde dolduruluyordu. Osmanlı Devleti bu topları ilk olarak 1876 yılında 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı öncesinde almıştı. Bu toplar Plevne Müharebelerinde de başarıyla kullanılacaktı (Tetik ve Soyluer, 2013:111).

Top silahları kapsamındaki yenilikler bir seviyeye kadar piyade silahları ile aynı ilerlerken, topçuluktaki gelişmeler piyade tüfeklerindeki yeniliklerin yanında geride kaldı. Kuyruktan doldurulan tüfeklerin savaş meydanına girmesinden sonra bile ağızdan dolma toplar savaşlarda sık bir şekilde kullanılmaktaydı. Nitekim kıyı ve kale savunmalarında 19. yüzyılın sonlarına kadar genel olarak ağızdan dolma toplar kullanılmıştır (Bruce, 2011:195).

Plevne Savaşlarında Osmanlı piyadesi için çok önemli bir rol oynayacak olan tüfek tiplerinden Martini-Henry tüfeğine ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Martini-Henry, 577 kalibreli yivli arkadan dolma bir piyade tüfeğiydi. Bu tüfek Henry'in düzgün namlusu ile Martini'nin güncel kapak sisteminden oluşarak, 1880'lerin ikinci yarısında Mauser tüfeklerinin Osmanlı piyasasına büyük oranda hâkim olmasına kadar en önemli piyade tüfeği olacaktı. Sahip olduğu uzun menzili ve hızlı fişek atar merkezi ateşlemeli yapısı ile Martini-Henry 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Rus ordusunun kullandığı Berdan ve Krinka tüfeklerine karşı Osmanlı ordusuna ateş avantajı sağlıyordu. Osmanlılar bu tüfeklerinde, iğne biçiminde süngü takan İngilizlerden farklı olarak kasatura biçiminde süngüden istifade ediyorlardı. Üstelik tüfek büyük ve az sayıda parçalardan oluşmasından dolayı hem dayanıklılığı yüksek hem de gerek bakımı gerek ve kullanımı kolay bir silahtı. Osmanlı Tophanesinde nispeten önemli sayıda üretimi olacak bu silahlar daha sonraki yıllarda Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar kullanılacaktı (Tetik ve Soyluer ,2013:118). Özellikle Redif taburları tarafından kullanılan Snider tüfeği, Osmanlı-Rus savaşında piyade silahları arasındadır. Bu tüfeğin ağır bir mekanizması bulunuyordu ve balistik vasıfları da yüksek değildi. Bu tüfeklerin bir kısmı kasaturalı, bir kısmı da süngülüydü (Tetik ve Soyluer ,2013:109).16 fişek haznesi olan Winchester tüfeği ateş gücü yüksek bir silahtı (Tetik ve

Soyluer, 2013:110). Orduda piyade tüfeklerinden başka mitralyöz silahları da vardı. Bunlar aynı dağ toplarındaki gibi iki tekerlekli kundakların üzerinde kullanılıyordu. Osmanlı ordusundaki bütün askerlerin bir kısmına altı fişekli olan revolver silah verilirdi (Yapıcı, 2012: 43).

3.3. Savaş Öncesi Rusya ve Rus Ordusunun Durumu

Kırım Savaşı'ndaki başarısızlık neticesinde ortaya çıkan sosyo-politik ve ekonomik durum, Rusya'nın Batılı devletler ile kıyaslatıldığında "feodal-kölecî" ekonomisinin ne denli geride kalmış olduğunu gözler önüne serdi. Yapılan reformlar Rus burjuvazisini kapsıyordu ve asıl amaç ülkede kapitalizmin gelişmesini sağlamaktı (Belyayev,1956:10). Yenilik sürecinin büyük bölümü 19. yüzyılın sonlarına kadar Rus kapitalizmi için bir geçiş süreciydi. 93 Harbi'ne Rusya, büyük Batı Avrupa devletlerin çok gerisinde kalmış bir halde girmişti (Kabanov, 972:76)

Çar Nikolay Nikolayeviç döneminde Rus ordusunun, yapılanmasındaki eksiklikler, yetersiz yedek asker ve askeri eğitimin doğru bir biçimde şekillendirilmemesi gibi birçok eksikliği bulunmaktaydı. Kırım Savaşı'yla, Nikolay Nikolayeviç dönemindeki Rus ordusunun Avrupa'nın büyük güçlerinin ordularından bir hayli geri kaldığını gözler önüne sermişti. Dolayısıyla yeni bir savaşa girmek, Rusya açısından kesin bir yenilgiyle sonuçlanabilirdi. II. Aleksandr başa geçtiğinde Rus soyluları bu durumu anlıyordu ve savaştan korkmaktaydılar. Çünkü Rusya'nın alacağı başarısız bir sonuç, sadece ülkenin hal hazırda etkisiz olan uluslararası konumunu daha da geriye girmesiyle kalmayacak, aynı zamanda bu durum soyluların ve çarlığın otoritesini de ciddi şekilde zedeleyecekti. Bu nedenle, Kırım savaşından sonra Rus soyluları askeri yenilikleri desteklemeye başladı (Belyayev,1956:24).

1861 yılında asker kökenli ve akademi mezunu olan yüksek eğitimli Dmitri Alekseyeviç Milyutin Savaş Bakanı olarak görevlendirilmiştir. Akademide askeri eğitmen olan Milyutin, Suvorov'un kendisine rehber alarak, onun savaş taktiklerini benimsiyordu ve yazdığı kitapta da detaylı olarak bundan bahsetmektedir. Soyluların destekçisi olan Milyutin, eğitimci olmasına rağmen, gerçekleşecek bir devriminin her şeyi altüst edeceğini ve hiçbir olumlu sonuca ulaşamayacağını düşünerek, devrim fikrinden uzak biriydi ve burjuvayı destekleyerek devrim yerine reformu tercih ediyordu. Ona göre Monarşik yapının gelişmesi için bu yeniliklerin gerçekleşmesi gerekiyordu (Kostin,1990:44). Bu bağlamda Milyutin'in

ilk icraatı askere alım hizmetiyle ilgili reformu oldu. Savaş Bakanı olarak görevlendirildikten bir yıl sonra, Ocak 1862’de, Rus ordusuna asker alımı ilgili sistemin değiştirilmesi gerektiği yönündeki raporunu II. Aleksandr’a sundu ve çok geçmeden onaylandı (Belyayev,1956:27).

Mart 1876’da Albay Artamonov, St. Petersburg’da üst düzey askeri personele "*Türklere karşı stratejik olarak en avantajlı eylem yöntemi hakkında*" ortak temasıyla birleşen bir dizi konferans verdi. Artamonov, açık muharebelerde Rusların her zaman Osmanlılardan üstün olduğunu, ancak Türklerin savunmaya geçtikleri anda kalelerinin uzun süreli kuşatmalara karşı son derece dayanıklı oldukları kaydetmiştir. Bu sebepten dolayı Türkler daha savunmaya yerleşmeden ani bir darbeye Türklerin üzerine gitmenin zaruri olduğu düşüncesindeydi. Ana hedef olarak da en kısa zamanda Osmanlı Devleti’nin en önemli noktası olan İstanbul’u ele geçirmektir (Rostunov, 1977:23)

Sonuç olarak Rusya’nın ekonomik durumu kapitalizm tam olarak gelişemediği için Avrupa’nın büyük güçlerinin oldukça gerisinde kalmasına karşın, Kırım Savaşı sürecine nazaran düzelmişti. Ruslar 1877 yılı baz alındığında, ekonomik olarak kendisinden daha zayıf olarak gördükleri Osmanlı Devleti’ne karşı kesin bir zaferi öngörüyorlardı.

General Obruchev, Rusların Stratejik hedefi olarak “Kararlı sonuçlara ulaşmak için stratejik eylemlerimizin hedefi her zamankinden daha fazla İstanbul olmalıdır. Sadece Boğaz kıyılarında Türklerin egemenliğini gerçekten kırabilir ve onlarla Balkan Hıristiyanları üzerindeki anlaşmazlığımızı kesin olarak çözecek kalıcı bir barış elde edilebilir. Sadece Bulgaristan’ın kurtarılmasıyla bu sonuçları elde edemeyiz. Türkler, İstanbul’a sahip oldukları ve Karadeniz’e hâkim oldukları sürece, kendilerini asla mağlup olarak kabul etmeyeceklerdir. İstanbul ve Boğaz’ın askeri anlamda hâkimiyeti bu nedenle mutlak bir zorunluluktur”. Obruchev’e göre “Kararlılık ve eylem hızı ile İstanbul’un ele geçirilmesi hiçbir şekilde saçma görünmüyordu, aksine tam tersine çok muhtemel.” Olduğunu belirtmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucunda Rusya’nın Osmanlı ordusunun gücünü hafife aldığı görülmektedir. Düşmanla ilgili bilgiler rastgele, doğrulanmamış kaynaklardan (özellikle yabancı gazeteler) alınmaktaydı (Rostunov, 1977:25).

Albay Gazenkampf, 1908 yılında yayınlanan “Günlüğüm” isimli savaş yazışmalarını derlediği kitabında General N. N. Obruchev’in 1 Ekim 1876 tarihli el yazısını ve Rus Savaş Bakanı D.A. Milyutin’in 7 Şubat 1877 tarihli savaşla ilgili şahsi notlarının orijinallerini okuyucuyla paylaşarak, bu notların günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. Hem General N.N. Obruchev’in hem de D.A. Milyutin’in Rusçadan çevrilmiş hali aşağıdaki gibidir:

General Obruchev'e göre Rusya'nın başlıca savaş hedefi: Hristiyanları (özellikle Bulgarları), Türk boyunduruğundaki vahşetten kurtarmaktı.

“Bu ülke çok büyüktür; üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar: Rusçuk ve Tırnova ile Tuna Bulgaristan'ı, Sofya ile Trans-Balkan ve Makedon Manastırı (veya Bitol). Aslında Bulgaristan'ın bir kısmını işgal etmek kolaydır. Türklerin tüm ülke ile ilgili taleplerimizi yerine getireceğinden emin olamazsınız. Bizim ülkenin her yerine yayılmamız imkânsızdır.

General Obrucev bu söyleminde Türklere güven duyulmamasının gerekliliğinin, savaşın alanının genişletilmemesini ve hızlı hareket ederek biran önce İstanbul'a ulaşmanın önemi üzerinde durmaktadır.

Her halükârda burada İngilizlerle karşılaşacağız ve onlar bizim taleplerimizi yerine getirmeyi kabul etmez ve Türkleri desteklemekte ısrar ederlerse, biz de İngilizlerle savaşmak zorunda kalacağız. Bu çarpışma ne kadar ürkütücü olsa da olayların doğal seyri böyledir; biz bunu öngörmeli ve buna hazırlıklı olmalıyız. Olası bir İngiltere ile savaşta, onlarla bizim kıyılarımızda savaşmaktansa İstanbul'da çarpışmak daha avantajlıdır. Eğer şansımız yaver gider, İstanbul'u alabilirsek, o zaman hem Türkiye'den hem de İngiltere'den kesin olarak kurtulacağız. İstanbul'u almaktan gereksiz yere korkmak ya da ordumuzun zaferinden önceden emin olmak büyük bir hata olur. Savaşın başından son anına kadar ülkemiz ihtiyatlı davranmalıdır. İstanbul'u aldıktan sonra onu uluslararası bir şehir olarak tanırsak, bitmeyen Doğu Sorunu'nu da çözeceğimiz için Avrupa da bu durumdan mutluluk duyacaktır” (Obruchev, 1876: 1).

General Obruchev, yayınladığı bu hedefle Rusya'nın savaşa girmesinin esas amacının Bulgaristan'ı Osmanlı hakimiyetinden kurtarmak olarak belirlemiştir. Ayrıca öngörülen sınırların Bulgar Eksarhlığı'nın dini sınırlarıyla örtüşmesi dikkat çekicidir ve Tersane Konferansı'nda teklif edilen sınırlarla aynıdır. General Obruchev, İngiltere'nin bu sınırları kabul etmemesi halinde Rusya'nın İngiltere ile savaşmayı dahi göze aldığını söylemiştir. Olası bir İngiliz saldırısında Rus ordusunun izleyeceği adımlardan bahsetmiştir. Bölgede kalıcı barışı sağlayıp Doğu Sorunu'nu kökten bitirebileceklerini vurgulamıştır (Obruchev, 1876: 1).

General Obruchev'e göre Rus Ordusunun Genel Yol Haritası şöyleydi:

Operasyonlarımız son derece hızlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Yalnız bu koşulda, desteklediğimiz Hristiyan kardeşlerimizi kurtaracağız, İngiltere'nin Türklere yardım göndermesine zaman tanımayacağız. Daha da önemlisi, eğer

eylemlerimiz yavaş olursa, ordumuz hastalıklarla boğuşacak ve ülkemizin kaynakları hızla tükenecektir.

Önceki savaşların acı deneyiminin öğrettiği gibi ne Tuna'yı geçmekte gecikmeli ne de feci bir köle savaşına girmeliyiz. Tam tersine, hızlıca Tuna'yı geçmeli, sonra arkamızı güvene alarak hemen kendimizi Balkanlar'da bulmalıyız. Bu nedenle, girişimler başlamadan önce, baş komutanın elinde aşağıdakiler olmalıdır:

- a) Hızlı geçiş için hazır araçlar, örneğin, uygun uzunlukta köprüler için dubalar, su altı mayınları ve Tuna'yı Türk nehir savaş gemilerine karşı bombalamak için 24 librelik silahlar,
- b) Düşman müstahkem noktalarının hızlı bir şekilde imhası için yeterli bombalama araçları. (Oburuchev, 1876: 2)

Obruchev'in planına göre Rus ordusunun İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yardım göndermesine fırsat vermeden hızla hareket etmesi ve arkasını sağlama alarak Kocabalkan'a ulaşması gerekiyordu. Bunun için yeterli askeri teçhizat temin edilmeliydi.

General Obruchev'e göre Rus Ordusunun hazırlıkları şöyleydi:

Ülkenin hızlı işgali için yeterli sayıda süvariye ihtiyaç vardır: bölgenin yoksulluğu ve sert kış mevsimi nedeniyle, her şeye dayanabilen Kazak süvarilere ihtiyaç vardır. İlk saldırılar için besinlerin karşılanması ve kolay kontrol edilebilmesi için birlikler daha az sayıda olması gerekmektedir. Tuna ordusunda ilk kez, topçularıyla birlikte 4 piyade tümeni atamak gerekecek gibi görünüyordu. 2. Süvari birliği tam hazır durumdadır. 10 Kazak alayından, yarısı sahra topçusu, yarısı dağ topçusundan oluşmaktadır. 1 mayın temizleme tugayı ve 4 dubacı birliği, bir sahra mühendislik birliği ve bir mayın rezervi ile istihkam tugayı. 1 kuşatma topçu birliği hazırlanmalıydı. İstanbul'a ulaşılabilirdi takdirde, Tuna ordusunun, Boğaz'da karşılaşılabileceği İngiliz-Türk kuvvetlerine karşı kayıtsız şartsız üstünlük sağlaması için 2, 3, hatta daha fazla tümenle takviye edilmeliydi.

Görüldüğü üzere Rusya'nın amacı sadece Bulgaristan'ı işgal etmek değil aynı zamanda da İstanbul'u ele geçirecekti.

General Obruchev'e göre Rus Ordusunun Savaş Rotası:

Daha önceki savaşlarda, Karadeniz'e hâkim olduğumuzda, genellikle aşağı Tuna'da ve Bulgaristan'ın doğu kıyı kesiminde konuşlandık. Şimdi bu yön bizim için elverişsiz. Bir filomuz yok, denizin hakimiyeti düşmanın elinde. Denizden ne kadar uzaklaşırsak bizim için o kadar güvenli. Bölgede sarp geçitler bulunmaktadır. Bölgede üç kale ile en güçlü Türk istihkâmı ile karşılaşıyoruz: Silistre, Şumnu, Varna ve inatçı savunma yeteneğine sahip bölge, ağırlıklı olarak Türk ve kısmen Çerkes nüfusunu barındırmaktadır.

Bu koşullarda, Tuna'nın aşağısında, ikincil bir m¼frezenin eylemlerine destek sağlamak ve kendimizi denizden gelen her t¼rl¼ saldırıdan korumak için kendimizi yalnızca Kalas kıvrımında g¼çlendirmek bizim için ¼nemlidir. Ama ana operasyonlarımızı orta Tuna ve orta Bulgaristan ¼zerinden y¼r¼tmek bizim için kıyaslanamayacak kadar m¼himbir. Burada Tuna T¼rkiye sınırlarına kadar uzanıyor, dolayısıyla Tuna'yı geçersek d¼řman ¼lkeadaki ana hedefimize olan mesafe b¼y¼k ¼l¼de azalacaktır. B¼lge çoğunlukla yerli Bulgarlar tarafından oluşmaktadır. B¼lgede zorlu geçitler mevcuttur. Ağır bir bombardımana dayanamayan çok zayıf Rusçuk hariç, t¼m T¼rk kaleleri son derece sağlamdır.

Orta Bulgaristan ¼zerinden Zıştovi-Rusçuk'a hareket etmek, g¼revin amacına en uygun olanıdır. Ordumuz, orta istikamete bağlı kalarak, d¼řmana her y¼nden hızlı bir şekilde saldırabilecek ve gerekirse saldırılar hem Sırp ordusu hem de Karadağ ordusu ile kolayca desteklenebilecekti.

Toplamda, t¼m yolculuk yaklaşık 1000 verst¹ olup, sadece 509 verst T¼rkiye sınırları içindedir. Bu g¼zergahın neredeyse tamamında demiryolu kullanılabilir. Demiryolu sadece Razgrad ile Slivno'ya karşı Yambol yolu arasındaki 115 verstlik dağlık alandan geçmiyor.

Ancak, kendimiz hızlı bir şekilde b¼lgede yol açarsak, Razgrad'dan Eski-Cuma'ya ve İslimye'den Yambol yoluna bu mesafe daha da azaltılabilir.

T¼rk yolları oldukça k¼t¼ durumdadır. Bu yolların onarılması için çok sayıda işçi gerekecektir. Ancak Bulgaristan'daki yolların genel durumu şu anda ¼nceki savaşlarımıza g¼re çok daha iyi (Oburuchev, 1876: 3).

General Obruchev'in de vurguladığı ¼zere daha ¼nceki Osmanlı-Rus savaşları Tuna cephesinde ve Kuzeydoğu Bulgaristan'da cereyan ediyordu. Ancak, Kırım Savaşı'ndan sonra Karadeniz donanmasından yoksun bırakıldığı için Rusya Karadeniz'de g¼cl¼ bir donanmaya sahip değildi. Donanmanın desteği olmadan Tuna ve Dobruca b¼lgesine saldırı mak faydasızdı. Ayrıca bu b¼lge Osmanlı Devleti tarafından iyi tahkim edilmişti. ¼stelik bu b¼lgede T¼rk ve erkes n¼fus çoğunlukta ydı. Rusya bu sebeple Orta Tuna ¼zerinden Bulgaristan'a girmeyi planlamıştı. Bu plana g¼re Zıştovi ¼zerinden Bulgaristan topraklarına girdikten sonra T¼rk ordusunu ikiye b¼lme ve Sırbistan ve Karadağ'dan da destek almak m¼mk¼n olabilecekti. Rusya gerçekten de General Obruchev'in notlarında da aktardığı gibi Zıştovi ¼zerinden saldırımayı seçecekti. Bu g¼zergahta karşılarına çıkacak en g¼cl¼ avunma şüphesiz Plevne idi.

¹ Rus mesafe birimi. 1 verst = 1,0668 km

Obruchev'e göre Rus ordusunun bölgedeki ilerleyişinin tahmini süresi şöyle planlanıyordu: *Türklerle bahar aylarında uygun bir zamanında saldırı düzenlenirse, o zaman yaklaşık hesaplama ile harekât seyri aşağıdaki gibi olacaktır:*

Seferberlik	14 gün
Birliklerin sınıra toplanması.....	7-10 gün
Orta Tuna'ya hareket.....a) Yürüyerek...	35 gün
b) Romanya demiryollarının yardımıyla.....	24 gün
Tuna'yı geçmek	3 gün
Kocabalkan'ı geçmek.....a) Süvari müfrezeleri....	3 gün
b) Piyade.....	7-10 gün
Dinlenme ve düzenlemeler ile Rusçuk'un alınması	7 gün
Edirne'ye Hareket.....	8 gün
İstanbul'a Hareket.....	14 gün
Toplamda, 3 ila 4 ay.	

Ancak saldırı kışın olursa, tüm bu hesaplamalar doğal olarak altüst olacaktır. Birliklerin seferber edilmesi ve toplanmasından başlayarak, her şey sayısız sapmalara maruz kalacaktı. Demiryolu rotaları 8 Kasım'a kadar geçerli olan trafiğe dayanmaktadı; bu tarihten sonra, ilk kar ve tipi ile, tek bir trene kefil olmak artık mümkün değildi. Kış taşımacılığı sırasında insanların sağlık durumu da daha az güvenilir olacaktı (Obruchev, 1876: 4).

Rus ordusunun kâğıt üzerindeki harekât planı düşünüldüğü gibi sonuçlanmadı. Sadece Plevne'de Osman Paşa birlikleri Rus ordusunu 145 gün durdurmaya başaracaktı. Ayrıca General Obruchev'in notlarının 1 Ekim 1876 tarihli olduğu hatırlandığında, Rusya'nın daha İstanbul (Tersane) Konferansı toplanmadan savaş hazırlıklarına başladığı aşikardır. Osmanlı Devleti'nin teklifleri reddetmesi ve konferansın dağılması gelişmeleri savaşa doğru sürüklemiştir.

Rus Savaş Bakanı D.A. Milyutin'in 7 Şubat 1877 tarihli savaşla ilgili notlarına göre Rusya'nın yaklaşan savaş öncesinde ekonomik ve siyasi durumu pek parlak değildi:

“Rusya'nın bulunduğu ekonomik durumu öyle bir aşamadır ki, bunun önündeki herhangi bir dış engel, devlet yapısının çok uzun süre bozulmasına yol açabilir.

Yapılan reformların hiçbiri henüz tamamlanmadı. Devletin ekonomik ve ahlaki güçleri, ihtiyaçları ile dengelenmekten uzaktır. Devlet kalkınması için tüm alanlarda çok büyük harcamalar yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Tek kelimeyle, devletin tüm yaşamı, henüz ilk kökleri göstermeye başlayan yeni temeller üzerine oturtulmuştur.

Bu şartlar altında bir savaş gerçekten bizim için büyük bir felaket olur. Savaşla birlikte gelen korkunç iç harcamalar, devletin refahı adına atılacak tüm yararlı adımları felç edecek ve fahiş savaş giderleri devleti hızla tükenme noktasına getirebilir. Mevcut yönetimin halkın mutluluğu ve refahı için tüm yıllarını verdiği emek sarsılabilir. Savaşta olası başarısızlıkla Rusya'nın büyüklüğü bile zedelenebilir.

Savaş için son derece elverişsiz olan Rusya'nın iç durumuyla birlikte dışardan da hiç yardım alamayacaktır. Yardımına koşulsuz güvenebileceğimiz tek bir müttefikimiz yok. Avusturya-Macaristan ikili, hatta üçlü bir oyun oynuyor ve bizimle sorunlu olan Macar halkı bize karşı kullanabilir. Almanya her türlü Avusturya'yı kontrol ediyor ve bize herhangi bir enerjik desteği açıkça vermeye cesaret edemiyor. İtalya ve Fransa, biz Üç İmparator İttifakından ayrılmadıkça, bizimle herhangi bir yakın ilişkiye giremezler. Dışarıdan bakıldığında herkesle iyi ikili ilişkiler içindeyiz. Ancak tüm Avrupa'da Doğu sorununun bizim istediğimiz doğrultuda çözülmesini destekleyen tek bir devlet yok. Tam tersine, bölgedeki başat güçler, mümkün olduğu kadar, en küçük başarılarımızın bile önüne geçmeye çalışarak, Balkan Yarımadası'ndaki güçlenmemizden korkuyorlar. Sessizce tüm Avrupa'yı bize karşı birleştiren ve düşmanlarımızı her adımda destekleyen bu korku, savaş durumunda Rusya'yı çok zor duruma sokabilir.

Elverişli koşullar altında bile, Rusya kendisini tamamen yalnız bulabilir; olumsuz koşullar altında, büyük bir Avrupa koalisyonu tarafından aniden saldırıya uğrayabilir. Dolayısıyla, iç durumumuz nasıl olursa olsun, dış ilişkilerde de temkinli davranarak ikili ilişkilerimizi gözden geçirmemiz gerekmektedir.

İstanbul konferansının sonucunda, Avrupa'nın Türkiye üzerindeki etkisinin yetersiz olduğu ortaya çıktı. İsteksiz Avrupa bölgedeki bütün Hıristiyanların kaderini Türk barbarlığına feda etmeye göz yumdu. Bu konferansta Avrupa kendi üzerine düşen yükümlülükleri yerine getiremedi. Zayıf Türkler gizli dostlarının da yardımıyla bize karşı korkunç bir silaha dönüştürülebilir. Konferansla birlikte kendi yararları için Balkanlarda eylemsiz kalan Avrupa, böyle bir eylemsizlikle ancak bizim için felaket yaratabilir.

Mevcut durumun bizim için kronik bir hastalığa dönüşmesine izin veremeyiz. Gerçek bir barışın süratle kurulmasına, Babıali'yi hak ettiği yere koyacak ve Balkan Hıristiyanlarının varlığını her türlü canavarca davranış ve şiddetten kurtaracak onurlu, kalıcı bir barışa ihtiyacımız var. Biz hiçbir şekilde savaş peşinde değiliz. Ancak onurlu bir barışa ulaşana kadar durmayacağız. Tam tersine, zor durumdaki kardeşlerimize bir an önce ulaşabilmek için şimdi tüm gücümüzü vermeliyiz.

Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nden İstanbul (Tersane) konferansında talep ettiğiinden daha azına razı olamayız. İsteklerimiz bu yönde olmalıdır:

- 1) Hristiyan ahaliye hukuki özgürlükler verilmesi;
- 2) Bu bölgelerin idaresinin, ancak devletin onayı ile belirli bir süre için atanan Hristiyan valilere devredilmesi;
- 3) Halkın güvenliğini yeterince sayıda ve iyi tertiplenmiş bir Rus muhafızlar tarafından korunması
- 4) Avrupa'nın, talep ettiği reformları fiilen uygulanması konusunda somut bir adım atılması. Ayrıca, Sırbistan ve Karadağ ile uzlaşması sağlanması.

Doğu Sorunu diplomatik olarak hala bir pan-Avrupa meselesi olduğundan, her şeyden önce tüm Avrupa ile iş birliği içinde belirtilen barışçıl sonuca ulaşmak için bir girişimde bulunmalıyız.

Tıpkı bir insanın hayatında ancak silahlarla çözülebilecek durumlar olduğu gibi, devletlerin tarihsel kaderinde de kaçınılmaz olarak, en barışçıl devletin bile savaşmayı reddedemeyeceği aşamalar ortaya çıkar.” (Milyutin,1877:5)

Görüldüğü üzere Milyutin Avrupa'daki siyasi atmosferden memnun değildi ve Rusya'nın yalnız bırakılmasından şikayetçiydi.

3.4. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne Savaş İlanı (24 Nisan 1877)

3.4.1. Rus Ordusunun Tuna Nehri Geçmesi

Rusya'nın 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle birlikte Rus birlikleri Rumen sınırını geçmeye başlamışlardır. Bu sırada Rus Savaş Bakanı, D. A. Milyutin “Bugün, tarihi bir olay yaşanıyor: Artık savaş başladı. Dün ordumuz Avrasya'nın kapılarını açarak düşman sınırını aştılar” sözleriyle Rus ordusuna olan inancını belirtmiştir (Çervenkov, 2003: 76-77).

Savaşın başlamasıyla Rusya Güney Ordusu aşağıdaki unsurlardan oluşmaktaydı.

Tablo 5: Rus Güney ordusu (Greene,2018:221)

		Taburlar	Yaya Toplar	Süvari Bölüğü	Toplar	
Korgeneral Radetzky	9. ve 14. Piyade Tümenleri	24	96	-	-	Başkomutan Vekili General Grandük
	8. Süvari Tümeni	-	-	18	12	

komutasındaki VIII. Kolordu						Nikolay Kurmay Başkanı, General Nepokoitchitski Topçu başkanı Korgeneral Prens Massalski İstihkam Başkanı Tümgeneral Depp
Korgeneral Baron Krindener Komutasındaki Kolordu	5. ve 31. Piyade Tümenleri	24	96	-	-	
	9. Süvari Tümeni	-	-	18	12	
Korgeneral Prens Shakovski komutasındaki XI. Kolordu	11. ve 32. Piyade Tümenleri	24	96	-	-	
	11. Süvari Tümeni	-	-	18	12	
Korgeneral Vannofsky Komutasındaki XII. kolordu	12. ve 33. Piyade Tümenleri	21	96	-	-	
	12. Süvari Tümeni	-	-	18	12	
Tümgeneral Dobrovolsky komutasındaki 8. Piyade Tugayı		4	-	-	-	
Tümgeneral Zviazinski Komutasındaki 4. Piyade Tugayı		4	-	-	-	
Korgeneral Skobelev komutasındaki Birleşik Kazak Tümeni	Kafkas Kazak Tugayı	-	-	10	6	
	Terek Kazak Alayı	-	-	4		
	Don Kazakları 80. Alayı	-	-	6		
Ayrılmış Don Kazakları	21,23,26,29,31,34,35,37 ve 40. Alaylar	-	-	54	46	
Toplam		104	884	144	100	

Tablo 6: 24 Nisan 1877 Çarın emriyle Güney Ordusuna eklenen ve cepheye demiryolu ile gitmeleri emredilen birliklerin tablosu aşağıdaki gibidir (Greene,2018:224).

		Taburlar	Toplar	Süvari bölükleri	Çekili Toplar
Korgeneral Zimmermann Komutasındaki XIV. Kolordu	17. ve 18. Piyade Tümenleri	24	96	-	-
	1. Don Kazak Süvari Tümeni	-	-	24	12
Korgeneral Zotov Komutasındaki IV. Kolordu	16. ve 30. Piyade Tümenleri	24	96	-	-
	4. Süvari Tümeni	-	-	18	12

Korgeneral Prens Korsakov Komutasındaki XIII. Kolordu	1.ve 38. Piyade Tümenleri	24	96	-	-
	18. Süvari Tümeni	-	-	18	12
	Toplum	72	288	60	86
Bulgar Milisleri		6	-	-	-
Güney Ordusunun Genel Toplamı		182	672	204	186

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı üzerine 24 Nisan sabahında birlikler dört kol halinde sınırı geçtiler, bunlar:

Sağ Kol: Korgeneral Baron Driesen önderliğinde Ungheni'de sınırı aşan ve o gece Yaş'da ordugâh kuran elli süvari bölüğü (8. ve 12. Tümenler, 21, 26. ve 37. Alaylar ve Don Kazakları) mevcuttu. Güzergâhları dağların eteğinden Ploiesti'ye oradan da Bükreş yönündeydi. 8.ci Süvari Tümeni de Niğbolu'nun karşısında Tuna'ya yöneldi.

Merkezde: Ungheni'nin birkaç kilometre güneyinde nehri geçmiş ve sonra da Prut'a paralel ve ondan 32 kilometre uzakta bir güzergâhı kullanıp, Fokşan'a kadar ilerlemiş ve oradan da Bükreş'e doğru süvari kolunu takip etmiş olan XII. Kolordu, 5. Piyade Tümeni 34. Don Kazakları alayından oluşan Merkez Güzergahı yer alıyordu.

Sol Kanatta: Korgeneral Skobelev komutasında ileri karakol, 1. Kafkas Kazakları, 23. Don Kazakları Alayı, Plastounes adıyla bilinen iki piyade taburu, 4.Tüfek (Piyade) Tugayı ve bütün dağ topçusu bulunuyordu. Sol cenah Korgeneral Radetzki tarafından komuta edilen 11. Süvari Tümeni ve VIII. Kolordudan teşekkül ediyordu. Bunlar sınırı Kişenev'in 80 kilometre güneybatısında Bestamak köyünden geçmişlerdir. O gece geç saatlerde, süvari bölüğü 105 kilometrelik mesafeyi at sırtında gittikten sonra Sereth'e ulaştı ve Kalas yakınlarındaki demiryolu köprüsünü ele geçirdi. Ardından Bükreş'e yürüdü ve General Skobelev'in bir müfrezesi Rusçuk karşısında Tuna'ya indi. 11. Süvari Tümeni Silistre karşısında Tuna'ya ulaşmak için yola koyuldu. VIII. Kolordu Bükreş'e kadar General Skobelev'in müfrezesini takip etti (Greene, 2018: 223).

Aşağı Tuna Kolu: Korgeneral Prens Shakofski komutasındaki XI. Kolordunun piyadelerinden oluşan Aşağı Tuna Kolu sınırı Kubei'de geçmiş, Galatz ve İbrail'e ilerlemiş, oraya daha önce ulaşmış bulunan süvari bölüğüne yardım etmiş ve İsmail'e kadar Tuna'nın

sol kıyısındaki bütün mühim noktaları işgal etmek için müfrezeler göndermiştir. Bu Kolordunun 11. Piyade Tümeni daha sonra ileriye gönderilmişti ve Tuna'ya Tutrakan karşısındaki Oltenitza'ya ulaşmıştı (Greene, 2018: 224).

Ruslar Tuna'yı aşağı ve orta koldan olmak üzere iki yerden geçmeyi planlıyorlardı. İlk geçiş sorunsuz tamamlandı. Tuna'da, Reni ile Hirsova arasında Türk gambotlarından temizlenir temizlenmez 12-16 Haziran arasında, hiçbir direnişle karşılaşmaksızın İbrail'de bir köprü kuruldu; fakat nehir sularının birdenbire yükselmesi, kurulan köprüyü kullanışsız hale getirdi. Köprünün Türkler tarafındaki uçları tamamen su altında kalmıştı. Bundan dolayı General Zimmermann, birliklerinin geçişini sular alçalıncaya kadar erteleme izni istedi. Fakat Grandük, nehri 22 Haziran'dan önce geçmenin kendisi için hayati bir mecburiyet olduğu cevabını verdi. Böyle olunca Kalas'ta o gün iki alay, nehrin karşısına botlar, tekneler ve buharlı römorkör marifetiyle geçirildi. Ruslar 5 subay ve 137 personellerini kaybettikleri kısa bir çatışmadan sonra, nehrin karşı yakasındaki Bucak tepelerini ele geçirdiler. Bunun üzerine, Osmanlı kuvvetleri nehrin aşağı kesimini tamamen terk etti ve Troyan Duvarı hattının gerisine, Dobruca'ya çekildiler. Sular, köprüyü kullanmaya yetecek kadar alçalır alçalmaz General Zimmermann bütün gücünü nehrin karşısına geçirdi ve aynı istikamette sabırlı bir şekilde ilerledi. Albay Gazenkampf da bu geçişi notlarına “*Sonunda geçiş başladı*” şeklinde not etmiştir (Gazenkampf, 1908: 47).

Resim 1. Rus Ordusunun Tuna'yı geçmek için yaptığı köprü (Gazenkampf, 1908: 47).

IX. Kolordunun General Vannofsky ile birlikte intikal etmemiş olan kısmı, demiryolu ile ulaştırılma fırsatı doğunca Ungheni'den, Bükreş'in 129 kilometre batısındaki Slatina'ya gönderilmiştir. Albay Gazenkampf günlüğünde 8 Haziran 1877 tarihli notunda Rus ordusunun Tuna'yı geçme esnasındaki izlenimlerini şu şekilde ifade etmiştir;

Şimdiye kadar, geçiş sırasında boğulan, ölen ve yaralananların kesin sayısı bilinmiyor. Öldürülen Türklerin cesetlerinin tamamı hala gömülü değil ve diğer taraftaki bazı yerlerdeki koku çok şiddetli şekilde hissediliyor. Çünkü gömülenler için mezarlar derin kazılamıyor ve çürüme kokusu engellenmeden yayılıyor. Her iki taraf sadece kendi cesetlerini usule uygun gömüyor. Cenazelerin aranması, temizlenmesi ve gömülmesinde Bulgar halk da yardım ediyor. Bu sıcakta ölenler için derin mezar kazmakta çok zorlanıyorlar Şimdiye kadar, geçiş sırasında boğulan, ölen ve yaralananların kesin sayısı bilinmiyor (Gazenkampf, 1908: 45).

Bir başka notunda Gazenkampf:

Geçişte gecikme olmazsa o zaman Edirne'ye ve hatta Konstantinopolis'e doğru yürümek mümkün olabilir. Türklerden ciddi bir direniş beklenmiyor. Tabi ki aslanlar gibi bize karşı savaşacaklar ama başından beri olduğu gibi macera aramayacaklardır. Alınan telgraflardan açıkça anlaşılıyor ki, İngiltere ve Macaristan'da kamuoyu geçişimizin başarısından çok memnun değil. Geçişin bize daha zor ve daha pahalıya mal olacağını umdular ama yanılıyorlar başaracağız! (Gazenkampf, 1908:46-47)

Nehrin orta kesiminde ilerleyiş daha meşakkatliydi. Ordunun mayıs ayının son haftasında Bükreş önünde toplanmasıyla Türkler önceden Nehrin geçileceğini öngördükleri için burada birbirinden ayrı toprak setleri inşa etmekle birlikte, Niğbolu, Rusçuk, Tutrakan ve Silistre'deki tabyalarını da güçlendirmeye başlayarak Rusların geçişini engelleyecek önlemler almışlardı. Yine Zıştovi'yi ve diğer noktaları gözetlemek için küçük kuvvetler gönderip, nehir kıyısında bataryalar kurmuşlardı (Gazenkampf, 1908:48).

Gönüllü olarak savaşa katılan General Skobelev ile birlikte, General Dragomirov nehrin güneyine ulaşarak komutayı eline aldı. General Dragomirov hemen, Tekir Dere'nin solundaki tümenin birinci tugayının yaklaşık 15 bölüğüne saldırı emri verdi. Sabahın saat 08.00'ü itibariyle birinci tugay, önündeki bazı küçük tepeleri eline geçirmiştir. Bu da geçişi bu küçük ırmağın o yanından gelecek olası bir saldırıya karşı güvenliği sağlamış oluyordu. Daha sonra, gece Niğbolu'ya gelen buharlı bir gemi aracılığıyla birlikler daha seri bir şekilde karşıya ulaşmaya başladılar. 14. Tümenin 2. Tugayı ve 4. Piyade Tugayı ulaşmış ve Tekir Derenin sağında konuşlanmışlardır. Bunun üzerine, General Dragomirov esas taarruz emrini

verdi. Bu, 2. Tugayın Zıştovi'nin gerisindeki tepeliklere doğru başlattığı, piyade tugayının sağ kanattan desteklenen bir ilerleme hareketiydi. Bu şekilde, 1. Tugay tuttuğu mevkiye kalarak Zıştovi'ye giden yolun güvenliğini sağlamıştır. Osmanlılar zayıf bir direnç gösterdiler ve Ruslar saat 02.00'da Zıştovi'nin gerisindeki tepelikleri eline geçirip saat 03.00'da da kasabaya girdiler. Türkler bütün mevzilerini bırakıp karayolu ile Tırnova'ya doğru çekildiler. Bu çekilen grubun Zıştovi'ye çok yakın olan bir kısmı da Niğbolu'ya doğru yönelmişti (Gazenkampf, 1908: 50).

Öğleden sonra saat 03.00 sularında, VIII. Kolorduya komuta eden General Radetzki Nehri geçti ve O'nun hemen ardından da gün içinde Zimniç'e ulaşmış 9. Tümen birlikleri de bölgeye vardı. Akşam saat 09.00'a kadar 4. Piyade Tugayı ve VIII. Kolordunun tamamı, toplam 25.000 personel Osmanlı tarafındaki kıyıda savunulabilir mevzilere konuşlandılar. Rus birlikleri 20 saat süren bu geçiş esnasında 800 asker kaybetmiştir. 28 Haziran'da 7. Kolordunun 35. Tümeni nakliye takımlarıyla karşıya geçirildi, aynı zamanda 2 Temmuz'da bitirilecek olan köprü'nün inşaatına başlandı. Ruslar, savaşın başlamasından on hafta sonra, elde edilen başarıyla mukayese edildiğinde çok az bir kayıpla başarılı bir şekilde Tuna'nın güneyine yerleşmiş oldular (Greene,2018:238).

3.4.2. Rus Ordusu'nun Tuna'yı Geçmesiyle Bölgede Yaptıkları Katliamlar

General Gurko komutasındaki Rus ordusu, Tulça üzerinden Tuna Nehrine doğru, Dobruca ovası boyunca hızla ilerlemeye başladı. Osmanlı Devleti'nin amacı, düşmanın Tuna Nehrinden aşağı inmesine engellemektir. Bu nedenle de Tuna Orduları Genel Komutanı Müşir Abdülkerim Paşa, Kuzey Dobruca'yı boşaltmış ve tüm kuvvetlerini Tuna Nehrinin güneyinde toplamıştı. Bu arada sivillerden de "yükte hafif pahada ağır eşyasını", gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan tahıllarını ve hayvanlarını alarak bölgeyi boşaltmaları istendi (Edirneli, 2016: 88). Ruslar da bu gelişme karşısında hiçbir engelle karşılaşmadan Kuzey Dobruca'dan Tuna'ya doğru hızla ilerleme olanağı elde ettiler. Artık Rusların önündeki tek engel Tuna Nehriydi.

Kuzey Dobruca'da Rus ilerleyişiyle beraber çok yoğun bir zorunlu göç, daha doğrusu katliam korkusuyla kitlesel bir kaçış başladı. Bölgenin en büyük illerinden olan Tulça boşaltıldı. Şehri terk eden Türkler'in yanı sıra yabancılar da şehirden ayrılmaktaydı. Tulça ile birlikte Maçin, Hırsova ve Babadağı'ndaki ahali de 23 Haziran 1877'den itibaren güneye;

arkadan gelen Rus ordularının önü sıra Varna'ya doğru çekildi. Bunu yapmayıp kalanlar ya da bölgeyi terk etmekte gecikenleri Komitacılar tarafından yağmalanmak ve öldürülmek gibi kötü bir son beklemekteydi (Edirneli, 2016: 89).

General Gurko komutasındaki Rus orduları hiç beklenmeyen bir yerden, Vidin ile Rusçuk arasındaki bir bölgeden; günümüzde Sviştov olarak bilinen Zıştoviden Tuna'yı geçmiştir. Ünlü Plevne savunması dışında çok büyük bir direnişle karşılaşmadan hızla ilerlemişlerdir. Fakat Osmanlı ordusunun karargâhının bulunduğu Şumnu, Rusçuk, Silistre ve Varna ile silahlı halk direnişinin olduğu Rodoplar'a girememişlerdir. Bunun yerine, Balkan Dağlarını aşip Filibe Ovasına inmişler ve oradan da hızla Trakya'ya doğru ilerlemişlerdir. Fakat bunu yaparken tedbiri elden bırakmayarak, arkadan olabilecek saldırıları önlemek ve Bulgarların bölgede çoğunluk durumuna gelmesini sağlamak için daha harekâtın başından itibaren Türkleri Rusya'ya sürmeye başlamışlardır. Fakat bir süre sonra Harbiye Nazırı Milyutin'in karşı çıkması üzerine Rusya'ya yönelik bu sürme hareketinden vazgeçilmiştir (İpek,1994: 14). Aslında bu gelişme, Türkler açısından müjdeli bir haber değildi. Öyle olmadığı da kısa sürede anlaşıldı. Çünkü Bulgar milli devletinin oluşumunu sağlamak amacıyla kurulmuş bulunan Bulgaristan Milli İdare Teşkilatı ile Panslavistler, Türkler konusunda genel bir "yok etme" fikrinde birleşmişlerdir. Nitekim "omlet yemek isteyen yumurta kırmayı bilmelidir" diyen Çerkasky, Milyutin'e yazdığı mektubunda, bu savaşın açıkça bir "ırk ve yok etme savaşı", yani soykırım savaşı olacağını belirtmiştir (Şimşir, 1989: clxxi). Söylenilen yapılarak, Rus ordusu, daha Tuna'yı geçmeden nehir boyundaki kentleri topa tutmuşlardır. Bu gelişme sonucunda 25 bin nüfuslu Rusçuk şehri neredeyse tamamen boşaltılmıştır (İpek,1994: 23). Bu arada hastane de saldırıdan payını almış ve bombalanmıştır.

Rus ordusunun bu caniliği Tuna nehrini geçince de sürmüştür. Bu bazen köylerin bombalanması bazen de saldırılıp insanların kıyımdan geçirilmesi şeklinde yaşanmıştır. Ayrıca girilen her şehirde kıyım ve katliamları kolaylaştırmak ve kendilerini güvensiz hissetmelerini sağlamak için Müslümanlardan, silahlarını teslim etmeleri istenmiştir. Fakat bu, katliamlara davetiye çıkartmaktan başka bir şey değildir.

Silahlara el koyma ve insanları katliama açık hale getirme işgal ordularının geçtiği yol boyunca sürmüştür. Bu konuda yaşanan acı ve çarpıcı örneklerden birini, Edirne İngiliz Konsolos vekili Edmund Calvert'in, Hıdır Bey Köyünde yaşananlarla ilgili olarak kaleme aldığı rapor ortaya koymuştur:

“Kazaklar, sessizce Türklerin elindeki silahları toplayıp Bulgarlara verdiler. Bulgarlar da köyde bulunan 70 erkekten 15'i dışında hepsini öldürdüler; o sırada Kazaklar hiç kimsenin kaçamaması için etrafta çitler çekiyorlardı. Yine de kaçabilen 15 kişi Ruslar köye gelmeden köyden kaçanlardı. Bükümlük'te Kazaklar Türklerin ellerindeki silahları alıp Bulgarlara teslim etiler. Kaçışların önüne geçmek için kasabayı çevrelediler. Bulgarlar, bütün erkekleri bir saman ambarına, kadınlarla çocukları da evlere yerleştirdiler. Sonra samanlıkta ve evlerde saman yığınları oluşturulup ateşe verildi. Binalardan kaçmaya çalışanlara Bulgarlar ateş ettiler. Saldırılardan pek az kişi kurtulabildi” (McCarthy, 1998: 73).

Bu tür insanlık dışı saldırı ve katliamlar, işgalci Rus ordularının ve ırkçı Bulgarların savaşın başından beri uyguladığı etnik arındırma yöntemidir. Katliamların yetmediği yerlerde, bu amaca ulaşmak için yağma, talan, tecavüz ve aşağılamalara başvurulmuştur. Oklanlı (Lagahanlı) isimli Türk köyünde yaşananlar insanlık için yüz kızartacak türdendir. Muhabirlerin aktardıklarına göre köyün meydanında 120 Türkün cenazesi bulunmuştur. Aslında bu insanlar için ölüm bir tür kurtuluş olmuştur. Kadınları ise çok daha acımasız bir son beklemektedir. Yine muhabirlerin aktardıklarına göre kadınlar, evlere kapatılmış, 10 gün boyunca tecavüze uğramış ve en sonunda da diri diri yakılmışlardır (McCarthy, 1998: 78). Aslında tüm bunlar, Türksüz bir Bulgaristan yaratmak için başvurulan sistematik ve bilinçli uygulamalardır. Yapılanlar kısaca korku ve vahşet, bunu yaşayanlar ve yerinden yurdundan sürülen insanlar aracılığıyla yeni yerlere ulaştırılıyordu. Korku, panik, kaçış had safhaya ulaşmıştı. Rusların da istediği buydu ve gelişmelerden memnundurlar. Korku ve kaçışı artırmak için malların gaspına, camilerin kirletilmesine, mezarların yok edilmesine, kısaca Türklerin canına ve kutsalına yönelik saldırılara aralıksız devam etmişlerdir. Bu konuda özellikle Don Kazakların şöhreti her tarafa yayılmıştır. Don Kazakların, insanların gözünde vahşet, katliam, korku ve ölüm demektir.

Saldırıların en önemli ve öncelikli hedeflerinden biri de hep kadınlar olmuştur. Bu yolla kaçışı daha da hızlandırmaktadırlar. Çünkü insanlık ve ahlak dışı bu davranışı, hiçbir toplum ve insan kaldıramayacağından bu kirli yöneme başvurulmuştur. Bu tür saldırıların dedikodusu bile, savunmasız insanların bir an evvel yerlerinden kaçıp gitmeleri için yeterliydi. En aşağılayıcı yöntem olarak da tecavüze başvuruyordu.

Saldırıları beraberinde başka bir trajik sonuca da yol açmıştır. Binlerce aile, kaçarken, Rus ordusu saldırılarında kılıç artığı olmasın diye çocuklarını Bulgar köylerine bırakıyordu. Niyet, savaştan sonra dönüp almaktı. Ancak bu çoğu zaman mümkün olmadı.

Bazı iddialara göre binlerce çocuk bu şekilde Bulgaristan'da kalmış ve Bulgar aileler tarafından yetiştirilmiştir (Türkoğlu, 2013:110).

Şahsi notlarında Bulgar halkın Rus askerlerin gelmesiyle bölgedeki Türklere yaptıklarından bahseden Danchenko, gördüklerini şu şekilde notlarına eklemiştir: “Kızanlık'ta Bulgarlar Türklere intikam alma yönündeki faaliyetleri vardı. Burada Bulgarların Türklere evlerini yakmış, Türk halkını çeşitli baskılarla kovalayıp kaçırmışlar ve çiftliklerini, hayvanlarını ellerinden almışlar. Duman ve yangınlardan dolayı gün batımındaki kızılalık hiçbir zaman görülüyor, bölgede sürekli korkunç haykırışlar ve korkunun her türlü var. Rus askerleri bölgeye geldiğinde Bulgarlar Türklere evlerini yakıp yıkıyor, bu şekilde Ruslara geçit için yol açıyorlardı (Danchenko, 2008: 26).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUS KAYNAKLARINA GÖRE PLEVNE SAVUNMASI

Türkler ve Ruslar arasında son derece önem arz eden ve 93 harbinin gidişatını etkileyen en önemli muharebelerden olan Plevne muharebeleri 8 Temmuz (20 Temmuz)-28 Kasım (10 Aralık) arası cereyan etmiştir.

4.1. Plevne'nin Önemi

Bulgaristan'ın kuzeyinde bulunan Plevne kasabası, Tuna Nehri'ne dökülen Vid Irmağı'nın 5 km doğusunda Tuçaniçe (Kayalıdere) ve Griviçe derelerinin birleştiği yerde kurulmuştur. Kasabanın, kuzey, güney ve doğu tarafları, tepeler ve vadilerle çevrilidir.

Bulunduğu konum itibarıyla önemli ulaşım yollarının kesiştiği noktada bulunan Plevne, stratejik açıdan kilit rol oynamaktadır. Sofya, Tırnova, Niğbolu, Rusçuk ve Filibe'den gelen yollar Plevne'de kesişiyordu. (Talat, 1997: 1). Kasaba, Niğbolu'dan 37 kilometre, Sofya'dan 133 kilometre, Orhaniye'den 86 kilometre, Lofça'dan 32 kilometre, Bulgarene'den 37 kilometre, Rusçuk'dan 117 kilometre uzaklıktaydı. (Furieux, 2005: 36).

Rusların Şipka Geçidi'nin ele geçirmiş olmasından dolayı, Osmanlı Devleti açısından, Vidin, Silistre, Rusçuk, Varna ve Şumnu'daki kuvvetlerin toplanması ancak Plevne'nin elde tutulmasıyla mümkündü. Ruslar'a göre ise Plevne'yi elde etmeden, İstanbul'a yürümek imkansızdı. Kısacası Plevne, Osmanlı Devleti için düşman hücumunu durdurmanın tek yolu, Ruslar içinse İstanbul'un anahtarı anlamına geliyordu.

4.2. Osman Paşa'nın Plevneye Gelişi

Rus birliklerinin Tuna'yı geçerek bir yandan Niğbolu, diğer yandan Balkan geçitlerine yönelmesiyle o esnada Vidin'de bulunan Osman Paşa, Haziran ayı sonlarında İstanbul'a yaptığı teklifle Tuna'yı geçip ilerleyen düşman birliklerinin gerisine taarruz edilmesini istedi. Hatta teklifinin kabul edilmemesi durumunda Orhaniye, Teteven, Turyan gibi Balkan geçitlerinin savunulması gerektiğini Başkomutanlığa bildirdi. Buna rağmen, Sırların beklenmedik bir savaş ilanıyla Vidin'e saldırması ve Romanyalıların Filordin mevkiinden Vidin'e hücum olasılığı öne atılarak teklifleri kabul görmemişti (Süer,2004:154).

Rus kuvvetlerinin Balkanlar'daki ilerleyişinin devam etmesi ve bölgedeki Müslüman halkın uğradığı baskı ve zulmün artması, Sultan II. Abdülhamit'i komutanların fikirlerini değerlendirmeye zorlamıştı. Vidin'de bulunan Osman Paşa ile yapılan telgraf görüşmesinde düşman ile ilgili bilgiler ve alınacak önlemler hakkındaki düşüncesi soruldu. Osman Paşa teleraflarda Rusların ilerleyişinden, Niğbolu Kalesi'ne olan saldırıdan ve daha önce Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'ya alınmasını bildirdiği önlemlerin reddedilme sebeplerinden bahsetti. Ardından planının Vidin'den 20 tabur askerle birlikte yola çıkarak, Rahova'daki ordunun bir kısmı ve direnme gücü neredeyse tükenmiş Niğbolu Kalesi'ndeki kuvvetleri de yanına alarak bir kolordu kurmak olduğunu ve Teteven, Turyan geçitlerinde kontrol sağladıktan sonra, diğer birliklerle beklenmedik bir saldırı düzenlemek olduğunu dile getirdi (Von Herbert,1944 :77).

İstanbul'dan gelen hareket emriyle birlikte Osman Paşa, Plevne'yi kuşatmak üzere 13 Temmuz'da 12.000 asker ve 54 top ile Plevne'ye toplamda 7 gün sürecek zorlu bir yürüyüş başlatmıştır. Hareketin istikameti daha önce planlanan Lom-Palanka nehir yolunun aksine, sarp ve bozuk Topolovaç yoluna çevrildi (Von Herbert,1944 :79). Dağlık arazide yürümek oldukça zordu, hatta bu hareket esnasında güneş çarpmasından altı er bilinç kaybetmişti. Bazı bölümlerde askeri mühimmatı taşıyan hayvanlar ağırlıkları çekemiyor ve askerler topları halatla çekmek zorunda kalıyorlardı (Furieux, 2005: 32).Osman Paşa komutasındaki birlik, bu zorlu yürüyüş sonucunda 19 Temmuz öğle saatlerinde tarihi Taş Köprü'yü geçerek top sesleri eşliğinde Plevne'ye girdi (Von Herbert,1944 :84).

4.3. Birinci ve İkinci Plevne Muharebeleri

Niğbolu'yu zapt ettikten sonra Kridener'in komutasındaki Rus birlikleri 40 kilometre uzaklıktaki Plevne'yi kendilerine hedef aldılar. Genov'a göre saldırı öncesi bölgeye keşif ekiplerinin gönderilmemesi Kridener'in en büyük hatasıydı (Genov,1979:134). Üstelik Kridener, 14 Temmuz günü, Vidin üzerinden Plevne'ye doğru hareket eden büyük bir Osmanlı birliğinin tespit edildiğine dair istihbarat aldı. Bu bilgiyi güvenilir bulmayan Kridener, durum hakkında detaylı bir bilgi almaya da çalışmadı. Grandük Nikolay Nikolayeviç, 16 Temmuz'da Plevne hareketinin başlatılması için Niğbolu'da bulunan Kridener'e talimat verdi. Fakat General Kridener, ordunun mühimmat eksikliği giderilmeden ve Plevne'nin güneyi güvence altına alınmadan böyle bir saldırıya başlamak istemiyordu. Kridener aldığı emir ve ikazlar üzerine 5. Tümen Komutanı General Yuri

Şuldner'e 19 Temmuz'da Plevne'ye harekât emri verdi. Yuri Şilder-Şuldner'in yanı sıra, Kazak Süvari Tümeni'ne ve 9. Ulan Alayları da bölgeye yönlendirilerek, toplamda 9000 askeri birlik bölgeye yönlendirilmiştir (Ulunyan,1971:78).

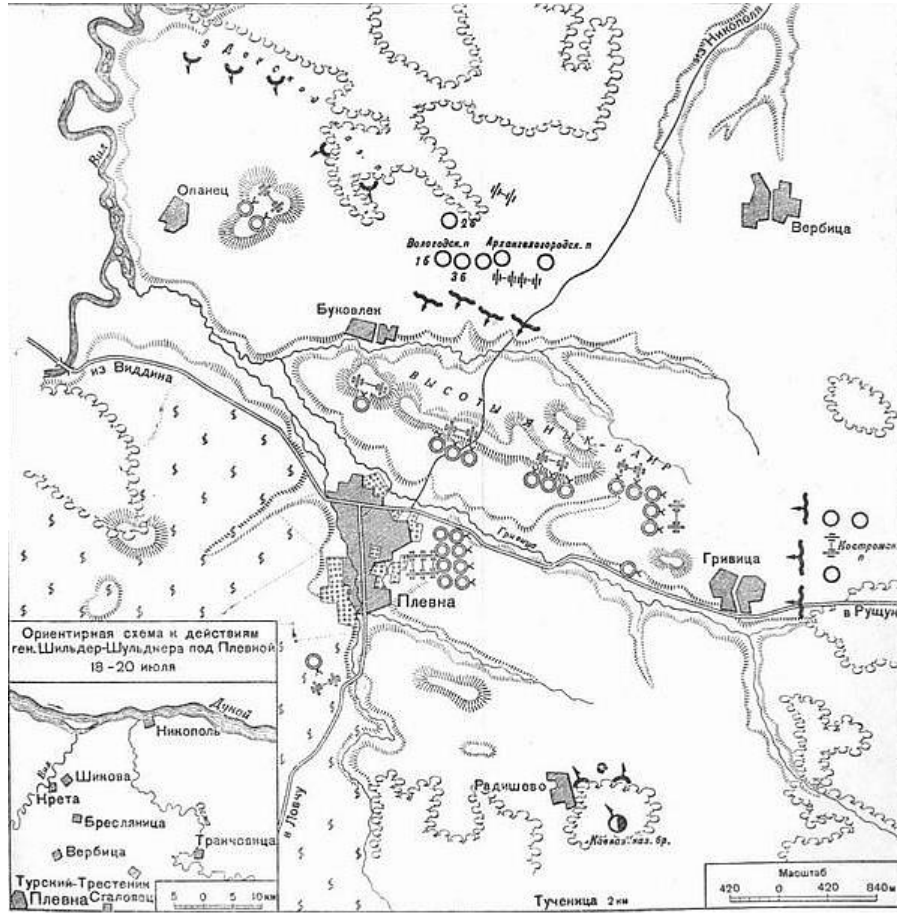
Kuvvetli bir askeri eğitim geçmişi olan Osman Paşa savaş tecrübesine sahip bir komutandı. Onun birlikleri Sırbistan ile savaşa katılan özel birliklerden oluşuyordu. Askerlerinin yorgun durumlarına bakmaksızın onları Plevne'deki çevre tepelere konuşlandırdı.

Plevne'de toplamda, 15.000 kadar Osmanlı askeri vardı. Osman Paşa askerlerini düşmanla savaşmaya hazırlarken, Rus birlikleri, sıcaktan perişan bir şekilde Varbitsa'ya (Köpekköy) ulaşmak için Plevne'ye giden yolda yürüyordu. Bölgeden alınan istihbarat veya öncü birliklerin olmayışı sebebiyle Yuri Şilder-Şuldner, Osmanlı kuvvetlerinin konumu hakkında pek fazla bilgisi yoktu. Kostin'e göre Yuri Şilder-Şuldner'in yaptığı bir diğer kritik hata, günün gündüz saatlerinde, bölgeyi taramak ve olası tehditlerin saptanması için hiçbir keşif çalışması yaptırmamasıydı (Kostin,1990:58). Elllerinde olan tek malumat düşman birliklerinin 20.000'den ibaret olduğuydu.

Planlamaya göre Rus ordusu 20 Temmuz'da, Plevne'deki Osmanlı birliklerini uzun bir yarı yay şeklinde kuşatmış olacaktı (Genov,1979:135). General Şilder-Şuldner, 1. Rus Tugayı ile kuzeyden- güneye, Osmanlı savunmasına karşıdan ve Klaynhauz Müfrezesi ile de Osmanlı savunmasının sağ yanına doğudan-batıya kuvvetli bir saldırı ile Plevne'yi ele geçirmeyi planlıyordu (Süer,2004:165).

19. Piyade Alayı (Kostroma Alayı) saldırıya geçti. Osmanlı ordusunda bir panik başladı. Buna rağmen Rus ordusunun kayıpları, destek güçlerin olmayışı ve yetersiz cephane yüzünden geri çekilmek zorunda kaldı (Belyayev,1956:169).

Resim 2. Birinci Plevne Muharebesi (Belyayev,1956:106).

Kazanacaklarından şüphe bile duymayan Rus ordusu, girdikleri bu savaşta beklemedikleri ağır bir yenilgi alarak, 2400 asker kaybettiler Türk ordusunun asker kaybı Rus kaynaklarına göre 2400 iken, Türk kaynaklarına göre bu rakam 690'dır (Süer,2004:170).

Belyayev'e göre 20 Temmuz'daki Birinci Plevne muharebesindeki başarısızlığın başlıca sebepleri ordudaki örgütlenme ve komutanların yetersizliğiydi. Daha önce Niğbolu'da alınan kolay zaferler ordunun rehavete kapılmasını sağlamış ve hata payını yükseltmiştir. Savaşın kaderi açısından son derece önemli bir yere sahip olan Plevne'deki yapılan bu hatalar, savaşın ilerleyen safhalarında da tekrarlanınca Rus ordusunun İstanbul'a kadar ilerlemesini engellemiştir (Belyayev,1956:170).

Albay Gazenkampf, Birinci Plevne Muharebesiyle ilgili notlarında "Plevne'deki ilk başarısızlık bizi sarstı. Savaştan mağlup ayrılan birliklerimiz, Plevne'deki Türk ordusunun gücünü abartarak 60.000 olduğunu söylüyorlar. Bu tam bir saçmalık. Türkler Plevne'ye

Vidin ve Niş'ten geldiler ve bu yerlerden 25.000 fazlasını toplamak imkansızdı. Evet, bu sayı çok fazla.” (Gazenkampf, 1908: 62) diye bahsetmektedir.

Gazenkampf muharebenin hezimetle sonuçlanmasındaki sebepleri şu şekilde belirtmektedir: “Başarısızlığın nedeni Türk kuvvetlerinin üstünlüğünde değildi. Ama birliklerimiz Niğbolu zaferinin rehavetiyle Türklerin Plevne'de sadece önemsiz bir müfreze olduğunu varsayarak oraya dikkatsizce gittiler. Mevcut raporlar şunu gösteriyor ki, General Yuri Şilder-Şuldner, Plevne'nin sıkı bir şekilde korunduğunu bilseydi, o zaman, elbette, uygun askeri önlemlerle ona yaklaşırdı ve başarısız olmazdı.” (Gazenkampf, 1908: 62)

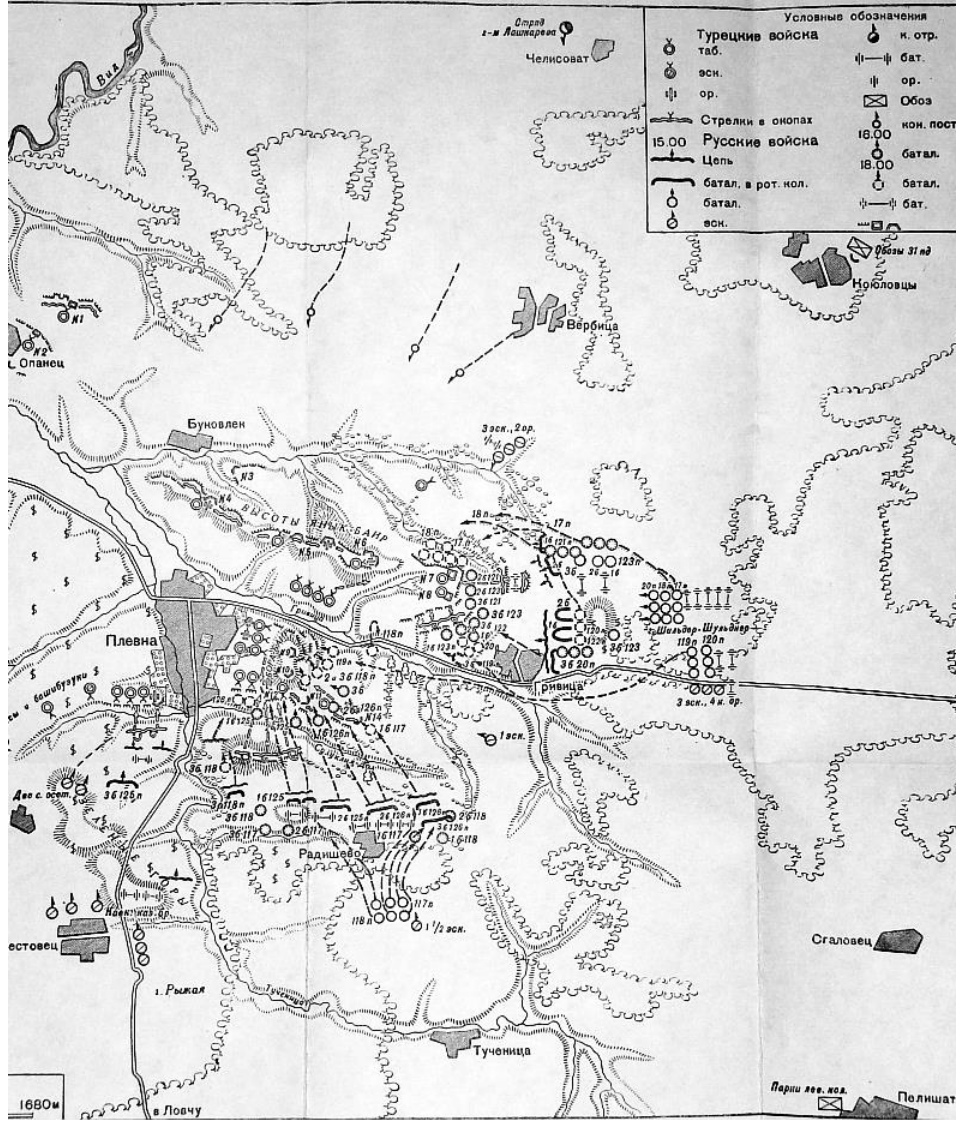
Birinci Plevne Savaşıyla, Rus ordusunun 93 Harbi esnasında ilk kez büyük bir hezimete uğratılmış olmasından dolayı büyük yankılar uyandırmıştı. Ortaya konulan bu direniş, İstanbul'da da heyecanla karşılanmış, Osman Paşa, Sultan II. Abdülhamit tarafından tebrik edilmişti. Ayrıca, bu zaferin haberi bütün komutanlara duyurularak ordunun morali yükseltilmişti (Hülagü, 1993: 87).

Birinci Plevne Savaşında alınan başarısız sonuç General Kridener'i endişeye sürükledi. Plevne'deki Osman Paşa komutasındaki asker sayısının yapılan takviye ile birlikte 60.000 olarak tahmin eden Kridener, destek kuvvetleri gelinceye kadar savunma pozisyonunda kalmak istiyordu. Fakat, Nikolay Nikolayeviç, Kridener'in bu isteğini reddetti. (Geysman, 1878: 208). Nikolay Nikolayeviç, General Kridener'in aksine Plevne'de bulunan Osmanlı askerinin sayısının iki kat daha az olduğuna inanıyordu. Nikolayeviç'e göre kasabadaki asker sayısı 30.000'di ve Osman Paşa yaklaşık 7.000 askeri Lofça'ya göndermişti. Belyayev'e göre yapılan bu yanlış tahmin ve değerlendirme İkinci Plevne Savaşının da kaybedilme nedenlerinin başında geliyordu. Plevne'ye yapılacak ikinci saldırının komutası Kridener'e verilmişti (Belyayev,1956:186).

Kridener'in 26.000 kişilik ordusunun, 60.000 kişilik Osmanlı askerine karşı bir savaştan galip ayrılacağına dair inancı yoktu. Bu nedenle olası bir başarısızlıkta suçlu merkezi yönetime atmak düşüncesindeydi. Albay Maksheev Moshonov'ın, bölgede yaptığı araştırma sonucunda Plevne'deki Osmanlı askerinin sayısının 60.000'in çok altında olduğunu rapor etti. General Skobelev'in tahminlerine göre ise bölgedeki Türk askeri sayısı 45.000 civarındaydı ve Tuçenitsa Nehri'nin batısında Türk güçlerine ait herhangi bir istihkâm bulunmamaktaydı (Belyayev,1956:187). Plevne'ye saldırı konusunda endişeleri olan Kridener, General Skobelev'in bu tahminlerine güveniyordu. Ancak yapılan bu tahminlerde ciddi hatalar bulunmaktaydı. Öngörülerin aksine Osman Paşa Lofça'ya

8.000'den daha az asker göndermiş, 22.000 asker Plevne'nin savunulmasına destek olarak kalmıştır. Ayrıca Plevne kasabası ve batısında yedi düzenli süvari birliği ve 200 ile 300 arası Çerkes askeri birliği bulunmaktaydı (Rostunov, 1977:106). General Kridener'in savaş planı doğrultusunda Rus ordusu Belokopitov, Grivitski ve Velyaminov komutasında birlikler oluşturularak üç kısma ayrıldı.

Resim 3: İkinci Plevne Muharebesi (Belyayev,1956:122).

Albay Gazenkampf, İkinci Plevne Muharebesinin önemini vurgulayarak notlarına şu şekilde devam etmektedir: “Grandük, günlük olarak Kridener’i telgraflarla kararlı adımlar atmaya çağırıyor, ama o tereddüt ediyor. Kridener'den "ateşli bir sabırsızlıkla" haber beklediğini telgrafla bildiren Çar’ın kendisi de dahil olmak üzere herkes gergin bir beklenti

içinde. Aslında her şey Plevne'nin ikinci saldırısının sonucuna bağlı. Başarı, neredeyse tüm Batı Bulgaristan, Bosna Hersek, Eski Sırbistan ve hatta Makedonya'nın tamamen kurtuluşu ile eşdeğer olacak. Çünkü Türkler oradan neredeyse tüm birliklerini geri çekmiş ve bir kısmını Plevne'ye ve çoğunu da deniz yoluyla Rumeli'ye Gurko müfrezesine karşı gönderilmişti. Plevne'deki zaferin manevi etkisi çok büyük olacak ve belki de Türklerin zaten gözle görülür ruhsal düşüşü devam edecektir. Ama yine başarısız olursak, saldırı yürüyüşümüz belirsiz bir süre için yavaşlayacak ve Türkler elbette canlanacak: İngiliz dostlarımız (kinaye) sevinecek ve yoğun bir şekilde entrika çevirecek.” (Gazenkampf, 1908: 64).

Görüldüğü gibi Albay Gazenkampf savaşın kazanılması için Plevne'nin alınmasının zorunlu görüyordu. Plevne'deki ilk mağlubiyet üzerine Rus Komutanlığı tarafından, General N.P. Kridener komutasında 26.000'den fazla askerden oluşan bir kolordu kurularak Plevne şehrine ikinci bir saldırı emri verildi. Tahminlere göre yenilenmiş Türk ordusu 22-24.000 askerden oluşuyordu. Rus ordusu 18/30 Temmuz'da gerçekleştirilen saldırıya yine kötü hazırlanmıştı. Genov'a göre Kridener tereddütlü davrandı. Düşman savunmasına keşif yapılmadı, saldırılar aslında en müstahkem bölümlerde gerçekleştirildi, birlikler parça parça savaşa getirildi.

Rus Süvari birliklerinden Laşkarev'in komutasındaki birlik savaşta beklenen etkiyi gösteremedi. Lofça tarafından olası saldırıları engellemek görevini General Skobelev'in emrindeki 125. Kursk Piyade Alayı üstlendi. Önce Yeşil Tepeleri (Горным Дубняком) ele geçiren bu alay, daha sonra Plevne'ye ilerlemeye çalışsa da Osmanlı güçleri tarafından engellendi. Her şeye rağmen, Osmanlı birliklerinin dikkatin dağıtmaya başardı ve Şahovski'nin saldırısını kolaylaştırdı. Osmanlı ordusunun kaybı 3.800 ölü ve yaralı asker iken Rusların kaybı yaklaşık 7.000 civarındaydı (Belyayev,1956:195). Kostin'e göre Osmanlı birliklerinin kaybı 1.200 civarındaydı (Kostin,1990:62). Rus tarihçilere göre Rus askeri birliklerinin kendilerine verilen görevleri başarıyla tamamlamalarına karşın, komuta merkezindeki yetersizliğin ve alınan hatalı kararların bedelini ağır bir şekilde ödemişlerdi. Bölgenin yeterince taranmaması, cephane eksikliği, yetersiz yapılan saldırı planlaması, birlikler arasındaki iletişimsizlik, komutanların bireysel aldığı kararlar, Türklerin bölgedeki asker sayısı, cephanesi, hatta hangi mevkie konuştukları konusunda bile yapılan hatalar, Kridener ve Şakovski arasında emir komuta anlaşmazlığı, yine Kridener'in daha savaşın başında zafere olan güvensizliği, Rusları bu savaşta yenilgiye götüren başlıca sebeplerdi

(Belyayev,1956:200). Belyayev'e göre İkinci Plevne Savaşı'na zafer kazanmak için, saldırıların gece düzenlenmesi, savunmanın yoğun olmadığı bölgelerden saldırılması, süvarilerle ani saldırı yapılması gibi çok sayıda yöntem bulunuyordu (Belyayev,1956:195).

30 Temmuz 1877 gecesi hezimete uğrayan Ruslar, General Kridener'in geri çekilme emriyle, galibiyetten emin olarak geldikleri Plevne'yi kaçarcasına terk etmeye başlamışlardı. Orduya ilk olarak Bulgarene'ye çekilme emri verildi. Fakat Kridener'in bu geri çekilme emri büyük bozgun haline dönüştü. Karargahla iletişimi kesildiği için, her birlik kendisini kurtarmaya çalıştığı için büyük bir kargaşa yaşandı. Özellikle General Puzanov'un verdiği tutarsız emirler kargaşayı iyice artırmış ve ordu verilen emirlere uymadan korku içinde kaçmaya başlamıştı. Geri çekilme Zıştovi'ye kadar sürdü. Emir komuta zincirindeki bozulmayla panikleyen Rus askerleri bölgedeki Bulgar ahaliyle birlikte Tuna'yı geçmek için Zıştovi köprüsüne hücum etti. General Richter'in orduya "Türkler gelmiyor, duyulan haberler asılsız." duyurusuna aldırmadan, Tuna'yı geçmeye çalışan askerlerin bir kısmı nehrin sularında boğuldu (Süer,2004:241).

Bazı Türk kaynaklara göre, Rusların takip edilmemesinin sebebi Osman Paşa'nın İstanbul'dan aldığı emirlerdi. Rus yazar Belyayev'e göre ise bu karardaki asıl sebep Osman Paşa komutasındaki ordunun, ağır kayıplar vermesi ve askerlerinin tamamen moralsiz oluşuydu. Bu nedenle Osman Paşa Rus birliklerini takip etmemişti (Belyayev,1956:195).

4.4. Romanya'nın Fiilen Savaşa Katılması

Romanya, savaş başlamadan önce Rusya ile imzaladığı antlaşma sonucunda topraklarını Ruslara açarak Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişse de savaşın ilk gününden Rusların İkinci Plevne hezimetine kadar Tuna Nehri'ndeki Osmanlı sahillerini top ateşiyle taciz etmekle yetinmişti (Süer,2004:247).

Romanya Prensi Karl ile Rusya arasında yaşanan birtakım çıkar uyuşmazlıkları sebebiyle savaşın başında Romanya ordusu mevcut durumunu korumaya çalışmıştı. Osmanlı Devleti'nin savaşı kazanması durumunda bağımsızlıklarını kazanamayacağını bilen Romanya, İkinci Plevne yenilgisinden sonra II. Aleksandr'ın çağrısı üzerine Tuna'yı geçip harbe fiilen katılmaya karar verdi (Hülagü, 1993: 109).

Albay Gazenampf Romanya ordusunun savaşa katılması sürecini notlarında "Rumen ordusu yaklaşık 3.000 askerle Tuna'yı Korabiya'da geçmeye hazırlanıyor ve Plevne'yi

gözetleyen birliklerimize katılacak.” (Gazenkampf, 1908: 92) şeklinde notlarına kaydetmiştir.

Üç piyade ve bir süvari tümeniyle Plevne’ye hareket eden Prens Karl, II. Aleksandr tarafından geçici olarak Plevne ordusunun başkomutanlığına getirildi (Hülagü, 1993:109-110).

Osmanlı Devleti’nin izlediği Romanya siyaseti 93 Harbi’ndeki en büyük stratejik hatalardan biridir. Savaş başlamadan Rusların Romanya toprakları üzerinden geçecekleri açık şekilde görünmesine karşın Babıali, hiçbir önlem almamasının yanı sıra, bu konuda deneyimli komutanların ikazlarını da dikkate almamıştı.

4.5. Rus Ordusunun Lofça Saldırısı ve Üçüncü Plevne Savaşı (11 Eylül 1877)

Lofça ile Plevne arasında bulunan uzaklık 36 kilometreydi. En az Plevne kadar stratejik bir konumda olan Lofça, Şipka, Derbent ve Troyan gibi önemli Balkan geçitlerinin güzergahındaydı. Ruslar da Lofça alınmaksızın Plevne’de herhangi bir başarı alamayacaklarının bilincindeydiler. Osmanlı ordusu Lofça’nın bu öneminden dolayı Birinci Plevne Zaferi’nden sonra Lofça’yı ele geçirmişti (Talat, 1997: 13).

Lofça, Plevne'den Gabrova'ya ve Şipka Geçidine giden yolun üzerindeki başlıca şehirdi. Balkanlar üzerinden Troyan Geçidi yoluyla Filibe'ye ve Mikren yolu ile Plevne-Sofya karayolu üzerindeki Yablaniça'ya giden daha küçük yollar da buradan geçiyordu. Bu yüzden burası hatırı sayılır stratejik önemi bulunan bir noktaydı. Bele ve Tırnova Rus ilerleyişinin sol kanadı için ne kadar değerliyse Plevne ve Lofça da sağ kanadın savunulması için o kadar önemliydi (Greene,2018:324).

Ruslar için sürekli bir tehdit oluşturan Süleyman Paşa’nın, Şipka bölgesinde son saldırısının başarısızlıkla sonuçlanması onu artık müdafaada kalmak zorunda bıraktı. Bu durum Rusların Plevne’ye yapmayı planladıkları 3. saldırının önünü açmıştı. Bundan dolayı Ruslar Plevne hücumu için tek engel olarak gördükleri Lofça’ya saldırmak için harekete geçtiler (Süer,2004:348).

General Skobelev, 1 Eylül günü öğleden sonra saat ikide yaya olarak kasabanın doğusundaki sırta geldi ve Türklerin küçük bir kuvvetle işgal etmekte oldukları yolun kuzey kısmının bu bölümünden geri itti. General Skobelev, gece kendi mevkiini tahkim etmek ve 24 top için mevzi yapmak amacıyla bölgede çalışmalarını çok sıkı biçimde sürdürdü.

Siperlere 8 top yerleştirdi. Ertesi gün (2 Eylül) günün aydınlanması ile birlikte, bu toplar ile yolun güneyindeki sırtta bulunan Osmanlı bataryasına ateş amaya başladı. Bu taarruz ile Türk birliklerini oğleden sonra o sırtı boşaltmaya zorladı (Greene, 2018: 326). 64. Alay ile hemen sırtı işgal etti ve tekrar bütün gece yeni mevziini tahkim etmek ve 32 top için mevzi kurmak için uğraştı. General Skobelev'in gayretlerinin sonucu, General İmeretinski kuvvetlerinin büyük kısmı ile yaya olarak 2 Eylül günü oğleden sonra sırtta ulaştığında, O, kasabanın doğusundaki etrafa hâkim tepeyi ele geçirmişti. 24' yolun kuzeyindeki sırtta, 32'si güneyde olmak üzere 56 top için bütün mevziler hazırđı. Aynı gece toplar bu mevzilere piyade tarafından çekilip getirildi. Sekiz saatlik bir top ateşinden sonra, Osmanlı bataryaları tamamıyla susturuldu ve General Skobelev'e Kızıl Tepe'ye oğleden sonra saat ikide saldırı emri verildi. Bunu 11. Alay tarafından desteklenen 64. Alay ile yaptı. Aynı zamanda 2. Tümenin 1. Tugayı (5. ve 6. Alaylar) Kızıl Tepe'nin kuzeyindeki tepelere saldırmak için ilerledi. Top ateşi oylesine iyi idare edildi ki Osmanlı hatları bundan çok fazla zarar gördü ve ancak zayıf bir direnç gsterebildiler. Osma Nehri'nin doğusunda bulunan Osmanlı birinci hattındaki bütün kuvvetler saat üç itibarı ile geri çekilmişti (Greene, 2018: 327).

Kızıl Tepe'deki iki bataryanın yanında, kasabanın hemen ilerisinde karayolunda kurulmuş iki batarya daha vardı. Birlikler soluklanmak ve güçlerini yeniden toparlamak için dinlenirlerken bu dört batarya tabyaya karşı ateşlerini kesintisiz devam ettirdi. OĞleden sonra saat beş buçukta topçu bataryası tarafından başarılı bir Şekilde icra edilen topçu ateşinden sonra bütün birlikler cepheden ileri yürüyüşe başladılar. En sağdaki Piyade (Tüfek) Tugayı Plevne yolu istikametinde ilerlerken General Skobelev kasaba istikametinden ve 2. Tümenin 1. Tugayı da nehri geçerek ilerledi. Türkler bütün topularını geri çekip Mikren yolunu kullanarak geri çekildiler. Ancak piyadeleri Şiddetli bir ateşe devam edip Ruslara büyük kayıplar verdirdiler. Buna rağmen Ruslar ilerlemeye devam ettiler. Türkler esas tabya dışında geride hiçbir Şey bırakmayarak bütün siperlerini terk ettiler. O tabya ise üç tarafından kuşatılmış olmasına rağmen son neferine kadar ateş etmeyi sürdürdü. Sabah saat yedi civarında göğüs göğse bir mücadeleden sonra tabya düştü. Tabyadaki çatışmaların sonunda Rusların ve Türklerin l ve yaralıları siperlerin çevresindeki yarıklarda yaklaşık iki metrelik bir yığın meydana getirmişlerdi (Greene, 2018: 328).

Böylelikle Ruslar bütün mevzilere sahip olmuşlardı. Osmanlı ordusu ise Mikren'e doğru giden yolda bir araya gelerek, dağınık gruplar halinde geri çekiliyorlardı. Plevne'ye saldırı sırasında destek gerekliliğini oğgren General İmeretinski Türkleri Rus piyadesi ile

takip edemedi, ancak gün boyunca Plevne yolunu kontrol etmekte olan Kafkas Kazak Tugayını gönderdi ve onlar da yolda rastladıkları kaçakların yaklaşık 3.000 kişiyi öldürdüler (Greene, 2018: 328).

Svechin'e göre hem asker hem de mühimmat bakımından Türk ordusundan en az üç kat fazla olan Rus birliklerinin bu savaşta galip gelmesi şaşırtıcı değildi. (Svechin, 2016: 16)

Albay Gazenkampf da Lofça zaferinden şu şekilde bahsetmektedir:

“23 Ağustos Salı (4 Eylül)- Dün Lofça'nın ele geçirilmesiyle ilgili sevindirici bir haber aldık: Şu ana kadar alınan haberlerden savaşın sağduyu ve inançla yürütüldüğü aşikardır.” (Gazenkampf, 1908: 99).

Lofça'ya destek için yola koyulan Osman Paşa daha yoldayken buranın düşman tarafından ele geçirilmesi üzerine Plevne'ye dönmek zorunda kalmıştır.

2 Eylül'de, Rumen Prensi Karl, Zotov ile birlikte, Batı ordusunun komutasını ele aldı. Karl, Plevne'ye saldırmanın aksine kuşatmadan daha verimli sonuçlar alınacağını belirtse de Rus komutanların ısrarı üzerine saldırı planını kabul etmiştir. Rus ordusu Plevne'ye doğru üç noktadan saldırıya geçti. Sağ kanattan General Kridener emrindeki 9. Kolordu ve üç Romanya fırkası, sol kanattan General Skobelev emrindeki müfreze ile merkezden General Krilof emrinde 4. Kolordu'nun saldırıya geçmesi planlandı (Sertoğlu, 1954:16).

Saldırıda ittifak olan Rus-Romen orduları Osmanlı karşısında büyük sayısal üstünlüğe sahipti. Ruslar Birinci ve İkinci Plevne Savaşı'na nazaran daha düzenli ve saldırının yürütülmesi açısından daha kararlı olmalarına rağmen, Genov'a göre saldırıda sağ kanadın seçilmesi büyük hataydı (Genov,1979:138). Topçu bataryalarının iyi bir şekilde konuşlanması ve savaşta daha etkin kullanılması için saldırı için öğleden sonraki saatler seçilmişti.

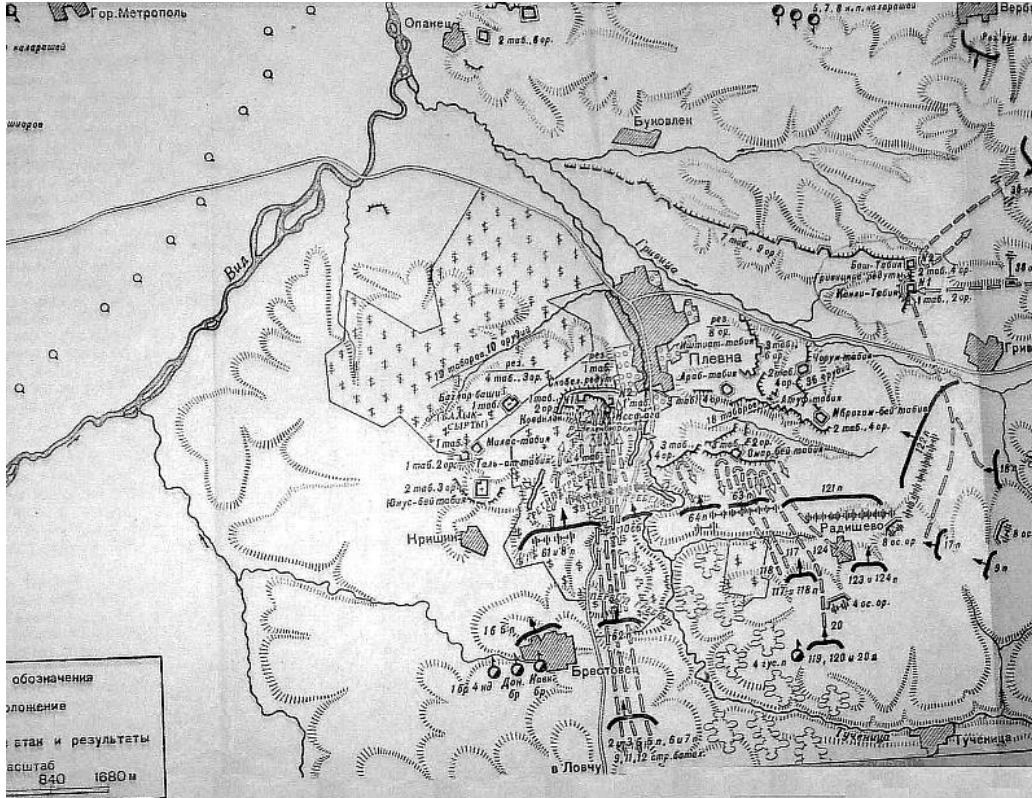
Plevne'ye yapılan ilk saldırılar püskürtüldü. Savaş deneyimi olmayan Romen askerler başarısızlığı kabul etmeyerek bir kez daha saldırı düzenledi ve yine hezimete uğradı. Her saldırı ve hezimetle yaklaşık 300 asker kaybettiler (Kolenkovskiy,1939:25).

Albay Timenev'in Ugliçeski ve Yaroslavski Alaylarının hataları sonucu merkezden devam eden savaş başarısız oldu. Deneyimsiz Romen ordusu ve merkezdeki birlikler aldıkları hezimetler üzerine Sol kanattan General Skobelev, Yunus Bey ve İsa Ağa

tabyalarına yöneldi fakat bu da hatalı bir seçimdi. Çapraz ateşte kalan Generalin birliği ağır kayıplar verdi (Greene, 2018: 330).

Üçüncü Plevne Muharebesinde Ruslar 32.000, Romenler ise 3.000 asker kaybetmişlerdir. Osmanlı ordusunun kaybı ise 3.000 kişiydi. Kostin'e göre yaklaşık üç aylık süre içerisinde Rus komutanları hiçbir şey öğrenmemiş, geçmişte yapılan hatalardan ders çıkarmamış ve bu hatalara yenilerini ekleyerek devam etmişlerdir (Kostin,1990:102).

Resim 4: Üçüncü Plevne Muharebesi (Belyayev,1956:175).

Plevne savaşlarında oldukça önemli yer tutan 12 Eylül savaşıyla, 100.000 kişilik Rus ordusu, kendisinden sayıca ve mühimmatça kıyaslanmayacak zayıflıktaki Osmanlı ordusu karşısında bir anda savunmaya mecbur kalmıştır. Bu dünya harp tarihinde eşine az rastlanmış bir olaydır (Talat, 1927: 68).

Bu muharebelerde Osman Paşa komutasındaki ordu yine hem saldırı hem de savunma niteliklerini başarıyla ortaya koymuştur. Özellikle bazı stratejik noktaların düşman eline geçmesine ve savaşın ilerleyen zamanlarında bazı kumandanlarını kaybetmelerine rağmen disiplinlerini bozmayarak zaferin kazanılmasında büyük rol oynamışlardır. Türk askeri için

Üçüncü Plevne Savaşı büyük bir zafer olarak tarihe geçmiştir. Bu zaferle Sultan II. Abdülhamid, Osman Paşa'ya gazilik unvanının yan sıra, Osmanlı nişanı, kılıç ve iki tane de donatılmış at hediye etmiştir (Yükselen, 2006: 120).

4.6. Plevne Kuşatması

Osman Paşa art arda aldığı Plevne zaferleriyle İstanbul'a iletişimini korumaya devam etti. Üçüncü Plevne Savaşı'na kadar şartlara göre erzak, cephanelik, asker desteği kendisine temin ediliyordu. Savunmayı güçlendirme yönünde adımlar atmaya devam eden Osman Paşa, 2 Ekim'de Sofya-Plevne karayolu üzerinde belirli aralıklarla topçu birlikleri olan tahkimatlar inşa etme çalışmasını başlattı. Bu topçu birlikleriyle birlikte, Rus süvari komutanlarının hareket alanları kısıtlandı ve Rus süvarileri karayoluna yaklaşamadı. Rus Tuna ordusu komutanı ve genel merkez, görevlendirilen komutanların yetersiz oluşunu bir kez daha gördü. Bu sebeple Batı Birliği Süvarilerinin komutası tek elde toplanarak General Gurko'ya verildi. Yine Zotov'un yerine Batı Birliği komutan yardımcılığına General E.İ.Totleben getirildi. Kırım Savaşı sırasında Sivastopol istihkamlarını yaparak büyük bir ün kazanan ve dönemin en iyi istihkam subayı olarak tanınan Totleben (Kirazlı-Hüsrevoğlu,1982: 149), Plevne önlerine gelerek bölge hakkında rapor hazırladı. Totleben'e göre şehir dört yandan kuşatılarak, Osman Paşa ve birliklerinin erzak ve cephane tedarik ettiği yolların derhal kesilmesi zaruriydi. Çar ve General Gurko da Plevne'nin ablukaya alınma fikrini sıcak karşıladılar. Bunun üzerine Plevne-Sofya karayolunda konuşlandırılmış Türk noktalarından birini ele geçirerek Plevne'nin ablukaya alınması kararlaştırıldı (Kirazlı-Hüsrevoğlu,1982: 150).

Bölgedeki Türk birliklerinin dağılışı ve nerelerde konuşlandırıldıkları hakkında net bilgi sahibi olmayan Totleben ve Gurko, Plevne'deki Osmanlı ordusunun 80 tabur, Sofya-Plevne yolunda ise 120 taburu olduğunu düşünüyorlardı. Ruslar ilk olarak, Plevne-Orhaniye telgraf hattını kesti. Daha sonra da süvari birlikleriyle Plevne-Sofya Yolu'nu kapatarak planlanan ablukaya başlandı (Belyayev,1956:290).

Osman Paşa, Rusların aldıkları yenilgilere rağmen Plevne'ye ne olursa olsun saldırılarına devam edeceklerinin farkındaydı. Kazanılan üçüncü zaferden sonra İstanbul'a Plevne'den çekilmek mecburiyetinden bahsetti. Savaş devam ettikçe, erzak, cephane, asker desteğinin kesileceği endişesinde bulunan Osman Paşa, İstanbul'dan kış

gelmeden orduyu Orhaniye ve Lukovid taraflarına çekmek için izin istese de bu isteği reddedildi (Sedes, 1936: 251).

Büyük Dubnik'ten sonra 28 Ekim'de Teliş'i de ele geçiren Rus ordusu, Plevne-Orhaniye Yolu'nu tamamıyla kontrol altına aldı. Ruslar Plevne çevresini her taraftan sararak, zaman zaman top atışlarıyla tehdit ettikleri Plevne'de bulunan Türk ordusunu kötü hava koşulları, açlık ve hastalığın da etkileyeceğini bilerek beklemeye başlamışlardı.

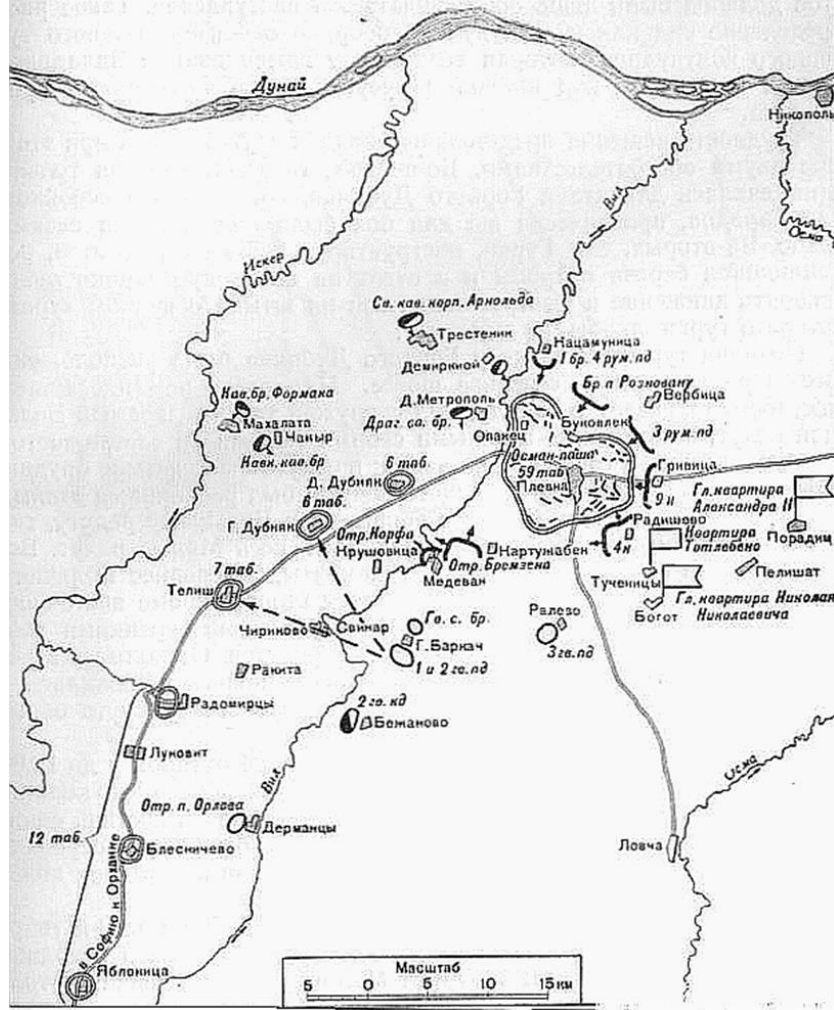
Ruslar, Yeşiltepeliler bölgesini işgal ettikten sonra 12 Kasım 1877 tarihinde Grandük Nikola tarafından Osman Paşa'ya Fransızca bir mektup yazılarak teslim ol çağrısında bulunmuşlardı. Osman Paşa büyük cesaret örneği göstererek bu teklifi reddetti ve bugüne kadar vatan uğruna savaştıklarını belirtip, kanının son damlarına kadar bu savaşa devam edeceğini yazdığı mektupla Grandüke iletmiştir (Senai,1899:33).

Albay Gazenkampf gönderilen teslim olma mektubunun notlarında şu şekilde anlatmaktadır: “Artamonov ve Makev (tercüman) bizi saat 3'te aldılar. Osman Paşa, Grandük'ten Nelidov'un kaleme aldığı ve içinde bulunduğu durumun umutsuzluğunu anlatan ve Plevne'yi almak için hiçbir çaba ve fedakarlıktan vazgeçmeyeceğine dair güvenceyi kabul etmesini isteyen bir mektup aldı. Grandük, gereksiz kan dökülmesini önlemek için Osman Paşa'ya teslim olmayı teklif etti. Aynı zamanda, Osman Paşa'nın ve ordusunun parlak cesaretine hürmet olarak teslimiyet şartlarının kendisi için şerefli olacağını teahhüt ediyordu” (Gazenkampf, 1908: 168).

Gazenkampf gönderilen teslim olma mektubuyla Rusların gerçek amaçlarını şu şekilde ifade etmektedir: “Osman Paşa'nın rızasıyla teslim olacağını kimse ciddi olarak beklemiyordu. Mektubun içeriği hakkındaki söylentilerin yavaş yavaş Plevne'deki ordu arasında yayılacağı umuduyla askerlerin moralini bozmak için yazılmıştı. Asker kaçakları, Plevne'de teslim olma konuşmalarının başladığını ve iki paşanın teslim olmaya pek sıcak bakmadıklarını, Osman Paşa'nın kendisinin de bunu istemediğini söylüyorlardı.” (Gazenkampf, 1908: 169).

General Totleben kuşatma devam ederken herhangi bir taarruz fikrine karşıydı. General Skobelev, 14 Kasım'da General Totleben'in emirlerinin dışına çıkarak Plevne üzerine son hücumu gerçekleştirdi ve Yunus Bey Tabyası ve Talat Bey Tabyası önlerinde yapılan savaşta Rus birlikleri geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu saldırı sonucunda 400 askerini kaybeden Skobelev bir daha herhangi bir saldırı girişiminde bulunmadı (Von Herbert,1944 :239).

Resim 5: Batı Müfrezesinin 24 Ekim 1877'deki Konumu ve Plevne Ablukasının tamamlanması (Belyayev, 1956:120).

General Totleben keşif amaçlı cephelerde ceset değişimi bahanesiyle Plevne istihkamlarını ve Osman Paşa'yı yakından görmek istiyordu. Gazenkampf yaşanan bu durumdan savaş notlarında şu şekilde bahsetmektedir: “Yarımdan sonra Totleben ile Plevne yakınlarına gittiğimizde, Tercüman Makev'i yanımıza alıp, aramızda kalan ölülerimizin cesetlerini temizleyip gömme konusunda anlaşma bahanesiyle ateşkes olarak Osman Paşa'yı ve Son saldırılar sonrası Türk mevzilerini görelim. Makev, Türkiye’de 5 yıl yaşadı, herkesi tanıyor ve herkes de onu seviyor. Türklerle nasıl konuşulacağını çok iyi biliyor.” (Gazenkampf, 1908: 130).

Gazenkampf, Rusların ceset değişimi konusunda Türk tarafıyla olan diyalogunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Görüşmelere Osman Paşa sağlık sebeplerinden dolayı gelemedi. Ne gerekiyorsa Tevfik Bey’e iletebileceğimizi söylediler. Osman Paşa’yı görme yönündeki gizli amacımıza ulaşamadık. Ama ceset değişimi konusu konuşuldu. Osman Paşa’ya geçmiş olsun dileklerimizi ilettik. Tevfik Paşa, ceset değişimi isteğimiz karşısında şu cevabı verdi:

“-Bu sorunu neden 3 hafta önce ortaya atmadınız. Bu biraz şüphe uyandırıyor. Cesetler savunmamızın konuşlandığı bölgeye yakın bulunmaktadır. Bu isteği karşılırsak bizde olup biteni görebileceksiniz. Böylesine bir özel durumu çıkarlarınız için kullandığımız için size teessüf ederim. Size bir öneride bulunacağım. Saat ve gün belirtip ateşkes edip cesetleri gömebiliriz. Hatta sizin cesetleri de sizin dini inancınıza göre Bulgar din adamlarıyla defnedebiliriz.”

-Size kesinlikle hak veriyoruz.

Tevfik Paşa, bir soruyla konuyu değiştirmek istedi:

-Bu sorum için beni bağışlayın. Siz şu an şehri bombalamaktasınız. Fakat şehirde askerimiz bulunmamaktadır. Bütün askerler kamplarda ve siper arkasındalar. Şehir merkezinde yaralılar, hastalar ve Bulgar aileler var. Bulgar ailelerin evlerine hastalar yerleştirildi. Dolayısıyla siz askerleri değil, yaralı ve hastaları hatta masum Bulgar aileleri bombalıyorsunuz.

-Bu konuda cevap veremem diyerek temsilciler arasında görüşme sonlandırıldı (Gazenkampf, 1908: 140).

Gazenkampf notlarında kuşatma esnasında yakalanan esirlerin sorgusundan Plevne’deki durumdan bahsetmektedir. “Akşam yemeğinden sonra yakalanan ve kaçan Türkler sorgulandı. Hepsi aynı şeyi söylüyordu: Şehirde çok sayıda hasta insan olmasına karşın yeterince ilaç bulunmuyordu. Yiyecekleri yetersizdi ve koşullar çok kötüydü. Botlar ve giysiler yıpranmıştı. Kalın giysi ve ayakkabı hiç yoktu. Halkın büyük bölümü gerçekten de yalınayak ve sefalet içindeydi.” (Gazenkampf, 1908: 134).

Bir başka esir sorgusundan bahseden Gazenkampf “Gün boyu tutukluların sorgusu devam ediyor. Plevne'den kaçan bir Türk subayı da yakalandı. Orada çok zor durumda olduklarını ve bombardımanın birliklere ve yerleşik halka büyük zarar verdiğini belirtti. Osman Paşa birliklerinde mermilerde öyle bir eksiklik var ki, batarya komutanlarının emirsiz ateş etmeleri ölüm pahasına yasak. Osman Paşa ve askerleri çaresizlik içindeler, özel emir olmaksızın saldırgan eylemleri de yasakladı. Ama Paşa kesinlikle teslim olmak hakkında bir şey duymak istemiyor.” diye notlarına devam etmiştir (Gazenkampf, 1908: 154).

4.7. Huruç Harekâtı (10 Aralık 1877)

Rusların Plevne’yi kuşatmasıyla birlikte yaşanan erzak ve mühimmat sıkıntısı, zorlu kış şartları, mevcut hayvanların yetersiz beslenmeden telef olması, yaralı ve hastalara ilaç yetersizliği, hatta ısınmak ve yemek pişirilmesi için bile odun bulunamaması gibi sorunlar Osman Paşa’nın önünde iki seçenek bırakmıştı. Ya orduya birlikte teslim olacaktı ya da son bir şans olarak huruç (yarma) denemesiyle düşman tarafından kuşatılan Plevne’den çıkış yapacaktı. Gelen yardımların kesilmesi neticesinde zor durumda kalan Osman Paşa, Plevne’deki birliklerin bulunduğu çaresiz durumunu da göz önünde bulundurarak, aç kalıp teslim olmak yerine, sonuçta ölmek ölüm bile olsa yarma hareketinde bulunmaya karar verdi.

10 Aralık 1877’de Osman Paşa, emrindeki 40.000 kişilik ordusunu ikiye böldü. 20.000 kişilik ilk birlik saldırarak kuşatma hattını yarmaya çalışırken, geride kalan ordu iki saat sonra ilk birliğe destek olacaktı. (Hülagü, 1993: 145). İlk başarılı saldırıdan sonra Romanya birliklerinin desteğe gelmesiyle, Osman Paşa ordusu, kendilerine nazaran sayıca daha fazla olan Rus-Romen birlikleri karşısında geri çekilmek zorunda kaldı. Osman Paşa bu saldırı esnasında isabet eden bir şarapnel parçasıyla sol ayağından yaralanmış ve atı da ölmüştü. (Hülagü1993: 147). Böylece direnme imkânı kalmamıştı. Emrindeki tümen ve tugay komutanlarının teslim olunması yönünde fikir beyan etmeleriyle Osman Paşa teslim olma emrini vermiştir (Talat, 1997: 118). Yaralanan Osman Paşa o güne kadar şerefle kullanmış olduğu ve daha sonra tekrar kendisine Grandük tarafından iade edilecek olan kılıcını çıkararak teslimiyetin simgesi olarak General Gnatski’ye verdi. Bu 145 günlük tarihi direniş artık sona ermişti. Dünyada yankı uyandıran Gazi Osman Paşa komutasındaki Plevne Ordusunun direnişi imkansız başarılar adını tarihe yazılmış ve görevini tamamlamıştı (Albay Talat, 1997:118).

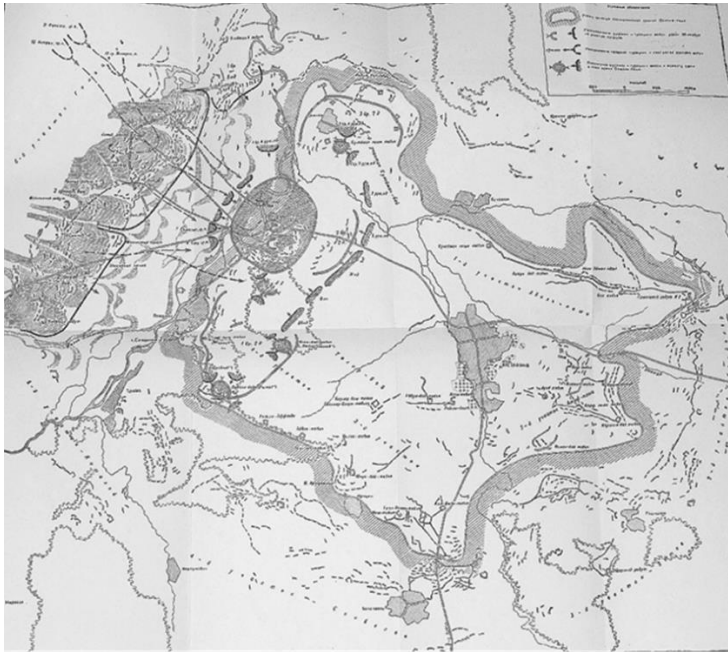
Gazeteci Nermiroviç Danchenko, Osman Paşa’nın huruç harekâtı öncesi şahit olduğu bir olaydan notlarında şu şekilde bahsetmektedir; “8 Aralık sabahı Plevne’den kaçıp Karakolumuza sığınan Osmanlı ordusunda darbukacı olarak görev yaptığını iddia eden Sofyalı Bojil Geşov, elinde önemli bilgilerin olduğunu ve bir an önce yetkili birisiyle görüşmek istediğini söyledi. Öğlen saat 14:00 da karargâh başkanı Yarbay Kuropatkin ile görüştürüldü.” (Danchenko, 1978: 2). Danchenko bu görüşmenin içeriğini olduğu gibi notlarına kaydetmiştir: “Geşov, 4 ay önce Türk ordusuna katıldığını belirterek, 3 aydır Plevne’de bulunduğunu söyledi. Görev aldığı tabyada 400 asker bulunduğunu, bunlardan

200 kişinin her gece nöbet değiştirdiğini belirtti. Üç gün önce Osman Paşa tarafından verilen emirle “Ruslar bize Vidin’in yolunu açacak biz Vidin’e, Ruslar Plevne’ye gelecek” denildi. Herkese 200 gr. ekmek dağıtıldı. Yaralılarımızı Ruslara bırakıyoruz. Sadece yürüyebilecek durumda olanlar bizimle devam edecek. Kalanlara 3 adet kurutulmuş ekmek bırakılacak denildi.” (Danchenko, 1978: 3).

Plevne’deki Osman Birlikleri hakkında çeşitli istihbaratı ve huruç hareketini önceden istihbaratını düşmana ileten Geşov, Rusları daha temkinli olmaya çağırıldı.

Danchenko bu istihbaratın önemini vurgulayarak notlarına şu şekilde devam etmektedir: “Geşov’un bize getirdiği bilgiler son derece önemliydi. Bu bilgiler hemen Totlebene iletildi ve bölgedeki askeri birliklerin olası bir taarruza hazırlıklı olması emri verildi (Danchenko, 1978: 3).

Resim 6: 10 Aralık 1877'ye kadar Plevne yakınlarındaki Rus ve Türk tahkimatları ve Osman Paşa'nın ordusunu huruç harekâtı (Belyayev, 1956:195).

Danchenko, “Çelik Adam” diye tabir ettiği Osman Paşa ve Plevne’deki son anlarının 28 Kasım günü yolunu kaybederek yakalanan bir Türk askerin esir alınmasıyla, bu askerin konuşmalarını notlarına yazmıştır. “8 Aralık’tan itibaren Osman Paşa karşı saldırıya geçme hazırlıklarına başlamıştı. Erzak yetersizliği bu kararı almasındaki en önemli faktördü.

Gerçekten de askerler son ekmeğe kadar dayanmışlardı. Ordu mısır, kaynatılmış arpa tohumları ve buğdayla besleniyordu. Türk sağlıkçılar Plevne'den kaçmıştı. Hasta ve yaralılar Bulgar evlerine yerleştirilmişti. Yeterli bakım ve ilaçlar olmadığından genelde ölüyorlardı. Bu hastaların çoğu açlıktan ölmüştü. Osman Paşa Bulgar halka pek güvenmiyordu. Söylenene göre Osman Paşa üç dört-gün aralıksız uyumuyordu. Osman Paşa, Tevfik Paşa ile birlikte şehir merkezinde oturuyordu. Paşa iki günde bir evine geliyor, genelde ön cephedeki çadırdıydı. Askerleriyle birlikte yaşıyordu ve hatta kötü hava koşullarında asker toprak siperlere sığınırken, Osman Paşa çadırını terk etmiyordu.” (Danченко, 1978: 6).

Belyayev'e göre, Ruslar açısından Osman Paşa ve askerlerinin teslim olmasının büyük önemi vardı. Türkler en iyi saha ordularından birini yitirmişti. Bu yenilgiyle Osmanlı Balkanlardaki kuvvetlerinin sayısının büyük bölümünü kaybetmişti. Türklerin bu kaybı karşılaması mümkün değildi. Osman Paşa ve askerlerinin teslim olması ve esir düşmesi, Türk asker ve halkının moralini bozacaktı (Belyayev,1956:310).

4.8. Osman Paşa'nın Esaret Günleri

General Skobelev savaşın bitmesiyle Fransızca bir mektupla Osman Paşa'yla görüşmek isteğini Türk saflarına ilettili. Bu talep üzerine Tevfik Paşa, Rus askerlere doğru ilerleyeyip onlara Fransızca olarak; “Osman Paşa ayağından yaralandı” dedi. General Skobelev Tevfik Paşa'ya; “umarım ki paşanın yarası ağır değildir” cevabını verdi. Bunun üzerine Tevfik Paşa, General Ganetski'ye Türk Ordusu'nun teslim olduğunu haber ederken, Osman Paşa'nın yaralı durumda olması sebebiyle, onun bulunduğu barakaya gelmesini rica etmişti. Köprüye gelen Ganetski, tedbir amaçlı olarak barakaya önce General Stokov'un gitmesini emrini verdi (Furieux, 2005: 264). Genç General Stokov aldığı bu emir üzerine barakaya girdi. Oda ocakta yanan ateşin dumanıyla dolmuştu ve Stokov iki ufak pencereden giren ışığın altında Gazi Osman Paşa'yı gördü. Paşa tahta bir sıraya oturmuş, yaralı bacağını boş bir cephanesinin üzerine uzatmıştı. Osman Paşa'nın doktoru Hasip Bey, ayağını tedavi ediyordu. Paşanın yüzü soluk ve kaşları çatıktı (Furieux, 2005: 265).

Osman Paşa'yı, 10 Aralık 1877 akşamı, içinde bulunduğu barakada, General Ganecki, Katalai ve Çernat ziyaret etti (Furieux, 2005: 265). Osman Paşa ertesi gün saat ikide gönderilen bir arabayla Plevne'ye götürüldü. Oraya giderken yolda Grandük Nikola ile Romanya prensi tarafından karşılandı. Nikola, gösterdiği harikulade savunma dolayısıyla paşanın elini sıktı ve güzel sözler söyledi. Bunu müteakip Romanya prensi de sıkmak için

elini paşaya uzattığında, paşa elini vermedi ve reddetti. Çünkü, Osman Paşa'ya göre, Romanya prensi Osmanlı İmparatorluğu'na ihanet etmiş asi bir kimseydi.

Bu karşılaşma sırasında, çevrede bulunan diğer Rus komutan ve subayları Osman Paşa'yı, "Bravo! Bravo!" diye haykırarak alkışlıyorlar ve tüm askerler selam vaziyetinde duruyorlardı.

Osman Paşa'yı Plevne'de götürdükleri evin etrafına, Grandük Nikola'nın emri esasları dahilinde saygı birliği yerleştirildi. Her ne tertip ve düzen alınırsa alınsın, ev ne kadar görkemli olursa olsun gerçekte burası üzüntü içinde olan büyük askerin sanki tabutuydu. Onu sürekli olarak sıkmakta ve boğmaktaydı.

Ertesi gün takdim edildiği Çar II. Aleksandr, paşaya, tarihe geçen ve bütün dünyada büyük yankılar yapan şu sözleri söylemişti: "Güzel savunmanızdan dolayı sizi tebrik ederim. Bu savaşmanız askeri tarihin en güzel olaylarından birisi olmuştur..." (Furneau, 2005: 267).

Resim 7. Osman Paşa ile Çar II. Aleksandr'ın karşılaşması (Red'Action 2017: 3).

Gazi Osman Paşa'nın kılıcını da iade eden çar, yarasının tedavisinde özen gösterilmesini emretti ve Osman Paşa'nın doktoru Hasip Beyin de yanında kalmasına müsaade etti. Daha sonra Osman Paşa, Zıştovi ve Bükreş yoluyla Rusya'nın Harkov şehrine gönderildi. Orada birkaç ay kaldı. Burada, düşmanın bile saygı duyduğu Osman Paşa, ender

rastlanan bir muamele, ikram ve itibar gördü. Harkov'da çarın özel misafiri oldu. En yüksek sosyetelerde ağırlandı.

O tarihte seraskerlik (başkomutanlık) makamında bulunan Rauf Paşa özel görevle Petersburg'a gönderildi. Rauf Paşa'nın görevlerinden biri de Osman Paşa'nın İstanbul'a dönmesine müsaade edilmesi için çara ricada bulunmaktı. Rauf Paşa'nın ricası imparator (çar) tarafından kabul edildi. Rauf Paşa'nın İstanbul'a dönüşünden kısa bir süre sonra Mart 1878 başında, Osman Paşa da İstanbul'a geldi.

Osman Paşa, İstanbul'a gelişinde, halk tarafından coşku ile karşılandı. Kendisine saraydan tahsis edilen araba ile doğruca saraya gitti. Padişah tarafından çok görkemli bir şekilde kabul gördü. Yemeğe davet edildi. Yemekten sonra, padişahın takdirlerini ifade eden güzel bir altın kılıç ve bir sırmalı Osmanlı nişanı da verildi. Hassa müşirliği (Hassa mareşalliği) makamına atandı. Yedi yıl kadar seraskerlikte (başkomutanlıkta) bulundu. Daha sonra Padişah II. Abdülhamit, Gazi Osman Paşa'yı mabeyn müşavirliğine (saray mareşalliğine) getirdi (Furieux, 2005: 270).

Osman Paşa'nın tersine bir kadere maruz kalan kahraman ordusu, Plevne'de tutsak bulunuyordu. Bu kahramanlar Plevne düştükten bir hafta sonra Rusya'ya sevk edildi. Ruslar kara kış ortasında ellerine düşen bu aç ve perişan insan kitleleri için hiçbir şey yapmadılar. Plevne'yi aylarca savunan bu ordu, en hunharca işkenceye tabi tutuldular. Bu olaylara şahit olan İngiliz Ressam Frederic Villiers, yürüyüşün gördüğü en feci sahne olduğunu söyleyerek, "Türk esirlerinin ölüm yürüyüşü" adlı bir resim çizmişti.

Kışın şiddetini arttırmasıyla Türk tutsakları dondurucu soğuk altında yaya olarak yollara düşürülmüşlerdir. Çoğunun üstü başı parça parça ve ayakları çıplaktı. Plevne ile Bükreş arasında 5000 Türk öldü. Plevne'den yola çıkan 40.000 kişiden 15.000'i Rusya'ya gidebildi. Bu 15.000'den de ancak 12.000'i savaştan sonra yurtlarına döndü (Uçar, 1978: 144).

4.9. 1877-1878 Türk- Rus Savaşına Katılan Çeşitli Askerler, Savaş Muhabirleri, Ressamlar ve Rahiplerin Savaşla ve Bulgarlarla İlgili Gözlemleri

1877-1878 Rus-Türk Savaşı'nın tarihi hakkında önemli bir dizi kaynaklar arasında bulunan subay, ressam, gazeteci gibi savaşa katılanların anı, hatırat, notları kadar bölgede orduya destek için savaşa katılan din adamlarının kaleme aldıkları hatıratlar ve mektuplar da

bölge halkı hakkında ilginç ve önemli bilgiler içerilmektedir. Bu noktada öncelikle 3. Grenadier Tümeni Komutanlığı ve 9. Sibirya Grenadier Alayında bulunan Vakha Vasilyevich Guryev'in (1830-1890) kaleme aldığı "1877-1878 Savaş Sürecinde Bir Rahibin Mektupları" son derece kıymetlidir. Yine 1877-1878 Rus-Türk savaşının 130. yıldönümü münasebetiyle 2007'de yeniden yayınlanan "Mektuplar" çalışmasına ek olarak, 2. Grenadier Tümeni 8. Moskova Grenadier Alayında savaşa katılan Rahip Anton Andreevich Lebedev ve 14. Piyade Tümeni Komutanlığı ve 56. Zhytomyr Piyade Alayı ile savaşa katılan Başrahip Alexander Ioannovich Tsitovich'in hatıraları da dikkat çekicidir.

Bu rahiplerin isimleri, "Askeri Bakanlığın Yüzüncü Yıldönümü" yıldönümü baskısında yayınlanan ödül listelerinde yer almaktadır. En yüksek ve en onurlu ödül A. I. Tsitovich'e "9-14 Ağustos 1877 tarihleri arasında Şıpka'nın savunmasındaki başarılarından dolayı verildi. Yine savaşa katılıp gösterdikleri üstün hizmetlerden dolayı V.V. Guryev "Kutsal Anna" 2. dereceli kılıcı, A. A. Lebedev de Kutsal Anna 3. derece ödülü ile mükafatlandırılmıştır. Rus literatürde bu rahiplerle ilgili V.V. Guryev dışında çok sınırlı bilgi mevcuttur. Guryev'in yazarlık yeteneği sayesinde biyografik verileri devrim öncesi birçok referans yayının sayfalarında yer almıştır.

Savaş katıldıkları süreçteki yaşadıkları zorluklarla kaleme aldıkları notlar, bu rahiplerin bizlere o dönemdeki bölgede bulunan Bulgar nüfusunun yaşamının daha parlak ve daha hacimli bir panoramasını zihnimize yeniden yaratmamızı sağlıyor. Alexander Ioannovich Tsitovich 56. Zhytomyr Piyade Alayı ile birlikte birçok savaşa katıldı: 15 Haziran 1877'de Tuna'yı geçerek Şıpka ve Rodosto'ya ulaştı. Daha sonra 19. Kostroma Piyade Alayı ile 8 Temmuz'da Plevne muharebelerinde yer aldı. Rahip Anton Andreevich Lebedev ve Vakha Vasilyevich Guryev'in Plevne şehrinin kuşatılması ver düşüşüne kadar savaşta yer almıştır.

Rus-Türk savaşı hakkında askeri rahiplerin yayınlanmış materyalleri Balkanların doğası, köyler, şehirler ve manzaraları, Bulgarlar, Türkler ve Rumlar, Ortodoks Kilisesi, kilise hizmeti ve gelenekleri hakkında değerli bilgiler içerir. Vakha Vasilyevich, yaşadığı zorluklarına rağmen, hayranlıkla bahsettiği Bulgaristan hakkında birçok izlenim bırakmıştır. Rahipler, Dubnyak yakınlarındaki zaferinden sonra (12 Ekim 1877), Kuzey Bulgaristan'ın mükemmel tarlaları ve otlakları olan en zengin tahıl ambarı olduğunu vurgulayarak, Tuna'dan Balkanlara Türk nüfusu korkunç bir panik içinde kaçmaya başladığında, ekmeklerinin ve samanlarının yok edilmesini düşünmeden, Vid'den İskır'a ve oradan

Sırbistan sınırına kadar büyük bir alan, "tüm tahıl hazineleriyle" Rus ordusunun eline geçtiğini ve İskir'in çayırlarında binlerce tahıl ambarlarının bulunduğunu, bütün tarlalarda, bütün köylerde, Türklerin büyük buğday ve arpa yığınları bıraktığından bahseder (Forolova, 2020: 30).

Vakha'ya göre "Bulgar sığırları Rusların Karadeniz'e yakın bölgelerdeki gibi mükemmel, "iyi beslenmiş ve gerçek bir bozkır hayvanlarıydı." Bu sayede Rus ordusunun ete ihtiyacı yoktu: "Her alay konvoyu için başka bir öküz konvoyu bulunuyordu" (Gurev, 2007: 42).

Ekim 1877'nin başında Plevne'ye giden 2. ve 3. Grenadier Tümenleri Tuna'yı geçtiler. Yıkık Türk köyleri, küller içinde başıboş köpek sürüleri, mısır ve bozkırlarda kesilmemiş otlar ile işlenmemiş geniş tarlalar bulunuyordu. Bölgede Türk köylerine nazaran sadece Bulgar köyleri ayakta kalmıştı ve iyi durumdaydı. Anton Lebedev, halka Türk köylerini kimin yaktığını ve harap ettiğini sorduğunda, Bulgarlar bu durumun sorumlularının Rus birlikleri ve Türkler olduğunu söylediler. Notlarında Lebedev bu cevap karşısında şüphelendiğini açıklamıştır. Çünkü rahibe göre, daha Rus birliklerinin bölgeye ulaşmadan Türk köyleri yağmalanmıştı. Lebedev'e göre Türklerin terk ettiği evlere Hristiyan Bulgarlar gelerek haçla işaretleyip güzel evleri sahiplenip yerleşiyorlardı. Rahip Lebedev bu olaya Plevne'de bizzat tanık oldu. Notlarında "*Plevne direnirken, içinde neredeyse tek bir Bulgar görünmüyordu; ama düşman şehri terk eder etmez her taraftan "kardeşler" akın etti ve en iyi Türk evlerini işgal ettiler*" diye bahsetmektedir. Anton Lebedev'e göre Bulgar halkın Türk köylerini yağmalamasının temel sebebi bölgedeki Hristiyan Bulgarların Türklere göre daha zor şartlarda yaşamasıydı (Lebedev, 1878: 7).

Tuna'dan Plevne'ye hareket eden Grenadier Tümenleri Bulgarlar tarafından düşmanca karşılandı. Rahip Vakha Vasilyevich'e göre bu düşmanlığın nedeni birkaç ay boyunca hemen hemen her gün ve binlerce Rus ve Rumen askerinin Bulgar yerleşim yerlerinden geçmesi ve acımasızca Bulgarları soymasıydı. Ama ona göre böyle şeyler normaldi; çünkü zorlu savaş şartlarında her şey kontrol altına alınamazdı. Rahibe göre Rus ordusunun subaylarının, askerleri yağma yapmamaları konusunda uyardıklarını vurgulayarak, askeri rahipler vaazlarda sürekli olarak erlere Bulgarlarla dostane, barış içinde yaşamak, gücenmemek, alınan şeyin bedelini ödemek, sarhoş olmamak, ihtiyatlı olmak ve görev yerlerinde ihtiyatlı olmak vb. gibi konularda bilgi vermekteydiler (Chitovic, 1878: 147).

Rahip Vakha Vasilyevich Guryev'in mektuplarında, 18 Ekim 1877'de gerçekleşen vahşi katliamda sadece bir yağma vakasından öte Bulgaristan'ın Ovchaya Mogila köyünde uçan kuş bile kalmadığını belirtiyor. Burada yaşanan bir olaydan bahseden Vakha, Rus sağlık personeline ait askerlerin karşılaştığı Türk köyünde bir kadının tencerelerini zorla almaya çalışılırken, kadının çıplığının yetkililer tarafından duyulması sonucunda eşyaların geri verildiğini aktarmaktadır. Yine sağlık personelinin hizmet ve ahlaki durumlarının yetersiz olduğunu vurgulayarak, yaralılara ve hastalara karşı kaba, dikkatsiz ve katı kalpli olduklarını, sürekli olarak resmi görevlerini eksik yaptıklarından şikâyet ediyordu (Guryev, 2007: 27). Yine aynı konuda Vakha notlarında, tümen revirinde “askeri departmanın tüm bölümlerinin katı bir disiplinin bulunmadığına ve alt kademelerde “keyfilik, hatta kibir”e yol açan bariz suistimallerin cezasız kalacağına dikkat çekiyordu. Sarhoşluk, kavgalar, karşılıklı hırsızlık ve hatta yağmalara yol açıldığını vurgulamaktadır. Bu duruma örnek olarak; “Bir kilise önünden bir leğen, bir kilim, çaydanlıklar ve paspaslar çaldılar. Hiçbir şeyi bırakmadılar” dedi (Stoyanov, 2020: 31).

Rahip Vakha notlarında Kazanlık'ta revir görevlileri, yaralıların Kızılhaç'tan aldığı yeni iç çamaşırları, formaları, şapkaları, çorapları pazarda satmaya başladığını ve yakalandığından bahsetmektedir. Rus birliklerinde yağmalamayı önleme ve bastırma önlemlerinin çok çeşitli olduğu vurgulayan Rahip Vakha, komutanlık tarafından ele geçirilen şehirlere askerlerin yalnız başına girmesini yasakladıklarını belirtmiştir (Forolova, 2020: 34).

General Gurko, “savaşçı olmayan rütbelerin, özellikle de gönüllülerin, yağma, sarhoşluk ve kabadayılığa diğerlerinden daha yatkın olduğunu fark ederek, birliklerin komutanlarına, bu durumu önlenmesi için bedensel ceza uygulanmasına izin verdi. Ulan Alayında 8 Ağustos 1877'de, yağmalayanların ölümle cezalandırılacağını belirten bir emir, savaş alanında orduya okundu. Ancak, 3. Grenadier Bölümü'nün tümen revirinde, daha önce belirtildiği gibi, ciddi bir disiplin gevşemesine izin verildi ve bu çok olumsuz sonuçlara yol açtı (Forolova, 2020: 34).

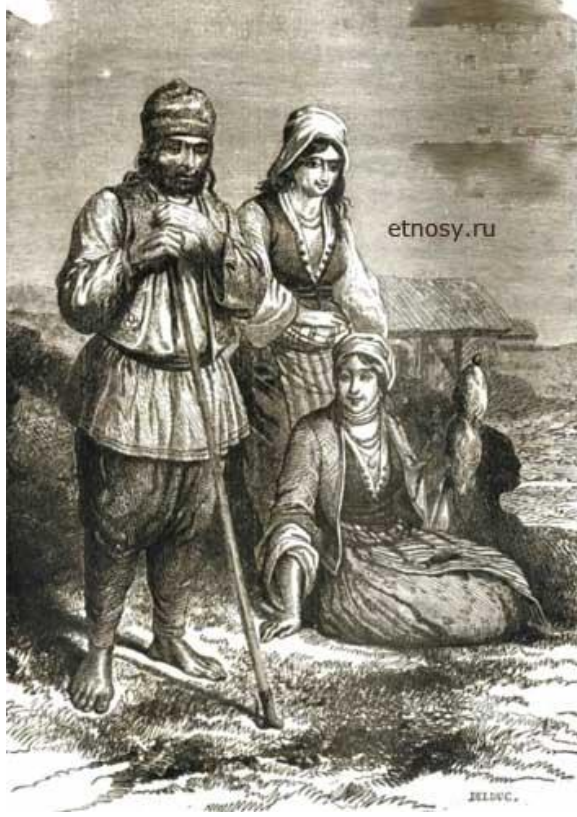
Rahip Anton, Bulgarlar ve Ruslar arasındaki ilişkide bu sorun (yani Bulgarların misafirperverliği) hakkında biraz farklı bir görüşe sahipti. Rahip Anton, “Bulgarların dış görünüşünden ve yaşamlarının durumundan, aralarında aşırı yoksulluğun hüküm sürdüğü sonucuna varılabilir” diye yazmıştır. Ama aslında, ona göre buradaki insanlar hiç de o kadar fakir değillerdi. Bulgarların toprak sıkıntısı yaşamadıkları, her ailede "bol miktarda" arazisi

olduğundan bahsederken, ayrıca toprakların çok verimli, çayırların lüks olduğunu, Bulgar köylülerin koyun, koç, keçi ve öküz sürüleri olduğunu vurgulamıştır. Bulgar köylüler bu zenginliklerini Rus askerlerden saklamaya çalıştıklarını belirten Rahip Anton “Ruslar sığır, tavuk ya da yumurta almak için Bulgarlara başvurduklarında aynı şeyi duyuyorlardı: “Bulgarlar yok kardeş” cevabını veriyorlardı. Anton, Bulgarların bu zenginliklerinin sırlarını kimseye söylemediklerinin altını çizmiştir. Anton, Bulgar’ların “eski efendisi (Osmanlı) şiddetli talepleriyle Bulgar’ı gizliliğe alıstırdığı için bazı yaşamak için temel gereksinimleri” söylemekten korktuğuna inanıyordu. Yine Rahip “Ancak Bulgarlar, Rusların “soyguncu” olmadığına ve parasız hiçbir şey almadıklarına ikna olduklarında, “bize bir şey göstermeye başladılar ve açgözlülükle altınlarımıza koştular” şeklinde notlar tutmuştur. Ayrıca “sık sık bir Bulgar, Rus alıcı için bunun kesinlikle gerekli olduğunu gördüyse, fiyatı önemli ölçüde artırmaya ve "Rus'tan fahiş fiyatlarla almaya çalıştı.” diye kaydetmiştir (Lebedev, 1878: 12).

Rahip Anton ayrıca “Bulgarların kurnazlığı” başlığıyla ilgili birkaç vakayı da notlarında bahsetmektedir. 2. Grenadier Tümeni Plevne yakınlarında Batarya komutanı bir öküz aldı, getirip kestiler, kısa süre sonra bir Bulgar geldi ve bu boğanın kendisinden çalındığından ve Ruslara satıldığından şikâyet etmeye başladı. Bu şikâyete inanarak, Bulgar’a bedelinin yarısını ödediler. Bu durum günlerce tekrarlandığını söyleyen Rahip, birçok kişinin bu tür gerçeklere kızdığı ve “küçük kardeşler (Bulgarlar) hakkında çok kötü bir fikir oluşturduğunu” belirtiyor. İlginç bir şekilde Bulgarların bu sahtekarlıkları Türklerin suçu olduğunu söylemiştir (Lebedev, 1878: 14).

Rahip Anton’a göre Bulgar köylülerinin Ruslara karşı böyle mesafeli durmalarının bir diğer sebebi savaşın sonucunu bilmemeleriydi. Bulgarlar eski efendilerini mi tutacaklarını yoksa yeni bir efendi mi alacaklarını bilmiyorlardı. Anton, Bulgarların dış görünüşünü tanımlarken onlar “*Kirli bir yüz ve eller, dağınık saçlar, sert bir görünüm, keçe veya kalın pantolonlar, sıcak bir ceket, bel çevresinde büyük bir kırmızı kuşak veya sadece bir havlu, siyah bandajlı bir türban veya özellikle gençler için kırmızı bir fes, ayaklarda ham kuzu veya öküz derisinden yapılmış sandaletler, kemerde bir bıçak bulunduruyordu. Kadınlar, gömlek ve yerel elbise, tek örgülü saçlar, ayaklarında ayakkabı veya tahta sandaletlerde yürürdü*” diye tanımlamaktadır (Lebedev, 1878: 104).

Resim 8. Bulgar Halk (Slav halklarının resimli ansiklopedisi. Petersburg, 1877).

Rus ordusunun Tuna'yı geçmesiyle birlikte Albay Gazenkampf da bölge halkı ile ilk izlenimini notlarına kaydetmiştir. *“Yerel halk, bizleri coşkuyla karşıladı. Ivanča Köyü tamamen el değmemiş bir durumdaydı. Sakinleri özensiz ve kirli giyinmiş, ama belli ki hali vakti yerinde. Ancak asırlık köleliğin izleri, sakinler üzerinde fark ediliyor: Cılız, zayıf ve çok çekingenler.”* (Gazenkampf, 1908:50). Yazar ayrıca Bulgar halkın Türklere çok benzemesinin Türk erkeklerinin asırlarca Bulgar kadınlarına tecavüz ettikleri iddiasına dayandırmıştır. *“Kafatası ve yüz tiplerine göre onları Türklere ayırt etmek mümkün değildi. Kanları Türk kanıyla karıştıkları için bunu açıklamak kolaydır. Türkler yüzyıllardır Bulgar kadınlarına sık sık tecavüzler etmiş bu durum genellikle cezasız kalmıştır.”* (Gazenkampf, 1908:51). Ancak Gazenkampf'ın bu iddiası ön yargılı ve aşırı genelleyici bir tutumu yansıtmaktadır. Bulgar halkın Rus ordusunu sevinçle karşıladığını vurgulayan Albay Gazenkampf notlarında *“Kadınlar ve çocuklar etrafımızı sardı ve çocuklar hiç utangaç değillerdi. Çevredeki tüm köylerden Bulgarlar, “Yaşasın” çılgınlığıyla bize doğru koşular ve ellerini çırparak, Grandük'e ve hepimize yeşillikler, çiçekler, çelenkler, buketler, işlemeli peçeteler ve havlular attılar.”* (Gazenkampf, 1908:52) şeklinde kaydetmiştir. Yine Rus

ordusunun ilerlemesiyle 18 Haziran'da Tırnova şehrine gelmesinin ardından, Albay şehirdeki halk ve şehir hakkındaki izlenimlerini şöyle kaydetmiştir:

“Yantra'nın üzerinde yükselen köprüyü geçtik ve eski Bulgar başkentine girdik. Sokakların aşırı darlığı nedeniyle şehri tek sıra halinde yürümek zorunda kaldık ve iki saat sürdü. Öte yandan, sokaklara ve balkonlara tüm heyecanla dökülen halk, her bir Rus'a tek tek hayranlıkla bakıyorlardı. Daha önce hiç bu kadar coşkulu bir halk görmemiştim. Mutlulukla ışıldayan o yüzleri, o parıldayan gözlerdeki o sınırsız minnettarlığı, Türk boyunduruğunu sonlandığımız için bize karşı o açık ve sarsılmaz güveni görmeliydiniz. İstisnasız bütün nüfus, yaşlılar ve çocuklar, zevkten sarhoş gibiydi. Şehrin kendisinde durmanın bir yolu yoktu. Bu dar, eğri sokakların labirentinde birbirimizi asla bulamazdık. Bu nedenle şehir dışında kamp kurmaya karar verildi. Ancak yol boyunca Grandük, yerel sakinlerden birinin evine gitme davetini kabul etti. Tırnova bolluk içindeydi. Şehir, kendi isteği üzerine, Gurko'nun tüm müfrezesini kendi cebinden besledi. Bu, Bulgaristan'ın yoksul devleti hakkındaki bilgilerimizin ne kadar yanlış olduğunu göstermektedir. Bizim köylülerden kat kat daha iyi durumdaydılar. Türk boyunduruğunun zorluğu, ekonomik baskıda değil, mülkiyet, can ve namusun tamamen korunmamasından kaynaklanmaktadır. Bulgar bugün müreffeh, ama yarın görünürde bir sebep olmadan ya karısı ya da kızı götürülecek ya da kendisi soyulacak, sakatlanacak ya da öldürülecekti. Bu yüzden bizim gelişimizden çok memnunlar, hatta Tırnova eski Bulgar başkenti gibi insanların gözünde özel bir anlamı var ve ayrıca önceki savaşta Rus birlikleri burada gelmemişlerdi. Gurko'nun birlikleri ilkti.” (Gazenkampf, 1908: 53-54)

Resim 9. Resam Dmitrev Orenburgski'nin kaleminden Grandükün Tırnova şehrine girişi (Vereşagin, 2007: 46)

Albay Gazenkampf'ın bu gözlemlerini incelerken, onun aldığı eğitimi ve Grandük tarafından savaşa özellikle gönderildiğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kullandığı bu ifadeler objektiflikten çok uzak olduğunu ve tek taraflı bir bakışla yazıldığı göstermektedir. Ancak Bulgarların oldukça müreffeh ve zengin olduklarını vurgulaması dikkate değerdir.

Kendi notlarında yerel halk hakkındaki izlenimlerine değinen Danchenko, tesadüfen karşılaştığı bir Bulgar papaz ve bir köylüyle arasında geçen diyalogu notlarına şöyle eklemiştir:

“Bugün tesadüfen karşılaştığım papaz beni gördüğünde söylenerek “1828’te Ruslar bu topraklara geldi, halkımızı özgürleştirmek istediler ve sonra öylece gittiler. Daha sonra ardından Türkler geldi ve sizin yüzünüzden bize kötü

muamele etmeye başladılar. 1853'te tekrar Ruslar geldi ve bize yine özgür bırakmak istediler ve tekrar gittiler. Sonra Türkler gelip bizi sırayla darp ettiler.” (Danchenko, 1878: 26).

Bu durum Bulgar köylülerinin başlangıçta Ruslara karşı temkinli davranmalarının sebebini açıklamaktadır.

Rahip Antona göre halkın eğitim seviyesi yeterince iyi seviyede değildi. Köylerde okul yoktu. Sadece Tırnovo, Gabrovo ve Kızanlık şehirlerinde şehir erkeklerini eğiten okullar vardı. Rahip notlarında, *son derece eğitimsiz ama çok zeki insanlarla toplantılarından bahsederek, “Bulgarlara eğitim olanakları verilseydi, gelişme yeteneklerini kanıtlamak için eylemlerde gecikmezlerdi”* şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur (Forolova, 2020: 39).

Halkın eğitim seviyesi konusundaki gözlemlerinde Albay Gazenkampf *“Bulgarların anavatanlarına olan sevgileri dikkat çekicidir. Ülkede eğitimini Rusya'da orta ve hatta yüksek öğrenim görmüş birçok kadın ve erkek var. Tıp Akademisi, Teknoloji Enstitüsü, İletişim Enstitüsü gibi çeşitli alanlarda eğitim almış insanlar bulunuyor. Bu halk canlarını tehlikeye atmalarına rağmen vatanlarına, halkının hizmetine döndüler. Herhangi bir karışıklık durumunda, Türkler her şeyden önce eğitilmiş insanları yakalar ve öldürürler”* diye bahsetmiştir (Gazenkampf, 1908: 57).

Tirsinik'te uzun bir süre geçiren Rahip Vakha Vasilyevich Guryev ise notlarında bölgedeki Bulgar halk ile ilgili gözlemlerinden bahsetmiştir. *“Bulgar, her şeyden önce, sürekli ayık bir insandır; bölgede meyhaneler yoktur. Bulgarlar için en büyük mutluluk ve Rus vatandaşımız için tedavi edilemez bir sosyal ve aile sorunu! Bu sayede Bulgar, “her zaman mütevazı, ölçülü, makul, komşularıyla ve ailesiyle barışçıldır. Tüm aile üyelerine karşı nezaketli, aynı zamanda tamamen evine adanmış, her zaman sadık bir eştir. Rahip Vakha, kaldığı evin sahibi, köydeki doktor ve memurları yerleştiren öğretmenlerle ayrıntılı konuşmak için zaman buldu. Rus halkıyla Bulgar halkını kıyaslayan Rahip notlarında, “Biz sözde eğitilmiş Rus halkı, Bulgar aile hayatının güzel yapısına hayran kaldık”* diye vurgulamaktadır (Forolova, 2020: 39).

Ağustos ayında Şipka'da ağır çatışmalar sırasında, rahip Alexander Tsitovich, savaş hemşirelerinin tükenme noktasına kadar yorulduğunu fark ederek, yaralıların taşınmasına ve yaralarının pansumanında yardım etmeleri için Bulgarlara müracaat etti. Savaşı merak eden

Bulgar halk hemen bu teklifi kabul ettiler. Rahip Tsitovich ihtiyatlı bir şekilde Bulgarları kontrol etmesi için, her sedyeye üç Bulgar ve bir Rus emir subayı görevlendirdi. Bu girişim, hemşirelerin işini büyük ölçüde kolaylaştırdı ve yaralılar, rahibin kontrolünde pansuman istasyonuna hızla getirildi (Tsitovich, 1878: 39).

Rahip Vakha, 28 Kasım (10 Aralık) 1877'de, Plevne yakınlarında korkunç bir savaş devam ederken, ilk yaralıları görünce revirin tüm sağlık personeli ile birlikte, acilen cepheye yönlendi, ona Tirsinik Çorbacısı demelerini istedi. Plevne'de cephelerin temizlemesini, içine saman koymasını, su ve ekmek, süt sağlamasını, yaralıları çıkarmak ve çıkarmak için tüm Bulgarları toplamasını” emretti (Gurev, 2007: 43). Rahip Vakha notlarında, Bulgarların 10 Aralık'ta Plevne'daki muharebe sırasında sağladığı yardımdan da bahsetmiş, "*Birkaç Bulgarı, zavallı yaralıların doğal susuzluğunu gidermek için testileri alıp savaş alanına tatlı su taşıdıklarını*" kaydetmiştir. Ayrıca "*birkaç küçük kardeşi (Bulgar'ı) toplayıp oraya gitmeye ve yardım etmeye ikna ettim ... ağır yaralıları taşımak için mümkün olduğunca öküz ve öküz arabaları topladım*"; "*halktan Bulgarları ikna ettim ve bazı Plevne sakinlerini teslim olmaya ve sığınaklarını boşaltmaya zorladım. Yine Sheinov kampının etrafında beş milden fazla uzanan insan ve at cesetlerini gömmeye yardım etmek için komşu köylerden Bulgarları topladım*" şeklinde Bulgarların desteğini ve iş birliğini vurgulamıştır (Gurev, 2007: 43).

Plevne'den İstanbul'a yürüyüşlerinde, Rus birlikleri ve revirlerle birlikte askeri rahipler, birçok şehir ve köyü geçti ve hemen hemen her yerde Bulgarların misafirperverliği ile karşılaştılar ve gece için durdular. Bulgarlar onlara iyi bir akşam yemeği, şarap, yatak takımı sağladı ve hatta bir hamam bile hazırladı. Şehir yönetiminin Bulgarların elinde olduğu Çırpan'da misafirperver bir karşılamının yanı sıra Rahip Vakha ve arkadaşlarına Filippopolis (Filibe) yolu için bir at rehberi verildi (Forolova, 2020: 44).

Doktorlar Kızanlık'ın sıhhi durumu hakkında alarm veriyordu. Süleyman Paşa'nın ordusunun uzun süre kaldığı zaman zarfında insanların ve hayvanların tüm artıkları hiçbir zaman kaldırılmadı veya gömülmedi; aksine, tüm bu kötü çürük koku, ayırım gözetmeksizin hem avlularda hem de sokaklar arasında ve özellikle şehir meydanlarında büyük yığınlar halinde birikti. Baharın gelişi ile bir salgını tehdidi başladı, ancak yerel yönetimi bu konuda herhangi bir faaliyet göstermedi. Ne kanalizasyonun çıkarılması için bir araba, ne de şehirden uzakta çukur kazmak için insan gücü sağladılar. Sonuç olarak bölgede başlayan Tifo salgını, Kızanlık yönetiminin pasifliğinin doğrudan bir sonucudur (Gurev, 2007: 47).

Resim 10: Ressam Verşagin'in çizdiği “Unutulmuş” tablosu (Vereşagin, 2007: 28)

Trans-Balkan Bulgaristan'da askeri rahipler, Avrupa Türkiye'sinin üç ana halkı olan Bulgar, Yunan ve Türkler arasındaki ilişkiyi kendi gözleriyle gözleme fırsatı buldular. Rahip Anton Lebedev'e göre “*Türklerin ülkelerinin her yerinde baskın nüfustu, Bulgar köyleri ağırlıklı olarak Rumeli'den Edirne'ye kadardı. Güneyde Yunan çoğunluğu mevcuttur.*” Rahip, her milletin ayrı yaşadığı gerçeğine dikkat çekerek notlarında bu konuda “*Bulgar köylerinde Türkler ve Rumlar, Rum köylerinde Bulgarlar ve Türkler yoktu ve Türk köylerinde Rum ve Bulgar yoktu. Sadece şehirlerde bir arada yaşayan bu üç halk, her biri kendi mahallesinde şehrin ayrı bir yerine yerleşti, bu yüzden tüm şehirler üç bölüme ayrılmıştı. Şehirlerdeki evler, gelişmişlikleri açısından köy evlerinden farklıydı.*” Rahip Anton, birçok Rum'un Türklerden daha lüks evlere sahip olduğunu ve ağırlıklı olarak ticaretle uğraşan Rumların Türklerden daha zengin yaşadıklarını fark ettiğini notlarına eklemişti. Yunanlılar “*Rus köylüsü gibi çalışmıyorlar, Bulgarlar kadar ezilmiş değiller. Toprak onlara ekmek ve bol miktarda dünyevi meyve verir ve doğal kurnazlık onları komşularının sıkıntılarından ve entrikalarından korur*” diye yazmıştır (Lebedev, 1878: 10).

Rusların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa hazırlanırken, ordunun hem birlikler içinde hem de birimler arasında ve Rusya ile iletişim araçlarının düzenlenmesi sorunu ortaya çıktı. 1877-1878 Türk-Rus Savaşı'nda, savaşa katılan muhabirlerin “Rus Posta Servisi”

hakkındaki notları, savaş esnasında yeni kurulan Rus posta servisinin eksiklerini göstermektedir.

Posta hizmetiyle ilgili doğrudan savaşa katılanlar tarafından anılarında ve günlüklerinde not edilen bilgilere göre postalanan yazışma akışını işlemek için dokuz kişi yeterli değildi. Örneğin Gazenkampf, “saha postanelerinin gülünç derecede küçük olduğunu vurgulayarak, biriken mektup dağlarıyla baş edemediğini” belirtmiştir (Gazenkampf, 1908: 42). Yine resmi muhabir V.V. Krestovsky notlarında konuyla ilgili olarak “Bu eksikliğin ana nedeni, saha posta şefi Romanus tarafından defalarca dile getirilen, tarla postanesinin mevcut personelinin yetersizliği” (Krestovsky, 1879: 88) diye yazmıştır.

30 Haziran'da, saha postanesi açık havada, çadırlarda ve daha sonra bir tür mülk olan ve posta işçileri arasında Maryino olarak adlandırılan bir fabrika binasında bulunduğu Tırnovo'ya transfer edildi. Fakat yaptığı işin kalitesi artmadı. Nemirovich-Danchenko kendi notlarında bu durumdan Tırnovo'da, “... postane şehrin dışında, dört mil ötede! Neden merkezde değil de Maryino Pole köyüne yerleştirildiği Allah tarafından bilinmiyor. Şeklinde şikâyet ettiği görülmektedir (Danchenko, 1878: 98).

1877 yazında, “Novoye Vremya” Gazetesinin muhabiri V.I. Nemirovich-Danchenko, askeri alan postasının çalışmalarının kapsamlı bir tanımını yaparak, Rus Posta kurumu hakkında “Ne kadar ileri giderlerse o kadar kötü”. “...Her yerde posta personeli o kadar küçüktür ki, mektuplarla fiziksel olarak uğraşmak mümkün değildir”. “... Bununla birlikte, posta memurları çalışmadıkları için kınanamazlar. Zavallı insanlar sabahtan akşama kadar ve hatta geceleri bile çalışıyorlar, inanılmaz miktarda kurum bulunuyor, ama titizlik ve organizasyon eksik. Her şey körü körüne yapılır” diye bahsetmektedir (Danchenko, 1878: 136). Zıştovi’de bulunduğu sırada muhabir Nemirovich-Danchenko burada yağmur yağıyor, yollar ağır hasarlı, bu da erzak ve askeri malzemelerin nakliyesini büyük ölçüde zorlaştırıyor, “...Zıştovi’deki duba köprüsünden yola çıkarken, arabalar ve arabalar sürekli bozuluyor”, “...Burada çalışmaya değmez çünkü yazdıklarınızı iletmenin bir yolu yok” diye durum hakkında fikirlerini bildirmektedir. (Danchenko, 1878: 11).

1877-1878 kışında Rusya'dan gönderi akışı keskin bir şekilde arttı (bir gönderinin ağırlığı bir pud ile sınırlıydı). Gönderiler ya yavaş geliyor ya da muhataplarına hiç ulaşmıyordu. Bu durumu, V.V. Krestovsky kendi notlarında, “1877 yazında ve sonbaharında Rusya'dan gönderilen bir dizi paket, savaşın sonuna kadar Yeşilköy'deki postanenin

önündeki sahada yatıyordu”. “...Bu kadar zor olan ne? Askeri birliklerin yeri hakkında kesin bilgisi olmayan saha postası postanede yığılmış olan yazışmaları onlara teslim edemediler ve daha sonra, karargâhın sürekli hareketleriyle posta ulaşım araçlarının yokluğunda, imha edildi” (Krestovsky, 1879: 88) diye bahsetmektedir.

Bütün bunlar, orduda bir bütün olarak askeri alan postası hakkında şikayetlere neden olmaktaydı. Nemirovich Danchenko, ağustos ayının sonunda günlüğüne “Bulgaristan'daki Rus karakolunun rahatsızlıkları tedavi edilemez”, “...Gabrova, Tırnovo ve Plevne yakınlarındaki muhabirler bana mektuplarını Rumenlere teslim etmeleri ve bu tür ideal kurumlarımızdan kaçınmaları için Zimniç'e haberciler göndermeleri gerektiğini söylediler. Gerçek şu ki, son zamanlarda Novoye Vremya'nın konularını gözden geçirirken, mektuplarımın çoğuna ulaşamadığı ortaya çıktı” (Danchenko, 1878: 15) diye şikayetlerini not etmiştir.

N.V. Maksimov kendi notlarında konuyla ilgili, “Nisan ayı yağmurluydu ve önceki kış karlıydı, böylece en küçük akarsuların tümü nehirlere taşıdı ve demiryolunu sürekli olarak yıkadı. Ana daire Ploiesti'ye taşındı ve o zamandan beri Romanya demiryolunda yolların yoğunluktan dolayı sık sık hasar görmesi nedeniyle kesintiye uğramaktaydı. Bu tür kesintilerin ordu birliklerinin ve askeri nakliye araçlarının hareketi üzerinde çok olumsuz bir etkisi olduğunu söylemeye gerek yok” diye yazmaktadır (Maksimov, 1878: 168).

Böylece, notlarda ve hatıralarda, zorlu yürüyüşteki günlük yaşamlarından, savaşlardan bahseden Rus savaş muhabirleri, askerler ve rahipler, Bulgar nüfusu ile yapılan karşılaşmaları ve izlenimlerine çok yer ayırmışlardı. Genel olarak bu notları değerlendirirken savaş şahitlerinin aktardıkları gözlemlerinin tek taraflı bir bakış açısıyla ve Rus propaganda aracı olarak değerlendirilebileceği görüşündeyiz. Örneğin Babasının Slav komitesi üyesi ve kendisinin asker geçmişi olduğunu göz önüne alırsak Nermitovich Danchenko'dan savaşı aktarırken duygularından yoksun, tarafsız bir gözle anlatım beklenemezdi. Yine Karargâhtan sorumlu olan Albay Gazenkampf, askerdi ve özellikle savaş notları olarak Rus halkının ruhunu yüksek tutması amaçlanarak Grandük tarafından görevlendirilmişti. Gazenkampf çoğunlukla Bulgarlardan işittiği Türk karşıtı hikayeleri gerçekliğinden hiç şüphe etmeden olduğu gibi kaydetmiştir. Benzer şekilde Danchenko da notlarında Türklerin geçtikleri yerleri yakıp yıktıklarını, bölge halkının erzaklarını talan ettiklerini fakat buna karşın Rusların ise yerli halka karşı nazik davrandığını, Eski Zağra yakınlarında zor durumdaki

bazı köylü Türk çocuk ve kadınlarına Rus komutanlarının yardımlarda bulduklarını, bu insanlara hiçbir şekilde zarar verilmediğini belirtmektedir (Danchenko 1878: 109).

4.10. Plevne'nin Düşmesiyle Rus Birliklerinin Bölgede İlerleyişi

Osmanlı İmparatorluğunun, Avrupa kıtasındaki toprakları üzerinde 175.000 kişilik bir kuvveti daha vardı. Plevne'nin düşmesi savaşın kaybı değildi fakat bu yenilgiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin direnme gücü tamamen yıkılmış bulunuyordu. Savaşın başından bu yana Osmanlı İmparatorluğu orduları 75.000 ölü ve bir o kadar da esir vermişlerdi. 150.000 kişilik bu kayıp, İmparatorluğun silah altında tutabileceği asker sayısının zaten üstündeydi (Furieux, 2005: 270). Osmanlı Devleti'nin en zinde kuvvetleri tükenmiş, Balkanların güneyindeki ordular, orta yaşlı yedekler ve Anadolu'dan getirilmiş gayri nizami kuvvetlerle takviye edilmişti. İstanbul'da toplanan savaş meclisinde bütün orduların Edirne'ye çekilmesi ve buranın ikinci bir Plevne haline getirilmesi tartışılıyordu. Aslında yanlış olmayan bu teklif kabul edilmedi. Bunun üzerine başkomutanlığa yeni atanan Süleyman Paşa'ya kendi savunma planını uygulama yetkisi verildi. Osmanlı Devleti düşmanın Balkan dağlarını kışın aşmayacağı kanısındaydılar.

Rus ordusu, General Gurko'nun, Orhaniye üzerinden Sofya'ya, General Radetski'nin de Şipka Geçidi'nden güneye doğru iki koldan ilerliyordu. Radetski'nin emrindeki kuvvetler de Batıda Skobelev, ortada General Radetski ve doğu'da Prens Mirski olmak üzere üç kola ayrılmıştı. General Gurko, Süleyman Paşa'nın 40.000 kişilik kuvvetle savunmaya hazırlandığı Edirne'ye Sofya üzerinden yürürken, diğer kuvvetler de Balkan geçitlerinden aşarak Veysel Paşa komutasındaki 40.000 kişilik Türk ordusunu 'imha' ettikten sonra Edirne'ye doğru ilerleyecekti (Furieux, 2005: 285).

Yolunun üzerinde on altı tabyanın koruduğu dar bir geçitle karşılaşan General Gurko, burasını saldırıyla ele geçirmenin imkânsız olduğunu görerek dağ yollarından aşmaya karar verdi. Fakat kimse doğru yolu bilmiyordu. Sonunda bir çoban geçit verebilecek bir patika bildiğini söyledi. Keşif kollarının da bu yolu uygun görmesi üzerine Gurko kuvvetleri 25 Aralık'ta bir metreye yakın karın içinde ve sıfırın altında 15 derece soğuk altında dağların dik yamaçlarına tırmanmaya başladılar. Sofya şehrinin bulunduğu ovaya indiklerinde ocak ayının 2'si olmuştu. Türkler gafil avlanmış, Sofya 4 Ocak'ta işgal edilmişti (Furieux, 2005: 286).

Radetski Türklere ortadan yüklenirken, Skobelev sol, Prens Mirski de sağ kanada saldırmışlardı. 9 Ocak'ta henüz bütün birlikleri Balkanları aşmadan Skobelev, Senovo'da Veysel Paşa kuvvetleriyle çarpışmaya başlamıştı. Yaptığı saldırılara her zamanki gibi şahsen katılıyor ya da bunları, etrafını subaylarının çevirdiği bir ufak tepenin üzerinden, Kiva seferinden beri yanından ayırmadığı sancağının altında yönetiyordu. Senovo köyünün alınmasıyla birlikte Gurko'ya Edirne üzerine yürüme emri verildi. On beş günde 480 kilometre yol kateden birlikler ocak ayının 21'inde Osman İmparatorluğunun bu ikinci büyük şehrini tek kurşun atmadan ele geçirdiler. Skobelev'in kuvvetleri ölümün feci izler bırakarak geçtiği yollardan ilerlemişlerdi. Rus kuvvetlerinin önünden 200.000 Türk göçmeni İstanbul'a doğru kaçırmıştı (Furieux, 2005: 290).

Skobelev, Edirne'den sonra İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı fakat Çatalca'ya vardığında Osmanlı Devleti ve Rusya arasında mütareke yapıldığı haberini aldı. Türkler Rus isteklerini kabul ederek Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını tanımışlardı. Rusya da Osmanlı İmparatorluğundan büyük topraklar alıyordu. Savaş sona ermiş, Rus orduları İstanbul kapılarına gelip dayanmıştı.

4.11. Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları (1878)

31 Ocak 1878'de imzalanan Edirne Mütarekesi ile savaş sona ermiştir. Barış görüşmeleri daha sonra Rusların karargahlarını taşıdıkları Yeşilköy'de (Ayastefanos) devam etti ve 3 Mart 1878'de Ayastefanos Anlaşması imzalandı. 29 maddelik bu anlaşmanın 2, 3 ve 5. maddeleriyle: Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsızlıklarını kazanacak, Karadağ, Antivari ve Dulcigno limanlarıyla Adriyatik Denizi'nde sahil elde ederken, Sırbistan'da Niş'i tamamen ele geçirecekti. Romanya ise, Beserebya'dan vazgeçmesi koşuluyla Dobruca bölgesinde söz sahibi olacaktı (Armaoğlu, 1997: 521).

Ayastefanos Anlaşması öngördüğü Bulgaristan sınırları Bulgar Eksarhlığının ruhani sınırları çerçevesinde belirtilmişti. Bu sebeple Bulgarlar son derece memnundu. Ayastefanos Anlaşması, Panslavizm'in bir zaferiydi ve Rusya'nın bu kadar avantajlı bir konuma gelmesi mevcut siyasi dengeyi bozuyordu. Bu yüzden anlaşma başta İngiltere ve Avusturya-Macaristan olmak üzere Avrupa devletlerinin yoğun muhalefeti ile karşılandı. Çünkü böyle bir gelişme İngiltere'nin doğu çıkarlarını tehdit edebilecekti. Dahası 17 Kasım 1869'da trafiğe açılmış bulunan Süveyş Kanalı ve buna bağlı olarak doğu ticaretinin önemli bir kısmı

Rusya'nın kontrolü altına girebilecekti. Özellikle sahip olduğu sömürgesi Hindistan, Rus tehdidi ile karşı karşıya kalabilecekti. Böyle bir gelişme İngilizler açısından kabul edilemezdi (Edirneli,2016: 105).

Durumdan, hemen hemen bütün Avrupa devletleri rahatsızdı. Özellikle de Almanya durumdan İngiltere kadar rahatsızdı. Çünkü 1871'de birliğini sağlamış bulunan ve hızla sanayileşen bu ülke, yeni pazarlara ihtiyaç duymaktadır. Oysa sömürge yarışında çok geri kalmıştır ve şu an bu konuda en uygun coğrafya, kendisine en yakın bulunan Orta Avrupa'dır. Fakat Ayastefanos Antlaşması ile kurulan ve Rusya'nın etkisinde olan Büyük Bulgaristan, Selanik Limanı'na ve oradan da Ortadoğu'ya uzanma açısından Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın planlarına ters düşmektedir. Almanya'ya kalan sadece Kuzey Denizi'ydi ve o da sadece dış dünyaya açılan bir kapıydı. Oysa Orta Avrupa hem pazar hem de diğer pazarlara açılan bir kapı olması açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, Ayastefanos'a evet demek hem Almanya hem de Avusturya-Macaristan için Slav çemberine alınmaktan başka bir şey değildir. Bu durum, özellikle Almanya açısından kabul edilebilir bir durum değildi.

Bütün Avrupa, Rusya'nın bölgede bu kadar büyük etkinlik kazanmasından rahatsızdı. Çünkü bu, Rusya'nın hem Osmanlı Devleti'nin hem de Avrupa'nın kaderine sahip çıkması demekti. İngiltere, antlaşmanın bozulması işine ön ayak oldu. Fakat bu, Osmanlı Devleti'ni sevmesinden ileri gelen bir durum değildi. Sadece çıkarları bunu gerektirdiği için böyle davranmaktadır. Dönemin İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“En büyük devlet adamlarınca takdir edilip benimsenmiş Türkiye'ye destek olma siyaseti, esasen bununla hiç ilgisi olmayan şu son ayların olayları etkisiyle yıkılabilecek bir siyaset değildir. Biz bu siyaseti, Türklere ve onların dinine soyut bir sevgi beslediğimizden değil, sırf bizim amaçlarımız ve güvenliğimiz bakımından güdüyoruz. Bu siyaset kısmen, Türkiye'nin doğudaki Rus emellerine karşı bir engel oluşturduğu ve sultanın, İslam dininin halifesi olarak, milyonlarca Müslüman tebaası bulunan İngiltere için, yararlı olmasa bile, hiç değilse gerekli bir müttefik olduğu esasına dayanmaktadır” (Andonyan, 1999:32).

13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nda alınan kararların çoğunluğu bir ay süren kongre oturumlarında alınmıştı. 64 maddelik antlaşmanın en önemli maddelerini şöyle sıralayabiliriz;

1-Bulgaristan'ın muhtariyeti tanınarak, Babiâli'nin hâkimiyeti altında bir prensle idaresi ve sınırlarının bir komisyon tarafından çizilmesi uygun görülmüş,

2-Doğu Rumeli, Osmanlı İmparatorluğuna bağlı muhtar bir vilayet olmuş, Makedonya bölgesi ıslahat yapılması şartıyla Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı,

3-Bosna Hersek, Avusturya tarafından işgal edilmiş,

4-Romanya, Karadağ ve Sırbistan bağımsız olmuş,

5-Tuna Nehri üzerindeki ticaret yeniden düzenlenmiş,

6-Kars, Ardahan ve Batum Ruslara bırakılmış,

En önemlisi de o dönemde Osmanlı için önemsiz görülen 61. madde ile Avrupa devletlerinin Ermeniler için uygun gördükleri ıslahatları kabul eden Babiâli'nin aynı zamanda Ermenilerin Çerkez ve Kürtlere karşı güvenliğini de sağlamayı kabul etmiş olmasıydı (Armaoğlu, 1997: 527).

Bu antlaşma ile Tuna nehri ile Balkan Dağları arasında Osmanlı Devleti'ne bağlı otonom Bulgaristan Prensiği kuruldu. Ayrıca Kocabalkanlardan Rodop Dağları'na kadar olan bölgede Filibe ve İstinye sancakları üzerinde Osmanlı Sultanı tarafından atanan bir Hristiyan vali tarafından yönetilecek yarı otonom Doğu Rumeli Vilayeti kuruldu. 1885 yılında ise bu vilayet Bulgaristan Prensiği ile birleştirildi. Makedonya tarafları ise Osmanlı Devleti'ne geri verildi.

Berlin Antlaşması Bulgaristan Prensiğinin temel taşıdır. Berlin Antlaşması'nın dördüncü, beşinci maddelerine göre Bulgaristan Anayasası'nın hazırlanışında ve seçimlerde Türkler, Romenler, Rumlar ve diğer toplulukların hakları göz ardı edilmeyecekti. Din farklılığı sebebiyle kimsenin sivil ve siyasi hakları kısıtlanamadı. Her inanca mensup Bulgaristan vatandaşı veya yabancının ibadet hürriyeti vardı, bu toplulukların hiyerarşik organizasyonları veya dini liderleriyle temaslarına hiçbir kısıtlama getirilemezdi. Keza bu antlaşmanın on ikinci maddesine göre, Bulgaristan'dan ayrılan Müslümanlar mallarını mülkiyetlerinde tutabilecek veya islerlerse bu malları işletmeyi üçüncü kişiler vasıtasıyla yapabileceklerdi. Yine bu madde menfaatlerini görüşmek ve bir karara bağlamak üzere iki yıl içinde bir Bulgar-Türk gerek devlete ait ve gerekse dini vakıfların ve bunlarla ilgili özel şahısların komisyonunun kurulacağını hükme bağlıyordu (Turan, 1998: 307).

Büyük devletler Berlin Anlaşması'yla Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu sağlama aldıklarını söylemişlerdi. Ancak üzerinde 5,5 milyon insanın yaşadığı 212 bin kilometrekarelik arazi kaybedilmişti (Afyoncu, 2021: 261).

4.12. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşıyla Zorunlu Göçler

93 Harbi'yle hem Tuna Vilâyeti hem de Filibe ve İslimiye sancaklarındaki demografik yapı değiştirilmiş ve Rus birlikleri, Kazaklar ve Bulgarların saldırılarıyla Türk ve Müslüman nüfusun çoğunu göçe zorlamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi ve sonrasındaki nüfus rakamları karşılaştırıldığında Türk nüfusun muhaceret, katliam, soğuk, açlık, sefalet ve salgın hastalıklar sebebiyle yaşanan kayıplarla %45-50 dolayında azaldığı görülmektedir (Koyuncu, 2013: 203).

Sığınmacılar bir yere ulaşıp orada kalmaya başladıktan sonra, sayıları gerek Avrupa gerek Osmanlı tarafından doğruya hayli yakın olarak belirlenebilirdi. Üstelik, Osmanlı devleti bazı yerlerde, oraya gelmiş sığınmacıların kaydedildiği defterler tutulmasını sağlayabilmiştir (İskeçe'de kazaya gelmiş bütün sığınmacıların adlarının yazıldığı, yaşlarının, cinsiyetlerinin, nereli olduklarının belirtildiği bir kütük vardır) (McCarthy, 1998: 105). Büyük kentlere ulaşmış Türk sığınmacıların sayısı hakkında verilen sayılar, çoğu kez, bu gibi istatistikler ne kadar tam doğru olabilirse o kadar tam doğrudur. Savaşın bitiminde ve daha sonra, canlı kalabilmiş sığınmacıların bir arada barındırıldığı sırada yapılan hesaplamalar, daha önce yapılmış hesaplamalardan daha iyiydi. Tablo 7, Avrupa kaynaklarında ve bazıları bakımından da Osmanlı kaynaklarında açıklanmış sığınmacı sayılarını gösteriyor. (Sığınmacılar bir yerden ötekine geçtiği için, bu Tablo 7'de aynı kişinin hem bir yerde hem diğerinde sayılıp hesaba katılması durumu sık sık gerçekleşmiş olabilir).

Türlere yapılan zulüm ve göç hareketleri hakkında sessiz kalan Danchenko notlarında yaşadıkları yerlerden zorunlu olarak göç etmek zorunda bırakılan Bulgar halka değinmeden geçmiştir. Danchenko Tırnovo'ya göç eden mülteci Bulgarlarla ilgili şu bilgileri aktarılmıştır;

Bulgarlardan bazıları kadınlı-erkekli bir arada yanlarına hiçbir şey almadan sadece üstlerindeki kıyafetlerle yalnızca ellerinde çocuklarıyla birlikte Tırnovo'ya göç etmişler. Tırnovo şehrinin her yeri göçmen insanlarla dolup taşmaktadır. Ayrıca çocuğunu yitiren anneler ve ebeveynlerini yitiren çocuklar bu şehirde bir araya gelmiş ve bir tür kaynaşma yaşanmıştır. Birçok

anne kendisine ait olmayan çocuğu kendi çocuğunun yerine koymuş, kimsesiz kalan çocuklar da kendi anne babası olarak benimsemiştir. Göçmen halk açlık içinde yiyecek ekmek ararken, bu göçmenlerin nasıl besleneceği belirsizleşmektedir (Danchenko, 2008: 47).

İncelemiş olduğumuz Rus kaynakları bu savaşın en önemli konularından biri olan Türklere yapılan katliamlar ve Türk göçleri hakkında sessizdir. Ancak yapılan araştırmalar göstermektedir ki Ruslar bu savaşta Bulgaristan coğrafyasının demografisini değiştirmeye çalışmıştır. Mevcut nüfus yapısıyla Bulgaristan bir Slav devleti veya ulus devlet olarak ayakta kalması imkansızdı. Bu sebeple Ruslar bilinçli olarak Bulgaristan'ın nüfus yapısını değiştirmeye çalışmıştır.

Yaklaşık bir yıl süren savaştan en çok etkilenen sivil halk olmuştur. Amerikalı tarihçi Justin McCarthy'ye göre can kaybı ve kitlesel olarak çekilen çile bakımından, bu savaş esnasında meydana gelen etnik arındırmaya dayalı zorunlu göçler, tarih boyunca görülenler arasında en dehşet verici olanlardan biridir. Çarlık ordusunun ve komitacıların giriştiği kıyım eylemleri bu kaçışın temel nedenidir. Saldırı ve katliama maruz kalan Türklerin düşündüğü tek şey kaçabilmektir. Çeşitli kaynaklardaki hesaplamalara göre Türk sığınmacıların sayısı 1877-1880 arasında Tablo 7'deki gibidir:

Tablo 7: Çeşitli kaynaklara göre 1877-1878 arası Türk sığınmacıların sayısı (McCarthy, 1998: 105).

Eski Cuma	20 Temmuz 1877	5.000 Kişi
Eski Cuma	19 Ağustos 1877	15.000 Aile
Eski Zağra	3 Ağustos 187	30.000 Kişi
Pazarcık	17 Kasım 1877	20.000 Kişi*
Filibe	30 Temmuz 1877	5.000 Kişi
Filibe	Şubat 1878	15.000 Kişi
Filibe	20 Aralık 1879	7.000 Kişi
Varna	31 Ocak 1878	8.000 Kişi
Varna	8 Şubat 1878	30.000 Kişi
Burgaz	13 Mart 1878	15.000-20.000 Kişi
Şumnu	2 Mart 1878	200.000 Kişi

Şumnu	29 Haziran 1878	200.000 Kişi
Edirne	4 Ağustos 1877	3000 Kişi
Edirne	19 Ağustos 1877	10.000 Kişi*
Edirne	15 Nisan 1878	30.000 Kişi
Edirne	24 Nisan 1878	60.000 Kişi
Edirne	29 Mayıs 1878	40.000 Kişi
Edirne	8 Ağustos	45.000 Kişi
Edirne	26 Mayıs 1879	28.000 Kişi
Rodop Bölgesi	8 Temmuz 1878	100.000 Kişi*
İstanbul	28 Şubat 1878	150.000 Kişi
İstanbul	4 Mart 1878	200.000 Kişi
Üsküp	10 Mayıs 1880	22.500 Kişi
Yenipazar Sancağı	10 Mayıs 1880	10.0 şiden az

*İle işaretlenen veriler arasında çok az sayıda Pomak ve Çerkes de bulunmaktadır

Türkler, ilerleyen Rus ordularının önünde canlarını kurtarabilmek için, hızlıca güvenli bölgelere ulaşabilmek için çaba sarf ediyordu. Bu insanları kuzeyde Tuna ordularının ve Türklerin yoğun olarak bulunduğu Şumnu-Varna'yı, güneyde ise Rodoplar, Selanik ve Dedeağaç'a, batıda Üsküp'e ve doğuda ise başkent İstanbul'a gitmeye çalışıyorlardı. Fakat büyük çoğunluğunun hedefi bu tür acıların bir daha yaşanmayacağına inandıkları İstanbul ve Anadolu'ydu. Ancak yüzbinlerce çaresiz insanın bu amacı gerçekleştirmesi zordu. Bir tarafta saldırılarını sürdüren Rus ordusu ve komitacılar, diğer tarafta ise dondurucu Balkan soğuğu, açlık ve yetersiz yollar vardı. Bir an evvel Anadolu'ya ulaşma derdindeki insanlar, kendilerini, en yakın Varna, Burgaz, Dedeağaç ve Selanik gibi limanlarla Filibe, Tatarpazarcığı, Çorlu ve Edirne gibi tren istasyonlarına atmaya çalışmışlardır. Fakat bu acı ve zorluklarla dolu bir kovalamacaydı. Yol ve izin olmadığı dondurucu kış soğuşunda insanlar, daha çok, demiryollarını takip ederek en yakın ve güvenli tren istasyonuna ulaşmaya çalışmaktaydılar.

Düşmanın kılıcından, süngüsünden kurtulanlar Balkan ayazına ve açlığa yenik düşmekteydiler. Tatarpazarcık yakınlarında yaşanan trajik sahne bundan başka bir şey değildir. Bir Alman demiryolu memuru, görev yerine giderken, şehrin yakınlarındaki

tepelere çırılçıplak ve üst üste atılmış bir şekilde soğuktan donmuş bulunan 400 cesede rastlamıştır. Bunların arasında hayatta kalmayı başarabilmiş tek kişi, iki yaşındaki küçük bir kız çocuğuydu (McCarthy, 1998: 99).

Yaşanan trajedi sadece Balkanlar'la sınırlı değildi. Aynı dönemde benzer durum Anadolu'nun doğusunda da yaşanmaktaydı. Rus işgali nedeniyle burada da iç bölgelere ve batıya doğru yoğun bir kaçış yaşanmaktaydı. Özellikle Sohum, Batum, Kars ve Doğu Beyazıt'ın işgali sonucu çok sayıda insan yerini yurdunu terk edip, Anadolu içlerine doğru gitmek zorunda kalmıştı. Rus ordusunun Edirne'yi işgaliyle birlikte, bu şehirle İstanbul arasındaki tren istasyonları ve yollar muhacirlerle dolmuştu. İnsanlar bir tarafta çocuklarını, kardeşlerini, ana ve babalarını kaybeden insanların telaşı, diğer tarafta ise tez elden Anadolu'ya ulaşip canını kurtarma mücadelesi vermekteydiler (McCarthy, 1998: 99-100).

Yapılan tahribat sadece insanlara yönelik değildir. Bulgaristan'da Osmanlı maddi kültür varlıklarının tasfiyesi de 93 Harbi ile başladı. Savaş sırasında birçok cami, medrese, Rus ve Bulgarların hedefi haline geldi. Bağımsızlıktan sonra şehirlerin modernleştirilmesi ve Bulgar karakterinin ortaya çıkarmak uğruna başta Sofya olmak üzere diğer şehirlerde sayıları çok sayıda ibadethaneler, okullar, konaklar, hamamlar, hanlar, kervansaraylar, vb. eser Bâbîâli ve komiserliğin çabaları ve protestolarına rağmen Berlin Anlaşması'na aykırı bir şekilde imar planlarına alınarak çeşitli sebeplerle yıkıldı veya başka amaçlarla kullanılmak üzere tahvil edildi (Koyuncu, 2006:239).

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Rumi takvimine göre 1293 yılına tekabül ettiği için literatürde 93 Harbi olarak adlandırılan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, hem Rusya hem de Osmanlı Devleti açısından önemli sonuçları olan bir savaştır. Balkanların ve Kafkasların siyasi haritasını tamamen değiştiren bu savaşla birlikte çok sayıda asker ve sivilin yaşamını kaybetmesini, salgın hastalıkları, zorunlu göçleri ve geleceğe taşınan kin ve nefreti de beraberinde getirmiştir.

Rus askerler, gazeteciler, ressam ve din adamlarının çalışmaları Türk-Rus savaşıyla ilgilenen tarihçi ve uzmanlara resmi kurumların verdiği bilgilerden öte bilgiler sunmakla kalmayıp, savaşın çok boyutlu anlaşılmasını da kolaylaştırmıştır.

Tez çalışmama konu olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na Tuna Cephesinde katılmış Albay Gazenkampf, gazeteci Danchenko, din adamları Vakha Guryev, rahip Anton Lebedev, General Obruchev gibi şahısların savaşla ilgili olarak yazdıkları, savaşın sebeplerini, gidişatı ve sonuçlarıyla ilgili değerlendirmeler ve izlenimleri içeren günlük ve hatıratları son derece önemlidir. Bu eserler, savaş katılımcılarının birinci gözden olayları aktarmaları ve şahsi tespitlerini içerdiğinden, 93 Harbi ve çalışmama konu olan Plevne Muharebesi gibi önemli olayları Rusların nasıl değerlendirdiğini bizlere ulaştırmaktadır.

Rus savaş katılımcılarının Türk komutanlarla ilgili tanımlarında vurguladıkları fiziksel özellikler (gazeteci Danchenko'nun Osman Paşa ile ilgili yazıları) ve onların "Avrupalılara benzeyen" görünümünden duydukları şaşkınlık, ırkçı bir yaklaşımın varlığına işaret etmektedir.

İncelemiş olduğumuz Rus kaynaklarında gözümüze çarpan en önemli konu yazarların Türk-Rus karşılaştırmalarına yeterince objektif yaklaşmamasıdır. Özellikle kullandığımız kaynaklarda gazeteciler, ressam, hatta din adamlarının bile askeri geçmişleri sebebiyle olayları tek taraflı olarak değerlendirmişlerdir. Özellikle bu savaşın en önemli konularından biri olan Türklere yapılan katliamlar ve Türk göçleri hakkındaki görüşlere savaş katılımcılarının sessizliği gözden kaçmamaktadır. Yine bu tek taraflı bakışın en önemli örneklerinden biri olarak, bir kaynakta bölgede yaşayan Bulgarların yıllarca zulmlere uğradığından, açlık sefalet içinde yaşadıklarından bahsedilirken, başka bir savaş

tanığının notunda Bulgar halkın rehaf düzeninin çok iyi olduğundan ve hatta Rusya'daki halktan bile daha iyi durumda olduğundan bahsedilmektedir.

Katılımcıların notlarını incelediğimizde genel olarak Plevne çevresinde Ruslar açısından yaşanan trajedinin sebeplerinin başında General Kridener, Krilov, Zotov ve Masalski gibi Rus generallerin eğitimsizliği, kararsızlığı ve düşmanı hafife alması olarak değerlendirdiklerini görmekteyiz.

Sonuç olarak 1877-1878 Osmalı-Rus Savaşı ve Plevne Savaşlarıyla ilgili çalışmalarda genelde politik çevrelerin değerlendirmeleri verildiği düşünüldüğünde, savaşın başlaması, süreci ve sonrası hakkında bizzat katılımcılarının izlenimlerinin aktarılması, bu alandaki çalışmalara katkı yapması açısından önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, Erhan (2021). Osmanlı Tarihi. İstanbul: Yeditepe Yayınevi
- Akdes Nimet, Kurat (1953). *Panslavizm*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
- Armaoğlu, Fahir (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: TTK Basımevi.
- Aydın, Mahir (1992). *Şarkî Rumeli Vilâyeti*. Ankara: TTK Basımevi
- Aydın, Mithat (2005). *Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)'nda Panslavizm'in Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ'ın Rolü*. Ankara: TTK Basımevi.
- Baltalı, Kemal (1987). *1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması*. Ankara: TTK Basımevi.
- Belyayev, Nikolay (1956). *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*. SSR, Moskova.
- Bruce, Robert (2011). *Dünya Savaş Tarihi-İmparatorluk Çağı 1776-1914*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Durmaz, Ferhat (2015). *93 Harbi'nde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.5
- Edirneli, Metin (2016). *Balkanlar ve...* Ankara: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
- Ergenç, Leman (1989). *Bulgar Yayınlarında Türkler*. Ankara: TTK Basımevi
- Francis, Green (2018). *93 Harbi Tüm Cephelerle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*. İstanbul: İz Yayınevi.
- Furieux, Rupert (2005). *Tuna Nehri Akşam Diyor*, (Çeviren. Seniz Türkömer, Derin Türkömer), İstanbul
- Gazenkampf, Mihail (1908). *Мой Дневник Petersburg*.
- Genov, Çonko (1979) *1877-1878 Турецко-Русская Война*. Sofya: Sofya Yayınları,
- Glenny, Misha (2001). *Balkanlar (1804-1999) Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*. İstanbul: Sabah Kitapları
- Gokov, Oleg *Участники Русско-Турецкой Войны 1877-1878 Гз.* Harkov

- Gundulić, İ. (1826). *Osman* Zagreb: Antunu Martekini Yayınları,
- Gurev, Vakha (1883). *Письма Священника Из Кампании 1877-1878 Гз* Moskova
- Hacisalihoğlu, Mehmet (2008). *Doğu Rumeli'de Kayıp Köyler / İslimye Sancağı'nda 1978'den Günümüze Göçler, İsim Değişiklikleri ve Harabeler*. İstanbul: Bağlam Yayınevi
- Halil, Rüştü (2017) *1877-1878 Osmanlı Rus Seferinde Osmanlı Komutanları*, E. Gör (ed.), İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.
- Hristov, Hristo (1968). *Освобождение Болгарии И Политика Западных Стран 1876–1878 Гз*. Sofya.
- Hülagü, Metin (1993). *Gazi Osman Paşa* İstanbul
- Hüner, Tuncer (2019). *19. Yüzyıl Osmanlı Savaşları*. İstanbul: Kaynak Yayınları
- İpek, Nedim (1994). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*. Ankara: TTK Basımevi
- Kabanov, İvan (1972). *История СССР*. Moskva.
- Karal, Enver (1988). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karpat, Kemal (2003). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Kirazlı, Mahmud.- Hüsrevoğlu, Ali (1982). *93 Harbinde Plevne Müdafası ve Gazi Osman Paşa*, İstanbul: Erkam Yayınları
- Kohn, Hans (1983), *Panslavizm ve Rus Milliyetçiliği*, (Çev. Oktay Güner), İstanbul: Kervan Yayınları,
- Kolenkovskiy, Aleksandr. (1939), *1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*. Moskova
- Konoveev, Vasili (1978). *Русская Дипломатия В Борьбе За Независимость Болгарии И Образование Болгарского Государства (1856-1878 Гз.)*. Sofya
- Kostin, Boris (1990). *Скобелев 1843-1882*, Moskva
- Koyuncu, Aşkın (2006). *Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)*. OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi).

- Koyuncu, Aşkın (2013). *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu*. Avrasya Etüdları. 2013/2, No.44. T.C. Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
- Koyuncu, Aşkın (2014). *Tuna Vilâyeti'nde Nüfus Ve Demografi (1864-1877)*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4 Spring 2014, p. 675-737, Ankara
- Lebedev, Anton (1878). *Путевые Наблюдения И Заметки О Последней Турецкой Войне Из Лагерного Дневника Полкового Священника*. Sankt Petersburg
- Maksimov, Nikolay (1878) *За Дунаем*. Moskova
- McCarthy, Justin (1998). *Ölüm ve Sürgün*. Ankara: İnkılap Yayınevi
- Memişoğlu, Hüseyin (2005). *Balkanlarda Pomak Türkleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
- Meram, Kemal (1969). *Türk – Rus İlişkileri Tarihi*. İstanbul: Kitapçılık Ticaret Yayınları.
- Miralay, Talat (1927). *Plevne Müdafaası*, İstanbul: Mecmuayı Askeri (Tarih Kısmı)
- Nermitovich, Danchenko (1878). *Год Войны*. Sankt Petersburg: Yeni Zaman
- Ortaylı, İlber (2003). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Rostunov, İvan (1977). *Турецко-Русская Война 1877-1878 Гг*. Moskova
- Sedes, Halil (1936) *1877- 1878 Osmanlı- Rus ve Rumel Savası*. İstanbul
- Senai, Osman (1899). *Gazi Osman Pasa*, İstanbul
- Sertoğlu, Murat (1954) *Gazi Osman Paşa*, İstanbul
- Stoyanov, İvan (2020). *Русские Проекты До Великих Держав И Стамбульская Конференция 1876 Г*. Federal Devlet Bütçesi Bilim Enstitüsü Slav Araştırmaları Enstitüsü. Moskova.
- Süer, Hikmet (2004). *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Balkan Cephesi*. 2. Baskı, Ankara: Genelkurmay Basımevi
- Sürgevil, Sabri (2012). *Balkanlar-1*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları

- Svechin, Aleksandr (2016). *Türk-Rus Savaşında Rus Askeri Reformları*. Moskova
- Şimşir, Bilal (1989). *Rumeli'den Türk Göçleri*, C II. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınevi.
- Tatişev, Sergey (1911). *Жизнь И Царствование Императора Александра II.* Sankt Peterburg
- Tetik, Fatih (2013). *Silah İthalatı ve Kara Har Sanayii, Osmanlı Askeri Tarihi Kara-Deniz ve Hava Kuvvetleri (1792-1918)*, (ed.) Gültekin Yıldız, İstanbul: Timaş Yay.
- Tsitovich, Aleksander (1878). *Из книги памяти полкового священника. (От переправы через Дунай до пленения армии Шунки) № 8* Moskova
- Turan, Mustafa (2006). *Yunan Mezalimi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi
- Turan, Ömer (2008). *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu
- Türkoğlu, Yusuf (2013). *Susmanın Bedeli*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
- Uçar, Nail (1978). *Gazi Osman Paşa ve Plevne*. İstanbul: Orkun Yayınları
- Uçarol, Rıfat (2000). *Siyasi Tarih (1789-1999)*. Ankara: Filiz Kitabevi
- Ulunyan, Artem (1971), *1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında Bulgar Halkı.*, Moskova
- Ünal, Uğur (2017), *Sultan Abdülaziz Döneminde Bosna Nizâmiye Alayları (1861-1876)*. C.LXXXI, s.290, Nisan
- Von, Herbert (2004). *Plevne Meydan Muharebesi (Bir İngiliz Subayının Anıları)*, (Nurettin Artam, Çev.). İstanbul: 1.Baskı, Kaştaş Yayınevi.
- Yapıcı, Hakkı (2011). *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kafkas Cephesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (Doktora Tezi), s. 13-14
- Yapıcı, Hakkı (2012). *1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Yabancı Devletlerin Tutumu*, The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 5, Issue 5, October

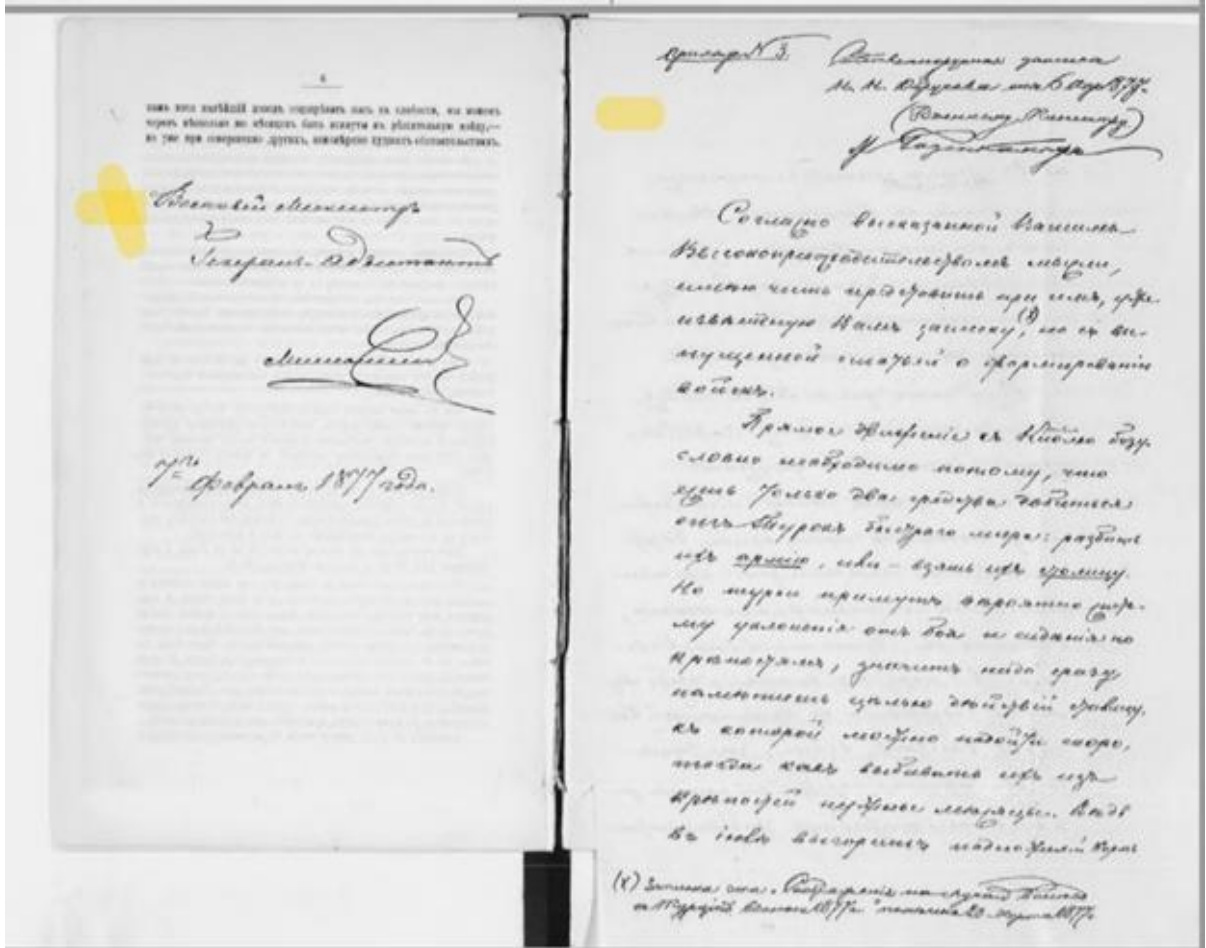
Yükselen, Hakan Eyfettin. (2006). *Plevne Müdafaası*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi)

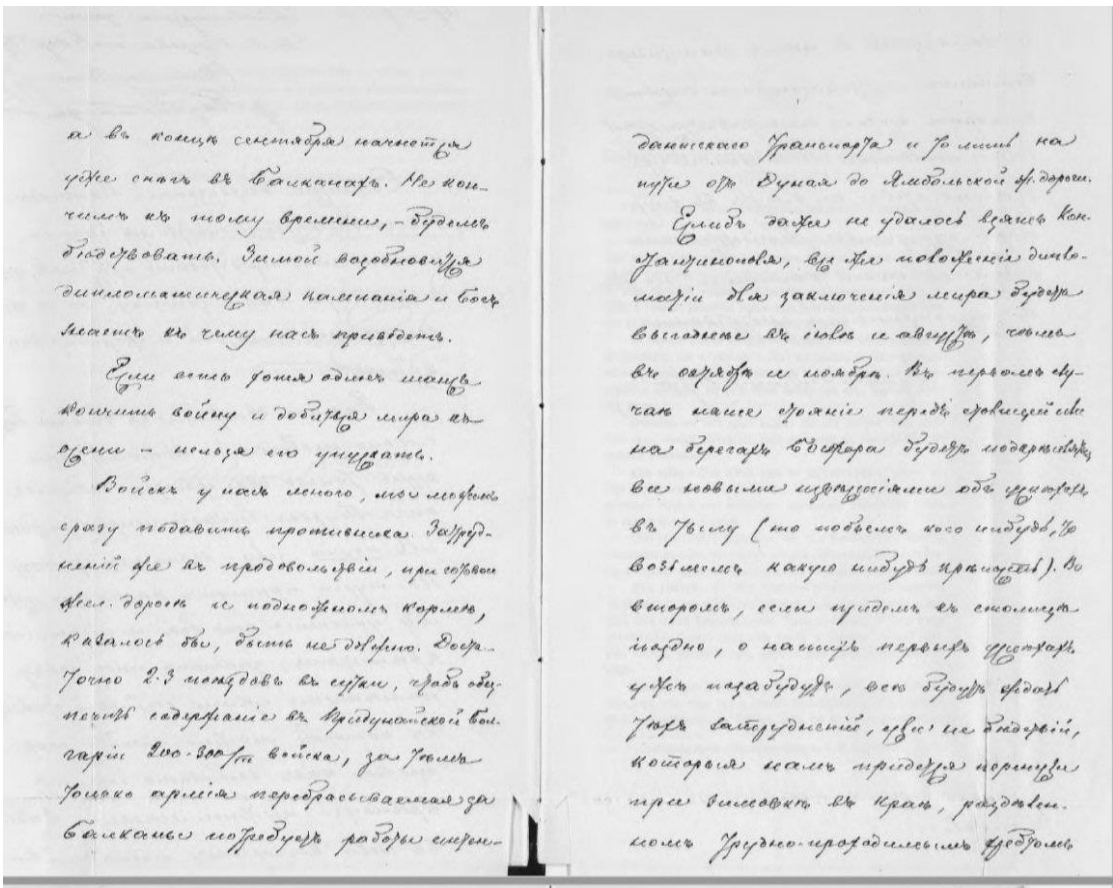
Zolotarev, Vladimir (1983). *Русско-Турецкая Война 1877-1878 Гг.* Moskova .

EKLER

EK 1

(Gazenkampf 1908: 7-8)

а в томъ селѣхъ малойго
ухо съча въ Билкашахъ. Не кон-
чили въ тому времени, — брочно
блгородовано, Зими въродновура
династатаикура) инеланай и бок
мелитъ въ ему насъ приваить.

Эти ато гома адитъ ману
воиница войну и добити миръ въ
времь — иноче по чинувати.

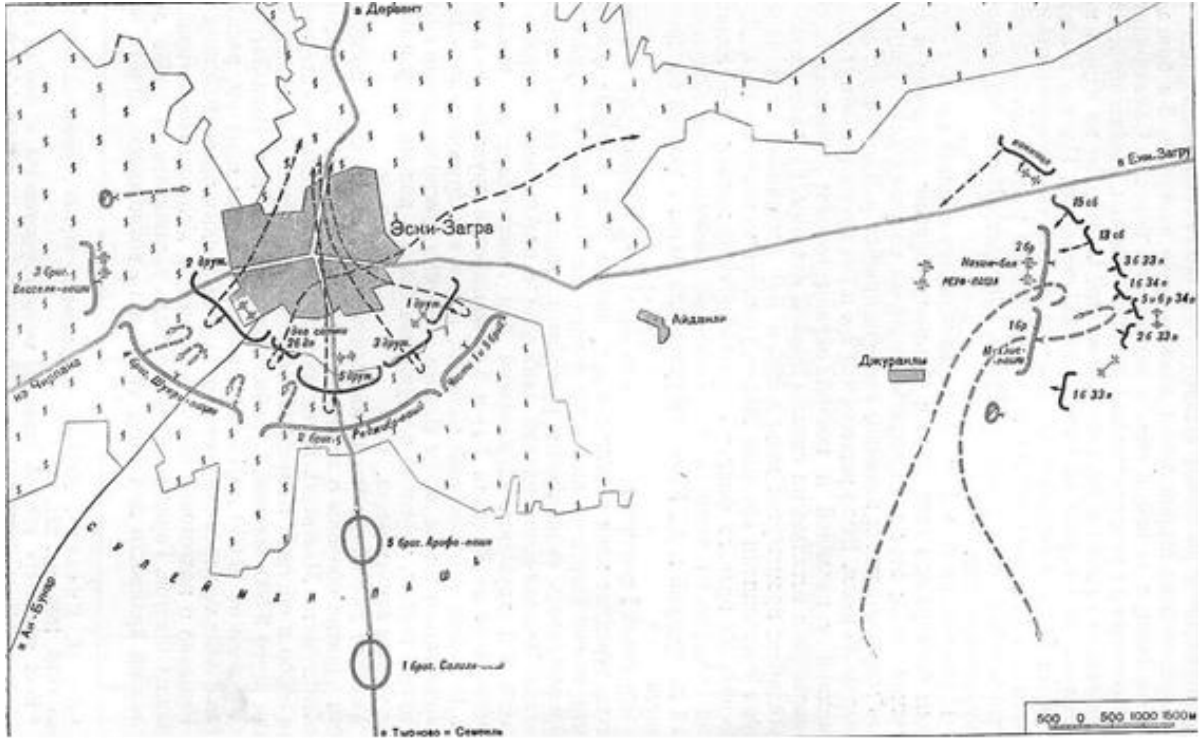
Войскъ у насъ много, но мѣсто
спазу подавить противника. Запрѣ-
слии же въ продовольствѣ, при совѣтѣ
фел. баронъ и подполковникъ Карпелъ,
Кавановъ бн, бннъ не добуто. Доер-
гошо въ ману дава въ снѣж, града оу-
перитъ садураниа въ Криушанской вой-
нари въ-воотъ война, за Гома
Томако артиллъ перодрасваимаа ззи
Билкаша мотродура родору снѣж-

данитского Франкофорта и го инитъ на
мрѣ оъ думай до Владимирской фидорои.

Элида дафа не удасть краить кон-
трактинкова, въ же колорнели днла-
мари для закнлоскнса мсра бидора
владимиръ въ гола и аверста, кама
въ саредъ и мовдра. Не пероче су-
сам кане фжаніе перодъ фвалити нн
на барона бидора бидора мовдрити
вн мовими мвдузодимн ода мвдура
въ Гриму (то мовениа коо мвдура, но
возмнмнэ какю мвдура краити). Во
всорокѣ, сени мвдути въ смолитъ
мадуно, о канннъ перодъ фрофта
ухо мовадудуде, вно бидора фидовъ
гара ваводудиситъ, зфи не бидораи,
котарова кама мвдура порннн
мрн внсавитъ въ краъ, радудеи.
кома фудно-профадимнннъ фудораи

ЕК 3

31 Temmuz 1877'de Eski Zağra muharebeleri (Belyayev, 1956:112)

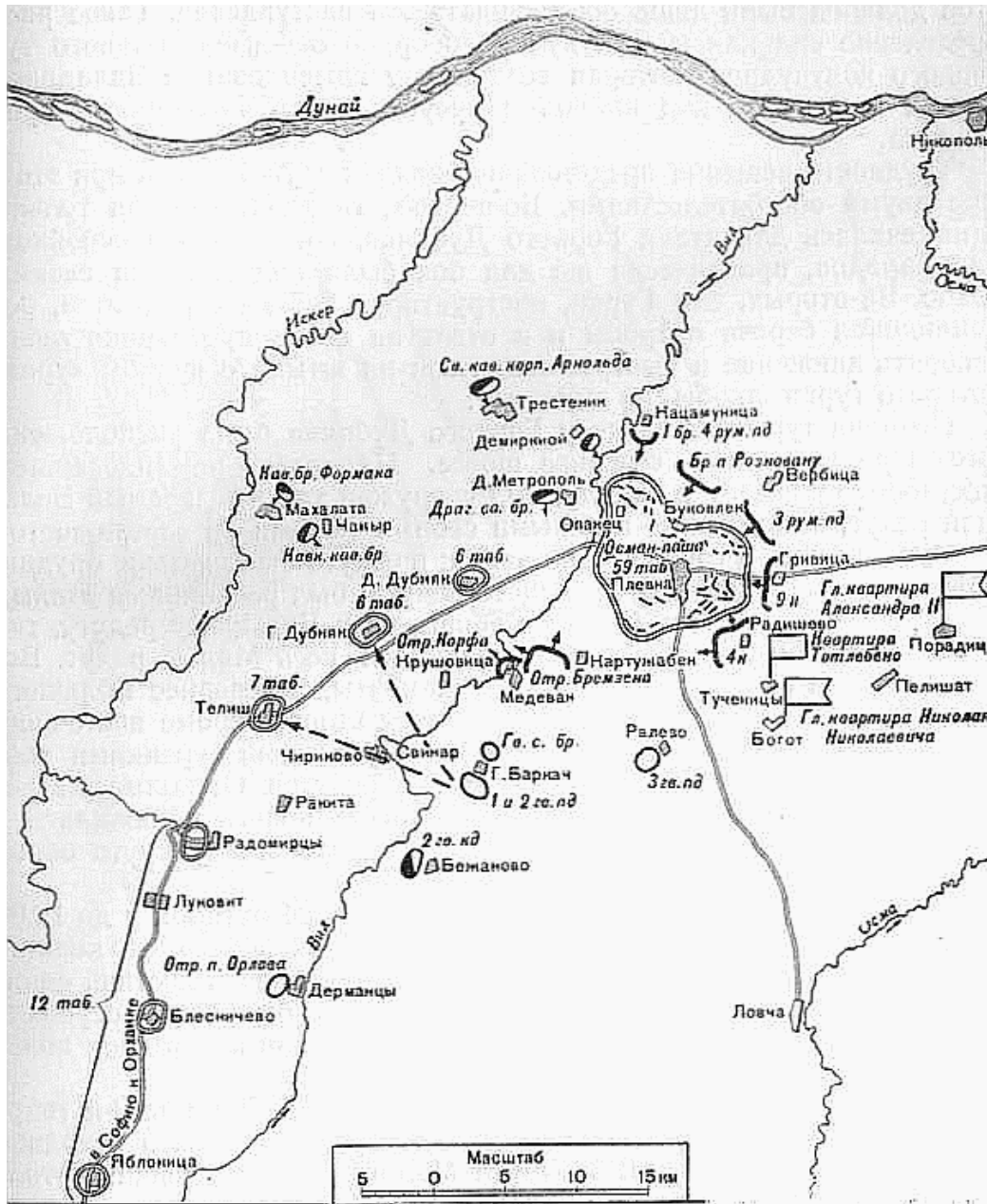
EK 4

Vereşagin'in Plevne saldırısı öncesini tasvir ettiği *Plevne'de Saldırı Öncesi* isimli tablosu (Vereşagin, 2007: 11)

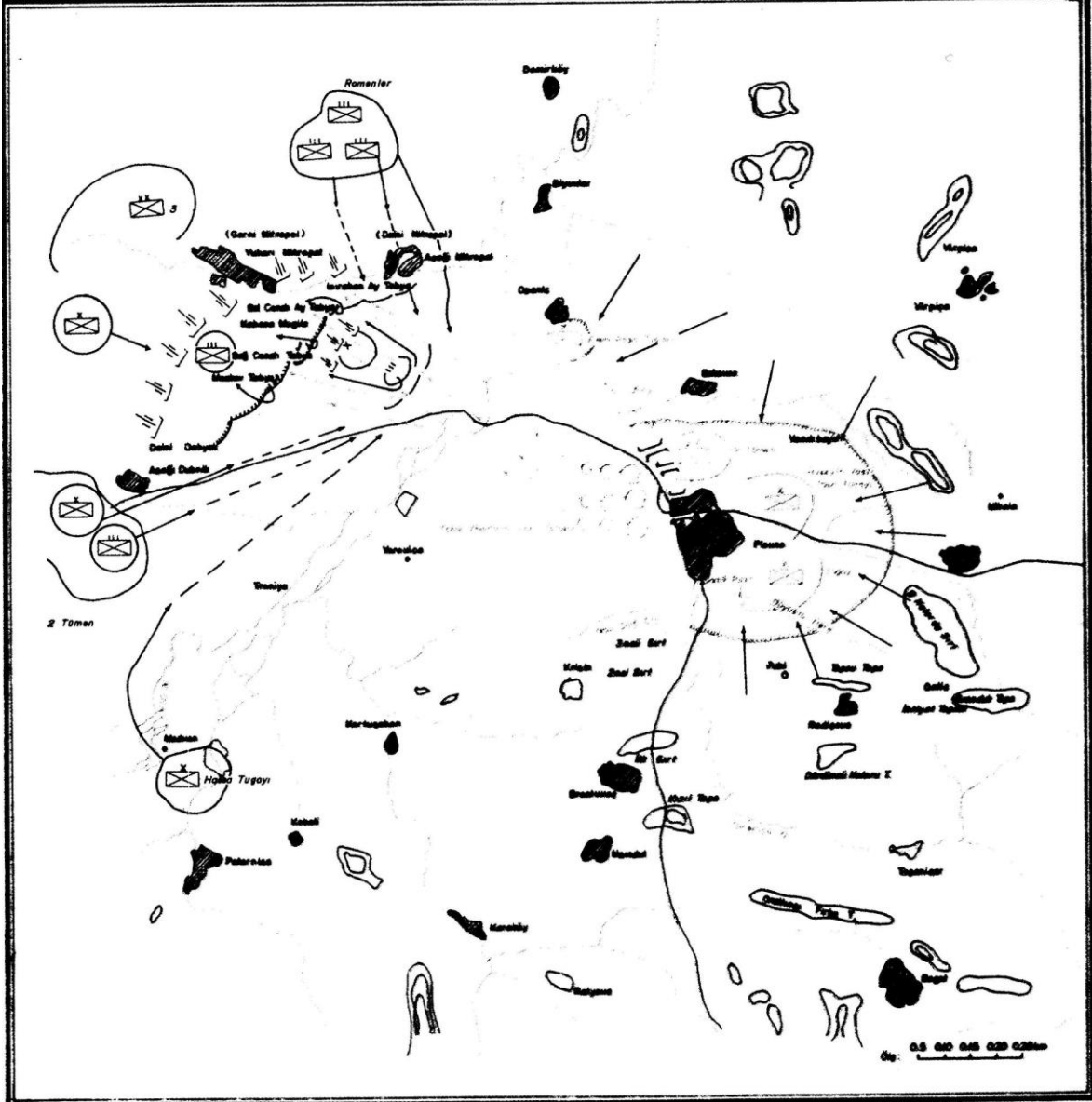
ЕК 5

Батı Мүфрезесинин 24 Еким 1877'деки конуму ве Плевна аблукасинин тамамланмасı (Белыаев, 1956:120).

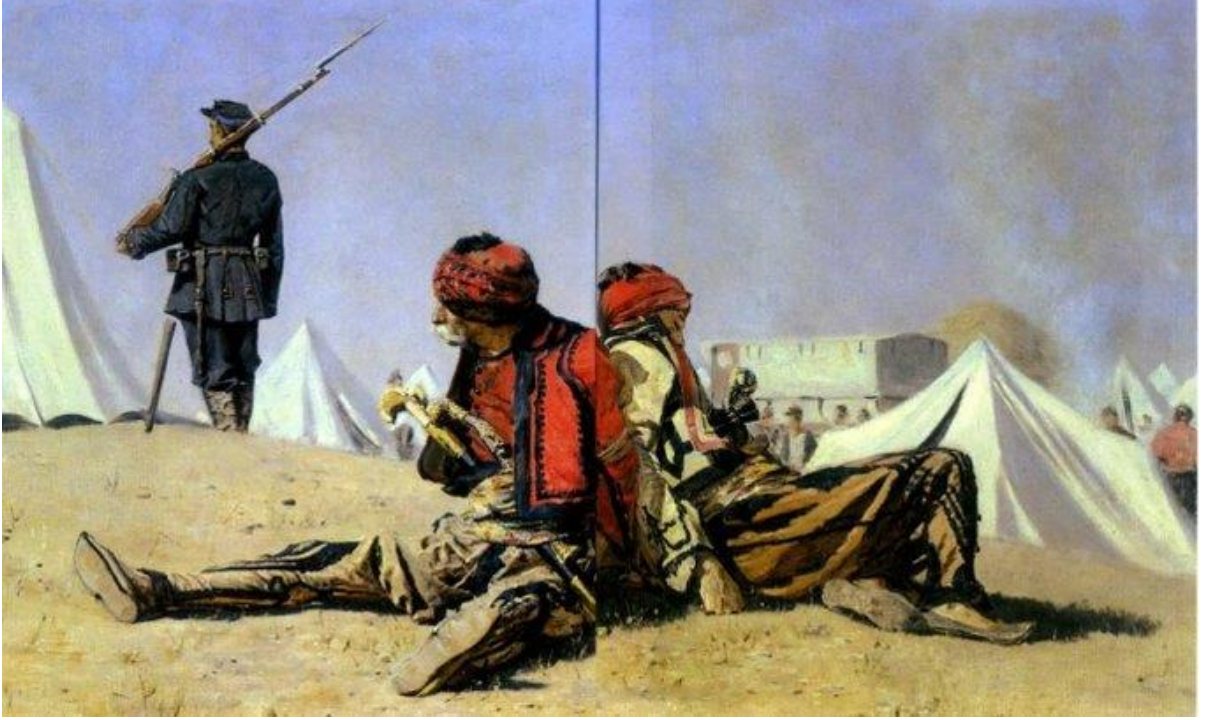
EK 6

Huruç Harekâtı (Belyayev, 1956:170).

EK 7

Vereşagin'in *İki Başıbozuk* isimli tablosu (Vereşagin, 2007: 18)

EK 8

Vereşagin'in 1. Plevne Muharebesi sonrası çizdiği *Kazananlar* isimli tablosu (Vereşagin, 2007: 13)

